I-a MIE.

M. EMINESCU

DIVERSE

(CRITICI, VEDERILE SALE POLITICE)

Colecțiunea Șaraga.

Prețul 1 Leu.

On. Cetitori sunt rugațĭ a trimite librărieĭ editoare tot ce se va găsi publicat de M. Eminescu, prin diverse ziare politice și reviste și care nu se află conținut in volumul de față. Asemenea și orĭ-ce scrieri inedite.

Librăria Editoare

IAȘI
STABILIMENTUL GRAFIC «MIRON COSTIN»

IN NIRVANA

Sunt peste douĕzecĭ de ani de atuncĭ.

Locuiam într'o casă unde trăsese în gazdă un actor, vara director de teatru în provincie. Stagiunea migrăriĭ, actorilor se sfîrșise : era toamnă, și aceste pasĕrĭ călătoare se întorceau pe la cuiburile lor.

Vĕzêndu-mĕ că citeam într'una, actorul îmĭ zise cu un fel de mândrie :

«Iţĭ place să te ocupĭ cu literatura... Am și eu un băiat în trupă care citește mult ; este foarte învĕţat, știe nemţește, și are mare talent : face poeziĭ ; ne-a făcut câteva cuplete minunate. Eu crez că ţi-ar face plăcere să 'l cunoștĭ.»

Și 'mĭ povesti cum găsise într'un oţel din Giurgiu pe acel băiat — care slujea în curte și la grajd — culcat în fîn și citind în gura mare pe Schiller.

In ieslele grajduluĭ, la o parte, era un giamantan — biblioteca băiatuluĭ — plin cu cărţĭ nemţeștĭ.

Băiatul era foarte blând, de treabă, nu avea nicĭ un viţiŭ. Era strĕin de departe, zicea el, dar nu voia să spună de unde. Se vedea bine a fi copil de oamenĭ, ajuns acĭ din cine știe ce împrejurare.

Actorul îĭ propuse să 'l ia sufler cu șapte galbeni pe lună, și băiatul primi cu bucurie. Işĭ luase biblioteca și acuma se afla în Bucureștĭ.

Seara trebuia să vie la directorul luĭ — astfel puteam să -l vĕz.

Eram foarte curios să 'l cunosc. Nu știu pentru

ce, îmĭ închipuiam pe tênĕrul aventurar ca pe o ființă extraordinară, un erou, un viitor om mare.

In închipuirea mea, vĕzêndu'l în revoltă față cu practica vieții comune, găseam că disprețul luĭ pentru disciplina socială e o dovadă cum că omul acesta trebue să fie scos dintr'un tipar de lux, nu din acela din care se estrag exemplarele stereotipe cu miile de duzine.

Deși în genere teoria de la care plecam eŭ ca să gândesc astfel — că adică un om mare trebue în toate să fie ca neoameniĭ—era pripită, poate chiar deloc întemeiată, în speță însă s'a adeverit cu prisos.

Tênĕrul sosì.

Era o frumusețe! O figura clasică încadrată de niște plete marĭ negre; o frunte înaltă și senină; niște ochĭ marĭ—la aceste ferestre ale sufletuluĭ se vedea că cineva este înăuntru; un zîmbet blând și adînc melancolic. Avea aerul unuĭ sfânt tênĕr coborît dintr'o veche icoană, un copil predestinat dureriĭ pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinurĭ viitoare.

«Mĕ recomand, Mihail Eminescu.

Așa l-am cunoscut eŭ.

Câtă filosofie n'am depĕnat împreună toată noaptea acea cu nepregetul vîrsteĭ de șaptesprezece anĭ!

Ce entusiasm! Ce veselie!

Hotărît, închipuirea nu mĕ înșelase... Era un copil minunat.

Intr'o noapte mĕ pusese în curentul literaturiĭ germane, de care era încântat.

«Dacă 'țĭ place așa de mult poezia, trebue să și scriĭ, ĭ-am zis... Am aflat eŭ că dumneata aĭ și scris.

— Da, am scris.

— Atuncĭ, -- și mie 'mĭ place poezia, deși nu pot scrie,—fiĭ bun și arată'mĭ și mie o poezie de d-ta.»

Eminescu s'a executat numaĭ decât. Era o bucată dedicată uneĭ actrițe de care el era foarte înamorat... D'abia maĭ țiŭ minte. Știu atâta că era vorba de strălucirea și bogățiile unuĭ rege asirian

nenorocit de o pasiune contrariată... cam așa ceva. Poezia aceasta îmĭ pare că s'a și publicat prin 68 sau 69 în *Familia* din Pesta.

A doua zi seara ne-am întîlnit iarășĭ. Dar peste zi o nemulțumire intimă intervenise. Actrița fusese foarte puțin mișcată de mâhnirea regeluĭ asirian. Eminescu era de astă dată tăcut și posomorît, vorbea foarte puțin și contradicția îl irità. In zadar l'am rugat să'mĭ maĭ arate vreo poezie saŭ să mĭ-o citească tot pe aceea care o cunoșteam. A plecat să se culce de vreme, și dimineață la amiazĭ, când m'am dus la el, l'am găsit tot dormind.

L'am sculat. Se dusese acuma supărarea, ba era chiar maĭ vesel ca alaltăĭerĭ. Am petrecut toată ziua rîzênd, mi-a vorbit despre India antică, despre Dacĭ, despre Ștefan-cel-Mare, și mi-a cântat doĭna. Iĭ trecuse ciuda regeluĭ asirian și acum se bucurà în liniște de avuțiile și strălucirea luĭ.

Așa l'am cunoscut atuncea, așa a rĕmas până în cele din urmă momente bune: vesel și trist; comunicativ și ursuz; blând și aspru; mulțumindu-se cu nimica și nemulțumit totdeauna de toate; aci de o abstinență de pustnic, aci apoĭ lacom de plăcerile viețiĭ; fugind de oamenĭ și căutându'ĭ; nepăsător ca un bĕtrân stoic și iritabil ca o fată nervoasă. — Ciudată amestecătură! — fericită pentru artist, nenorocită pentru om!

Primăvara următoare a plecat cu o trupă ambulantă de teatru prin Moldova. Am așteptat toamna pe Eminescu în zadar — trupa s'a întors fără dênsul.

Părintele luĭ, de fel din Botoșanĭ, l'a regăsit pe excentricul fugar, și maĭ cu binele, maĭ cu deasila, l'a luat acasă și d'acolo l'a trimis la Viena.

Am vĕzut maĭ tărziŭ «*Ideal pĭerdut în noaptea uneĭ lumĭ ce nu maĭ este...*» Eminescu îșĭ ținea făgănduiala: copilul creștea om mare.

Maĭ în urmă, l'am întîlnit tot aicĭ pe Eminescu cu un frate al luĭ, ofițer. Plecaŭ amêndoĭ în streinătate, el la Viena, celălalt la Berlin.

Militarul era frate maĭ mare; tot așa de frumos, de blând și de cĭudat—o isbitoare asemĕnare în toate.

Acela a mers la Berlin; în câteva lunĭ a speriat Academia militară cu talentele-i și a dat un examen care l'a făcut pe mareșalul Moltke să se intereseze foarte de aproape de soarta luĭ, hotărit să 'l ia pe lîngă dênsul. Ca să'și încoroneze succesul, militarul s'a dus acasă și, fără să lase măcar o vorbă, s'a împușcat.

Peste maĭ multă vreme, când am vorbit cu Eminescu de trista împrejurare a militaruluĭ, el mi-a rĕspuns rîzênd:

«Maĭ bine! ala era maĭ cuminte ca noĭ!»

Peste câțĭ-va anĭ a venit în Bucureștĭ tata luĭ Eminescu. Era un bĕtrân foarte drăguț, glumeț și original. Făcuse o bună afacere și venise să'ĭ cumpere fiuluĭ haĭne și ciasornic și să'ĭ dee «din vieață» o sută de galbenĭ, partea luĭ de moștenire din averea părintească.

L'am întrebat atuncĭ pe Eminescu dacă muma luĭ trăiește. Mama murise, dar, după aerul posomorît cu care mĭ-a rĕspuns, am înțeles că de moartea eĭ se legaŭ niște amintirĭ maĭ crude de cât ca de o moarte normală, nu numaĭ dureroase, dar și neplăcute.

Am aflat apoĭ că o soră a luĭ, care 'l iubea foarte, trăiă retrasă într'o mănăstire: biata fată era paralizată din copilărie.

Și aŭ fost oamenĭ, nu de rînd, oamenĭ de seamă, cărora le-a plăcut să facă saŭ să lase a se crede că nenorocirea luĭ Eminescu a fost cauzată de vițiŭ.

Era, în adevĕr, un om desordonat, dar nicĭdecum vițios. In lumea asta, mulțimea celor de rînd crede că plăcerile materiale ale vieții sunt privilegiul lor exclusiv și că oamenii rarĭ nu aŭ voe să aibă și eĭ defecte.

Avea un temperament de o excesivă neegalitate, și când o pasiune îl apucà, erà o tortură nepomenită. Am fost de multe orĭ confidentul luĭ.

Cu desăvîrşire lipsit de manierele comune, succesul îĭ scăpà foarte adesea... Atuncĭ era o sbuciumare teribilă, o încordare a simțiriĭ, un acces de gelozie, carĭ lăsaŭ să se întrevază destul de clar felul cum acest om superior trebuia să sfîrşească.

Când ostenea bine de acel cutremur, se închidea în odaia luĭ, dormea dus și peste două treĭ zile se arăta iar liniștit ca «Luceafĕrul luĭ — nemuritor și rece.»

Acum începea cu verva luĭ strălucită să 'mĭ predice *budismul*, și să 'mĭ cânte *Nirvana*, ținta supremă a luĭ Buda-Çakiamunĭ.

O așa încordare, un așa acces a avut în ultimele momente bune: acela a fost semnalul sfîrșituluĭ. După cutremur, el nu s'a maĭ închis în odaie să se culce și să maĭ facă ce făcea maĭ nainte Luceafĕrul. A pornit înainte, tot înainte, până ce a căzut sub loviturile vrăjmașuluĭ pe care 'l purta în sînu-ĭ încă din sinul maĭcii sale. Copil al uneĭ rase nobile și bĕtrâne, în el se petrecea lupta decizivă între flacăra celeĭ maĭ înalte viețĭ și germenul distrugeriĭ finale a raseĭ — geniul cu nebunia.

Lupta a fost groaznică. Incercarea, drumul, către Nirvana a fost tot așa de dureroasă cât și de strălucită.

In capul cel maĭ bolnav, cea maĭ luminoasă inteligență — cel maĭ mîhnit suflet în trupul cel maĭ trudit! Și dacă am plâns când l-aŭ așezat prieteniĭ și vrăjmașiĭ, admiratoriĭ și invidioșiĭ, sub «teiul sfînt», n'am plâns de moartea luĭ; am plâns de truda viețiĭ, de câte suferise această iritabilă natură dela împrejurărĭ, dela oamenĭ, dela ea însășĭ.

Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit și de foame. Da, dar nu s'a încovoiat niciodată: era un om dintr'o bucată și nu dintr'una care se găsește pe toate cărările.

Generațiĭ întregĭ or să suie cu pompă dealul care duce la Șerban-Vodă, după ce vor fi umplut cu ni-

micul lor o vreme, și o bucată din care să scoți un alt Eminescu nu se va maĭ găsì poate.

Să doarmă în pace necăjitul suflet!

Ferventul budist este acuma fericit: el s'a întors în Nirvana — așa de frumos cântată, atât de mult dorită—pentru dînsul prea tîrziŭ, prea de vreme pentru noĭ.

1889, Iunie 18.

IRONIE

Am cunoscut foarte de-aproape pe un om de o superioară înzestrare intelectuală; rareorĭ a încăput într'un cap atâta putere de gândire. Era pe lîngă aceasta un mare poet; cu cea maĭ nobilă și maĭ înaltă fantazie, ajutată de un rafinat instinct artistic, el a turnat într'o lapidară «formă nouă limba veche și 'nțeleaptă», pe care o cunoștea atât de mult.

De felul luĭ mândru, el fugea de onorurĭ știindu-le câte concesiunĭ costă. Melancolic și pasionat, deși 'n acelaș timp iubitor de veselie și de petrecerĭ ușoare, ura din convingere așa numitele conveniențe și poleiala lumiĭ. Nicĭodată nu primea bucuros laude nicĭ chiar dela puținiĭ prietinĭ, foarte puținĭ, pe carĭ'ĭ avea și 'n judecata și sinceritatea cărora credea, — dar-mi-te pe ale acelei mulțimĭ de secĭ fără talent, judecată, nicĭ sinceritate, carĭ se tot vîră în biata noastră literatură ca microbiĭ rĕŭ-făcĕtorĭ în trupul omuluĭ sănătos, și carĭ nu se sfiesc a se fuduli *à tout propos* cu un prieteșug ce nu le-a fost nicĭcând acordat! laudele acelora îĭ inspirau d'a dreptul «desgust».

Dar daca nu dorea onorurĭ, daca fugea de sgomot și de laude, asta nu era decât din pricina deșertăciuniĭ lor, iar nu din vreo falsă modestie ce l-ar fi făcut să n'aibă deplină și manifestă încredere, față cu toată lumea, în talentul luĭ. Avea talent și o știa maĭ bine de cât orĭ cine: nicĭ o critică nu 'l putea

face să se 'ndoiască de sine, iar aplauzele nu ĭ-ar fi putut spune decât maĭ puțin de ce credea el însuşĭ. De aceea opera ce ne-a lăsat-o nu denotă nicĭ un moment de ezitare saŭ de nencredere în sine. Câtă încredere avea în puterea talentuluĭ sěŭ, ne-o spune singur.

Iată ce'ĭ zice femeiĭ care n'a înțěles că trebuia să'ĭ cază roabă în genunchĭ la farmecul primeĭ luĭ aruncăturĭ de ochĭ :

Dându'mĭ din ochiul těŭ senin
  O rază dinadins,
In calea timpilor ce vin
  O stea s'ar fi aprins ;

Aĭ fi trăit în vecĭ de vecĭ
  Şi rîndurĭ de viețĭ ;
Cu ale tale brațe recĭ
  In mărmureaĭ măreț

Un chip de-apururĭ adorat,
  Cum nu maĭ aŭ perechĭ
Acele zine ce străbat
  Din timpurile vechĭ !
. . . .

Tu trebuia să te cuprinzi
  De acel farmec sfânt
Şi noaptea candelă s'aprinzĭ
  Iubiriĭ pe pămênt!

Se poate o maĭ mare şi maĭ îndreptățită îndrăsneală? Şi iată ce gândea apoi despre mulțimea «amatorilor» şi «cunoscětorilor» :

De-oiŭ urmà să scriŭ în versurĭ, teamă mi-e ca nu cumvà
Fămeniĭ din ziua de-astăzĭ să mě 'nceapă-a lăudà :
Daca port cu uşurință şi cu zîmbet a lor ură,
Laudele lor de sigur m'ar scîrbi peste měsură.

Sîrmane omule! dac'aĭ învià, aĭ vedea că de ce te temĭ, nicĭ moartea nu te poate scăpà!

Omul acesta a trăit, maĭ des măhnit, maĭ rar vesel, într'un cerc foarte restrîns de prietinĭ. Dar erà și un om ciudat! El îșĭ făcea o plăcere din necaz și din durere o voluptate. Dacă n'avea vreo supĕrare, șĭ-o căutà; daca nu venea să'l întîmpine durerea din afară, el știa să șĭ-o scormonească singur din rĕrunchĭ. Cu un astfel de caracter maĭ erà și de tot sărac. Imĭ vine destul de greŭ să contrazic niște autorităţĭ în materie literară, știind bine cât le irită contrazicerea și cât de primejdioasă e iritaţia lor pentru soarta și reputaţia unor simpli muritorĭ ca noĭ; dar trebue să spun odată că poetul de care e vorba a trăit material rĕŭ; sărăcia luĭ nu este o legendă: a fost o nenorocită realitate și ea îl afectà foarte. Ce Dumnezeŭ! doar n'a trăit omul acesta acum câteva veacurĭ, ca să ne permitem cu atâta ușurinţă a băsni despre trista luĭ viaţă!... a trăit pînă maĭ ierĭ, aci, cu noĭ, cu mine, zi cu zi, anĭ întregĭ... Pe cine vrem noĭ să amăgim?

Talentul luĭ de poet nu'ĭ producea nimica; două treĭ funcţiunĭ cari le-a avut,—bibliotecar, apoĭ revizor scolar—destul de slab plătite, a trebuit să le părăsească silit și într'un tărziu să găsească mijloc de traiu în presa militantă. Cum stoarce puterile unuĭ om de talent acest fel de muncă, unde este silit să 'șĭ avorteze zilnic prin provocare voită gândirile și concepţiile, și cât de rĕu e preţuită la noĭ, se știe.— Poetul a trăit cum a murit—foarte nenorocit și ca viaţă materială: copil ursit să sufere și cu sufletul și cu trupul. De foame nu pĭerea, ce-ĭ drept; dar suferea amar de sărăcie.

S'a susţinut că dispreţuia averea... E un neadevĕr —pe care nu'l poate spune decât saŭ cine n'a cunoscut pe poet, saŭ cine... vrea să spună un neadevĕr—o afirm eu aci cu siguranţa că, afară de teoriĭ fantaziste, psichologice, etnice, etice, estetice, șcl. nu voiŭ căpătà nicĭ o desminţire serioasă. L'am cu-

noscut, am trăit lîngă el foarte aproape vreme îndelungată, și știŭ cât de mult preț punea pe plăcerile materiale ale vieții. L'am vĕzut destul de adesea scrîșnind de lipsă. Contrarietatea patimilor, dorul vag de poet, acel dor de care se depărtează ținta cu cât îĭ pare luĭ că se aprepie de dênsa, îl aruncau ce-ĭ drept în cea maĭ întunecată melancolie, dar nu'l sdrobeaŭ niciodată; lipsa materială însă îl excità, îl demoralizà, îl sfărămà cu desăvîrșire... da, dar era prea mândru ca să se plângă de asta și maĭ ales acelora ce trebuiaŭ s'o înțeleagă ne-spusă.

S'a zis că era risipitor și că, orice sume ar fi trecut prin mână 'ĭ, el tot nefericit ar fi fost, de vreme ce nefericirea luĭ erà de un fel curat moral. Minunată judecată, dar ieftină scuză pentru aceĭ ce l-aŭ lăsat todeauna în lipsă, deși'l puteaŭ ajutà cu toată dignitatea, deși apropierea luĭ le-a făcut cinste și... profit — și încă le face. Da, era risipitor, pentru că iubea și el plăcerile brutale ale vieții; și doar are și un om de valoare dreptul să dorească aceste plăcerĭ; da, nenorocirea luĭ era de un fel moral și tot nenorocit ar fi fos dispunênd de orĭ și câte mijloace; însă, fiindu'ĭ sufletul atât de iritabil, îĭ maĭ trebuia și trupul chinuit și nemîngîiat? și obținerea bunurilor lumești i-ar fi sporit, orĭ alinat chinul sufletesc?

Astăzĭ nu maĭ încape îndoială că el era osîndit dela naștere să moară cum a murit; însă neajunsurile practice ale traiuluĭ, hrană ordinară, interior mizer, nevoie continuă de muncă grosolană obligată și ridicul plătită,—cu acelaș fin și nobil instrument cu care trebuia să cânte *plutirea lunii pe mișcătoarea mărilor singurătate*—și pofte arzĕtoare, atât de ieftine pentru alțiĭ, atât de scumpe, maĭ adesea imposibile de mulțumit pentru el, i-aŭ trebuit scurtà calea către tristu-ĭ sfîrșit.

Când erà în culmea funcționăriĭ, mașina cea admirabilă s'a stricat deodată: regulatorul, care avea dela început în aliajul sĕŭ un punct țicnit, s'a frânt

în toiul mișcăriĭ: «organele eraŭ acum sfărmate și maestrul nebun!» pînă aci trăise destul de rĕŭ... Cine ar fi, nu plătit, ci barem citit versurile luĭ? Aproape nimînea. Câțĭ îl știaŭ că există? Foarte puțini. De-acu 'ncolo, țin' te, popularitate!...

Mulțĭ cumințĭ trec pe drum și, dacă nu sunt și puternicĭ, din câțĭ cunosc d'abia uniĭ le scot căciula; dar după un nebun, fără să'l cunoască nimenĭ, se strînge și se ia toată lumea. Și astfel succesul primei edițiĭ a întrecut toate așteptările editorilor.

A trecut apoĭ câtva timp și l-am revĕzut. Intâia criză trecuse; nu maĭ era acelaș om, dar erà un om ca toțĭ oameniĭ, cu mintea normală întreagă, și tocmaĭ de aceea nu maĭ era acelaș om.

Era liniștit, trist, sfios, și, o probă maĭ mult că devenise iar cuminte, era cam rușinos, avênd conștiință deplină de tot ce i se întimplase. Acum încalte nu maĭ poate încăpea vorbă, era în completă mizerie.

Iată ce scriea el către un amic,—scriptura este excesiv de îngrijită, pare că s'ar fi temut ca nu cumva, din vreo aruncătură maĭ liberă a condeiuluĭ, să iasă bănuiala că mintea ĭ-ar maĭ fi câtușĭ de puțin nestăpânită,—iată:

«Boala îndelungată de care am suferit m'a împiedicat de la ținerea uneĭ corespondențe regulate. Acum fiind întru câtva maĭ restabilit, vin a vĕ ruga să v'aducețĭ aminte de mine, de lipsa aproape absolută în care mĕ aflu. Dacă vĕ este cu putință a'mĭ veni în ajutor, vĕ rog, a o face cât de curînd, căcĭ cea maĭ mare mizerie mĕ amenință...»

Trist document!

După destulă vreme de mizerie, a venit recidiva și apoĭ, din fericire, moartea.

Moartea — ea a desăvîrșit opera nebunieĭ. Crierul care a gândit despre soarta omuluĭ de geniu —

Or să vie pe-a ta urmă în convoiŭ de 'nmormêntare
Splendid ca o ironie, cu privirĭ nepăsătoare;
Iar d'asupra tuturora va vorbi un mititel,
Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el
Sub a numeluĭ tĕŭ umbră...

— n'a apucat încă să putrezească bine, și ce de asociațiĭ și comite carĭ să 'ĭ garanteze trecerea la posteritate! ce sgomot! ce popularitate! ce de «mititeĭ»!

Dar nu e meritată popularitatea aceasta? se va zice.

— Ba da.

— Dar nu era în adevĕr un om de geniŭ?

— Nu maĭ încape vorbă.

— Dar nu se cade să ridicăm statue la asemenea oamenĭ?

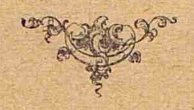
— Negreșit... Insă...

Ierĭ d'abia 'l cunoșteau și'l apreţiaŭ câţĭ-va prietenĭ de aproape, și astăzĭ e un nume la modă, universal cunoscut; ierĭ d'abia avea ce mânca «în lipsă aproape absolută de subsistenţă amenințat de cea maĭ mare mizerie», și astăzĭ se mănîncă mulțĭ banĭ, direct cu opera luĭ, îndirect sub pretextul numeluĭ luĭ; ierĭ d'abia haĭne și hrană, astăzĭ statue și monumente de bronz, de marmură, de... hârtie velină — maĭ știu eu de ce!

Atât de desăvîrșită necunoaștere și părăsire în viață, ș'apoĭ într'o clipă atâta sgomot, atâta solicitudine și închinăciune după moarte!

Apoĭ nu-ĭ aceasta o crudă ironie?

1890, Iulie.

DOUĔ NOTE

Am de mult intenția să daŭ publiculuĭ o sumă de note asupra vieţiĭ luĭ Eminescu, — fiind că inexactitățile, nimicurile născocite, neadevĕrurile absurde ce se spun de treĭ anĭ de zile pe socoteala luĭ mĕ revoltă tot atâta cât mĕ revoltă și scandalul cu portretele și busturile puse fără sfială în circulație ca fiind ale luĭ, ca și cum ar fi vorba, încă odată zic, de un tip din evul meziu, iar nu de cineva care a trăit în mijlocul nostru atâta vreme;—pînă atuncea este, crez, aicĭ locul să spun următoarele.

Cu toată inegalitatea temperamentuluĭ sĕŭ, Eminescu avea douĕ coarde totdeauna egal de întinse: vecĭnic înamorat și vecĭnic avênd nevoe de banĭ— se putea altfel? și poet și sărac... Vecĭnic visà niște «mâĭnĭ subțirĭ și recĭ», vecĭnic vênà un cămătar, care să'ĭ cumpere pe nimica leafă 'nainte cu câteva lunĭ.

Așa, odată, ca todeauna, înamorat și fără un ban, a venit de dimineață la redacție foarte amărit: avea acu numaĭ decât «nevoe de o sumă însemnată; dacă n'o găsea, se 'mpușcà». N'a voit să ne spună de ce anume acea sumă și de ce atâta grabă, a refuzat să meargă să prânzim ca după obiceiŭ împreună și a dispărut dintre noĭ.

Seara, se aflà... unde? La bal mascat la Teatru. Trepădase toată ziua după cămătar; îl găsise, din norocire; luase iar banĭ cu procente orbeștĭ; își

cumpĕrase un rînd de haine de lux, cilindru, botine de lac, mănușĭ galbene, și deghizat asfel cât putuse mai bine, umba de colo pînă colo amestecat p'in mulțimea de gură-cască. Urmărea foarte gelos pe persoana gândurilor luĭ, care avea o patimă nespusă pentru *flirt* sub mască și domino—lucru ce, prin trivialitatea luĭ, lovea pe poet și'n amor și'n mândrie. Norocul în ziua aceea n'a voit să fie întreg pentru bietul nostru prietin : pe uzurar i'l scosese în cale bine dispus ; pe femee o trimesese la bal pentru altcineva. Nu e vorba, după bal, galantul contrariat «și-a plătit *un souper fin*.»—ceea ce l-a făcut să fie a doua zi foarte fără chef, cu atât maĭ mult cu cât era foarte ușurat de greutatea banilor prinșĭ cu destulă alergĕtură în ajun: ca toțĭ oameniĭ de felul luĭ, îĭ asvîrlise seare ca să'ĭ dorească dimineața.

* * *

Versurile citate la pagina 14 sunt exact acele pe carĭ Eminescu le-a citit în «Junimea». Maĭ târziŭ s'a făcut modificarea lor după observațiile și cererea câtorva persoane din cercul acela, a căror sensibilitate extremă se simțea jignită de expresiile prea viguroase, prea crude ale poetuluĭ. El —se știe bine aceasta—a făcut concesiune delicateții acelora și a 'ngăduit să se toarne în veninul luĭ nativ și sincer puțină apă de trandafir... să i se schimbe *Fàmeniĭ* în *Oameniĭ* și *scîrbì* în *măhnì*; dar nu din toată inima a făcut această concesiune, deși, în discuția fără șir nicĭ căpătăiŭ ce se iscase, ca de obiceiŭ, după citirea poemeĭ, stăruise și «votase» pentru modificarea anodină și o damă, la care el ținea foarte mult în acel timp.

Le spun acestea ca să nu se crează de către public—maĭ puțin inițiat în ale mișcăriĭ literare—că ar fi în citațiunea de maĭ sus o falsificare : este o va-

riantă originală, aceea anume la care ținea poetul, o variantă ce mi se pare mie, care am groază de «apa de trandafir», cu mult preferabilă celei puse în vânzare de domnii editori. Eminescu nu era androgin, era bărbat; el pe impotenții intelectuali nu'i considera ca *oameni*, ci ca *fameni*, și de aplauzele lor nu s'ar fi *mîhnit* — se *scîrbea*.

Dar la varianta aceasta cedase el cel puțin, sub ce influență nu ne pasă... Mai tîrziŭ însă s'a petrecut ceva mai rĕŭ... mai tîrziŭ, pe când artistul era cu mintea bolnavă, s'a făcut în opera lui publicată în volum îndreptări, purgări și omisiuni cu desăvîrșire arbitrare. Eŭ crez că asta trebue relevat.

Editorii sunt liberi să tragă câte exemplare vor, să le vînză cum și căt le place, să profite de munca și de pe urma sîrmanului pierdut cît pot, sunt liberi; să remână negustorul cinstit și câștig bun să'i dea Dumnezeŭ; dar să stea la taraba lui și să nu s'amestece a poci opera artistului.

Criticii din parte-le, «cu flori deșarte, cari roade n'aŭ adus», sunt liberi să judece, după cum îi taie capul acea operă, să desbată, să analizeze, să comenteze, să interpreteze și câte toate — tot lucrări de seamă și de fond:

Și când propria ta viață singur n'o știi pe de rost,
O să'și bată alții capul s'o pĕtrunză cum a fost!
Poate vreun pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Printre tomuri brăcuite așezat, și el un brac,
Aticismul limbei tale o să'l pună la cântar,
Colbul ridicat din carte-ți l-o suflà din ochelari,
Si te-o strînge 'n două șiruri, așezându-te la coadă
In vre-o notă prizărită sub o pagină neroadă.

De această onoare postumă nu poate scăpà nici un om de talent, și ori-ce generație e mai mult saŭ mai

---

Notă: Pagina XVI rîndul 18 „versurile citate la pag. 14 „cetește“ pag. 10“.

puţin bogată de așa grindinĭ de opiniunĭ, de teoriĭ și de «note prizărite sub pagine»... savante. — Biblioticĭ întregĭ s'aŭ scris numaĭ despre «Hamlet», și roatele tipografilor noștri de miĭ și sute de orĭ se 'nvîrtesc pe zi și or să se maĭ învîrtească în pofida luĭ Eminescu. Liber încă odată orĭ-cine să'șĭ alăture pe o bucată de hârtie numele-ĭ de o zi cu un nume pe vecĭ traĭnic, cum se aprinde un chibrit în fața soareluĭ; liber e orĭ-cine să spună despre o operă de artă și ce știe și ce nu, și dacă o pricepe și dacă nu, numească-se el Taine, saŭ fie ilustrul ciubotar al luĭ Apelles. Pe vêrful unuĭ obelisc bătrîn se abate câte odată și un vultur, dar maĭ ales se strîng tot-dea-una roiurĭ de muscuțe să bîzîie pe creasta monumentuluĭ înfierbîntată de arșiță. Apele norilor, vînturile vremilor spală și svîntă piatra nobilă de urmele acelor efemere, și ea remâne tot curată ca maĭ nainte și pentru maĭ nainte. De clintit nu o poate clinti decât trăsnetul ceruluĭ, ura fanatică a sectarilor exaltațĭ, orĭ securea Vandaluluĭ imbecil și rĕŭ, saŭ ignoranța barbară, care doboară și sfarmă frumusețea ceea ca să'șĭ facă un prag inform la o sirmană colibă.. Dar astea toate sunt elemente oarbe ale naturiĭ, mișcate de sus fără conștiință, de jos de o conștiință din cale afară obtusă orĭ smintită... Insă a cinnti cu conștiința limpede și cu sînge rece o operă de artă ?... Și de asta e vorba aicĭ.

Care artist, care amator, care om de bun simț și de treabă ar îndrăzni să ia un penel și să îndrepteze o trăsătură măcar a unuĭ Rafael, să prefacă numaĭ o mĕsură a luĭ Beethowen, orĭ să potrivească coapsa luĭ Apolon saŭ șoldul uneĭ Venere, după pesonala luĭ judecată și după pornirea gustuluĭ sĕŭ actual ? Lucrarea ce un mare artist ca Eminescu o lasă este, cu toate calitățile și defectele eĭ, ceva sfînt, fiind-că 'n ea se 'ntrupează pipăit, și pentru o viață maĭ durabilă decât chiar a neamuluĭ sĕŭ întreg, gîndirĭ și simțirĭ de veacurĭ ale acestuia, și de aceea, fără teamă de exagerare, s'a putut zice că o așa lucrare este patrimoniul omeniriĭ întregĭ, nu numaĭ a unuĭ neam.

Și așa dar, a pune mîna fără sfială pe o asemenea

lucrare cu calități eterne și a cuteză s'o potrivești saŭ s'o mai ciopleșii, după trecătorul tĕŭ gust și cu competența ta discutabilă, discutabilă pentru că e negativă față cu realitatea evidentă și palpabilă a monumentuluĭ ce'l judecĭ — discutabilă fie ea cât de autorizată în părerea'ți proprie și a cător-va clienți — va să zică a mutila lucrarea de artă pentru restul fără capĕt cunoscut al lumiĭ și vremiĭ, este a te face vinovat de o faptă reprobabilă, este cu un cuvînt o profanare... Iar de profanare nu e capabil decât un om fără inimă și cu spiritul îngust, un om care nicĭ-odată nu se poate uita pe sine, care nu poate avea nicĭ-o ridicare de suflet pe d'asupra egoismuluĭ strîmt, nicĭ-o emoție... cum să zic? impersonală, — ca să întrebuințez și eŭ niște platitudinĭ platonice scoase de curînd iar la modă, — nicĭ un fel de respect chiar când se află în fața lucrurilor sfinte... fiind-că n'are, fiind-că nu poate avea nimica sfînt pe lune.

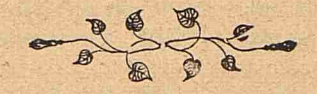
Veacul acesta care se stinge a inaugurat spre onoarea luĭ școala așa numituluĭ spirit de examen, pentru a putea mĕsura cât maĭ exact încrederea ce trebue să aibă urmașiĭ în afirmările străbunilor: *jurare in verba magistri* este astăzĭ, din norocire pentru spiritul uman, un adagiŭ mort și îngropat.

Astăzĭ critica onestă și în adevĕr savantă cearcă să elimineze din textele clasicilor anticĭ alterările introduse de pe vremurĭ de către copiștiĭ nepricepuțĭ sau infidelĭ, și să afle în fine adevĕratul original. Ea rîcîie de pe zidurile monumentelor scoarța pusă rîndurĭ-rîndurĭ, după mode trecĕtoare, de către niște restauratorĭ inculțĭ, ca să afle formele primitive curate; ea restabilește numele asiriane, pe carĭ transcriitoriĭ ebraicĭ din primele secole ale ereĭ noastre le-aŭ deformat după sensul actual al lor prin introducerea punctelor vocalice subtscrise în vechile cărțĭ biblice; iar din miturile străvechĭ asiatice, încărcate, în migrația lor pe atâtea ș'atâtea drumurĭ, de elemente eterogene și întunecătoare, distilându-le cu dibăcie, scoate raze de adevĕr ce ne luminează origina neamurilor Europeĭ civilizate.

Noĭ Româniĭ avem pretenția îndreptățită și interesul

a ne pune în rîndul acestor neamurĭ, alăturĭ cu popoarele moderne; trebue dar să înţelegem că nu nu putem asista nepăsătorĭ la alterărĭ voite saŭ nevoite făcute sub ochiĭ noştri în textul celuĭ maĭ mare scriitor român; şi ast-fel orĭ-cine e dator, credem, a denunţa opiniuneĭ publice luminate, falsificarea copieĭ — atât maĭ rĕu dacă de fapta luĭ neiertată copiştul nu s'ar putea scuza numaĭ cu ignoranţa.

I. L. Caragiali.

Revista Externă.

Se vorbeşte, că în consiliul de miniştri al Românieĭ s'ar fi hotărît de a face întrebare tuturor puterilor garante, afară de Rusia, ce purtare să păzească România, în caz de a i se cere din partea guvernuluĭ rusesc permisiunea de a trece c'o armată prin ţară. S'a hotărît tot-odată de a nu respunde Rusieĭ la o asemene cerere de cât atuncĭ când vor fi respuns definitiv toate puterile la întrebarea Românieĭ.

In complicaţiunea de interese şi tendenţă a puterilor garante, întrebarea Românieĭ, dacă se va confirma, va ave meritul să aducă claritate în situaţie. Căcĭ, saŭ puterile se vor declara formal şi solidar contra uneĭ asemenea permisiunĭ şi vor trebui să şi apere cu arma în mână declaraţia lor, fără chiar ca Rusia să poată fi supărată pe noĭ, căcĭ ne vom putea referi la hotărârea acelor puterĭ, saŭ respunsurile lor evasive, îndoelnice şi contrazicătoare vor reda Românieĭ libertatea de acţiune, libertatea de a se hotări pentru unul din cele două marĭ curente istorice, curentul de nord-ost, tinzĕnd a schimba faţa Europeĭ şi curentul de vest, ce tinde a menţine statu-quo.

Hotărîrea noastră pentru răsărit saŭ apus v'a atârna de sigur de viitorul ce ni'l vor asigura şi aceasta nu ca stat numaĭ, căcĭ statul român prin teritoriul sĕŭ şes şi deschis din toate părţile nu pare menit de providenţă de a fi militar şi cuceritoriŭ, ci ca naţie. Ni se pare evident că viitorul Orientuluĭ este o confederaţie de po-

poare, în care egalitatea naționalităților și limbelor, pe orĭ-ce teritoriŭ se vor afla ele, va fi lucru principal, iar formatațiunile de state lucru secondar.

Asemenea e evident, că reforma Orientuluĭ poate ave două patronate; pe Rusia și pe Austro-Ungaria — care această representează imediat politica occidentală.

Asupra uneĭ hotărîrĭ a Românilor din principate va ave decĭ influență natura politiceĭ exercitate de Austria față cu naționalitățile în genere și cu cea română în parte.

Pentru a nu da însă o întindere prea mare materieĭ vom vorbi numaĭ de *poziția Românilor din Austro-Ungaria.*

Inainte de a spune însă o vorbă asupra acesteĭ întrebărĭ, anticipăm concluzia, că acea întrebare nu este, nicĭ a fost politică în puterea cuvêntuluĭ, ci bisericească, scolastică și cel mult administrativă locală.

Permită-ni-se a vedea clar lucrurile și a susținea că idealul unitățiĭ politice a Românilor, restabilirea regatuluĭ luĭ Decebal prefăcut în Dacie traiană, se ține de domeniul teorielor eftene, ca și republică universală și pacea eternă. Româniĭ din Austro-Ungaria, dar maĭ ales din așa numita Ungarie, aŭ trăit sute de anĭ împreună cu alte naționalitățĭ și aŭ jucat rol politic numaĭ în vremea autonomieĭ Transilvanieĭ. Această autonomie însașĭ, care le dedese preponderanța în această țară, avea și rĕul eĭ. Româniĭ din Ungaria proprie ar fi rĕmas de-o parte, menițĭ — nu de a fi absorbițĭ, căcĭ e de a dreptul absurd de a crede în puterea asimilătoare a neanuluĭ fino-tartaric din mijlocul Europeĭ — dar menițĭ de a fi vexațĭ singurĭ de solgabiraele fraților Maghiarĭ, de a sta izolațĭ sub presiunea administrativă și financiară a închinătorilor sfîntuluĭ Gül-Baba; pe când impreunațĭ sub greutatea acelorașĭ suferințe eĭ li vor pute resista. Intrebarea este dacă și când va veni vremea, în care softalele din Buda-Pesta să fie silite de a recunoaște, că sistemul lor de guvernămênt în finanțe foarte asemănătoriŭ cu cel turcesc — și-a trăit veacul și nu maĭ este cu putință. Căcĭ numaĭ atuncĭ, pe baza autonomieĭ comunale și județene saŭ comitatense, Ro-

mânii ar începe alăturea cu Ungurii, o viață liniștită și proprie, cu deosebire că de aceste s'ar bucura nu numai Transilvanii; ci în mod egal Bănățenii, simpaticii Crișeni și Stravechiul Maramuraș. Așa dar idealul românilor din toate părțile Daciei lui Traian este mănținerea unității reale a limbei strămoșești și a bisericei naționale. Este o Dacie ideală aceasta, dar ea se realisază pe zi ce merge și cine știe, dacă nu-i de preferat celei politice. Românul de baștină e dotat cu o doză mare de receală, el nu admiră ca și Romanul vechiŭ, aproape nimic, de aceia nici credem că invidiază din inimă poziția de stat a Ungariei căci, la dreptul vorbind, nici n'ar prea ave *ce* să invidieze. El e supărat pe obrăsnicia conlocuitorului seŭ, nici de cum pe puterea lui,

In vremea din urmă ziarele ungurești aŭ făcut multă vorbă despre o alianță maghiaro-română. Remâne acum să stabilim, în ce condiții s'ar pute spera această alianță, bine înțelegêndu-se că nu este vorba aici de acele castelurĭ trecĕtoare dintre guvern și guvern, pe care le rupe ziua de mâni, ci de un modus vivendi și o conlucrare perpetuă, solidară pe acest pământ al dușmăniei și răutății, în care popor pe popor caută să'l înghită și om pe om să nimicească. Este dar vorba, dacă Ungurii sunt destul de creștinați (căci până acuma se părea că numai pielea li-i botezată), nu ca să ne iubească, ci să ni dee bună pace. Sarcina iubirei o luăm toată asupra noastră și fie ei încredințați că am fi tot atât de zeloși apărători ai existenței lor, ca și ai neamului nostru.

Cât despre austriaci, cu ei treaba stă alt-fel. Nu credem să putem vr'o dată mistui acea mestecătură de evreŭ, German și Slav, care ni se presentează sub mutra beamterului și jurnalistului austriecesc și care în vremea din urmă a început să facă politică pan-germanistică și să jure în numele sahastrului de la Varzin, care nici cu spatele nu vra să știe de ei. Urmașii lui Arpad nu ni pot face un reŭ esențial, ei vexează, dar bastardul evreo-germano-slovac e dușmanul dibaciu al ori-cărei naționalități. Ungurii știu proverbul nostru: «Românul nu uită nici odată» și ni-aducem aminte ca

prin vis, că un ziar unguresc se găsise să comenteze acest proverb în tom melancoliă, știind că socotelile, ce le are de rĕfuit cu noĭ nu sunt tocmaĭ curate. Dar să nu se sperie. Românul uită și nu uită, după cum o eĭ. Românul nu urăște de cât pe ceĭ ce i s'aŭ bagat în suflet și ca dovadă putem aduce pe Româniĭ din Turcia. E sigur că eĭ trăesc sub acelaș regim ca și Bulgariĭ, Sîrbiĭ și Greciĭ ; cu toate acestea eĭ trăesc bine cu Turciĭ și le țin partea. Nicĭ aicea nu-ĭ urâm pe Turcĭ, de și de sigur că eĭ numaĭ dovezĭ de iubire nu ne-aŭ dat nicĭ odată. Unguriĭ n'aŭ de cât să se întrebe pe cine-ĭ urăsc eĭ, ca să știe pe cine urâm și noĭ. Credem că asta-ĭ destul de clar, de și în emoțiunea noastră n'am ajuns încă să facem hagialâc la mormîntul luĭ Gül-Baba.

Așa dar biserica și scoala, atâta cer Româniĭ din Austro-Ungaria pe sama lor și prin aceasta și-aŭ cerut păstrarea naționalitățiĭ și nimic maĭ mult. In dejudecarea lucrurilor aceste lumĭ și maĭ ales în secolul nostru, ne-am deprins a aplica o singură mĕsură, acea a interesuluĭ material, a stăpânireĭ asupra potereĭ fisice ; și cu toate acestea oameniĭ chiar ceĭ maĭ materialiștĭ, lucrează fără să vreie, ba fără să știe, pentru un scop maĭ înalt. Această conștiință o are poporul, n'o are câte odată omul cult. În zadar am căuta în lume poporul, care să trăiască numaĭ pentru căștig material ca atare, la toate vom găsi că acest căștig este numaĭ mijloc, nicĭ odată scop ; chiar la rasa evreească a căreĭ lege nu admite nemurirea sufletuluĭ și este decĭ inferioară celor lalte legĭ ale pămîntuluĭ, chiar la evreĭ, zic, unde se pare că ochiĭ sunt ațintițĭ la căștig material, vedem, răsărind o ideie maĭ înaltă.

Din acest punct de vedere privită, cestiunea, pentru un popor ca cel romănesc, devine simplă. Nu veleitățile uneĭ viețĭ de stat maĭ mult sau maĭ puțin precare, nu deșărtăciunea sgomotuluĭ în istorie este lucrul pe care-l voim. Oameniĭ, de cari se vorbește maĭ puțin și popoarele item sunt cele maĭ fericite. Dar ceea ce voesc Româniĭ să aibă, e libertatea spirituluĭ și conștiințeĭ lor în deplinul ințeles al cuvêntuluĭ. Și fiind că spi-

rit și limbă sunt aproape identice, iar limba și naționalitatea asemenea, se vede ușor că Românul se vrea pe sine, își vrea naționalitatea, dar aceasta o vrea pe deplin.

Și nu sunt așa de multe condițiele pentru păstrarea naționalităței. Cei mai mulți oameni nu sunt meniți de a'și apropia resultatele supreme ale științeĭ, nu de a representa ceva, dar fie-care are nevoe de un tezaur sufletesc, de un razăm moral într'o lume a mizerieĭ și durereĭ și acest tezaur î-l păstrează limba sa proprie în cărțile bisericeștĭ și mirene. In limba sa numaĭ i se lipesc de suflet preceptele bĕtrâneștĭ, istoria părinților seĭ, bucuriele și durerile semenilor sĕĭ. Și chiar dacă o limbă n'ar avea desvoltarea necesară pentru abstracțiunile supreme ale minții omeneștĭ, nicĭ una însă nu e lipsită de espresia concretă a simțireĭ și numaĭ în limba sa omul își pricepe inima pe deplin. Și într'adevĕr, dacă în limbă nu s'ar reflecta chiar caracterul unuĭ popor, dacă el n'ar zice oare-cum prin ea: «așa voesc să fiŭ eŭ și nu alt-fel», oare s'ar fi născut atâtea limbĭ pre pământ? Prin urmare simplul fapt, că noĭ Româniĭ, câțĭ ne aflăm pe pământ, vorbim o singură limbă «una singură» ca ne alte popoare și aceasta în oceane de popoare streine, ce ne incungiură, e dovadă destulă că așa voim să fim noi, nu alt-fel.

Vedem dar că cestiunea noastră se simplifică din ce în ce. Româniĭ voiesc a li se garanta uzul public al limbeĭ lor pe pămênturile în cari locuesc și vom vedea că toate mișcările, pe cari le-aŭ făcut, în acest senz le-au făcut.

Față cu această cerere întâlnim însă în amândoue părțile imperiuluĭ austro-ungar o resistență necalificabilă prin obrăznicia eĭ.

Constatăm maĭ nainte de toate, că Româniĭ nu sunt nicăirĭ coloniștĭ, veniturĭ, oameniĭ nimăruĭ, ci pretutindenea unde locuesc sunt autohtoni, pupulație nepomenit de veche, măĭ veche de cât toțĭ conlocuitoriĭ lor. Căcĭ dacă astăzĭ se maĭ ivește câte un neamț singular, care caută să ne aducă de preste Dunărea, nu maĭ întrebăm ce *zice* un aseminea om, ci ce *voiește* el. Nicĭ maĭ este

astăzĭ cestiunea origineĭ noastre, abstrăgênd de la împrejurarea că o asemenea interesantă cestiune nu este de nicĭ o importanță. Dacĭ saŭ Romanĭ, Romanĭ sau Dacĭ e indiferent, suntem Românĭ și punctum Nimenĭ n'are să ne'nvețe ce-am fost saŭ ce-am trebui să fim; voim să fim ceea ce suntem — Românĭ. A maĭ discuta asupra acestuĭ punct sau a crede că frica de Rușĭ ne-ar ademeni să ne facem Nemțĭ, saŭ vice-versa saŭ cum cred Unguriĭ, că de frica acestor doĭ ne-am pute găsi flatațĭ să ne contopim ca nația maghiară, toate acestea sunt iluziĭ de scoală; limba și naționalitatea românească vor peri de odată cu Românul material, cu stingerea prin moarte și fără urmașĭ a noastră, nu prin desnaționalizare și renegațiune. A persecuta naționalitatea noastră nu însemnează însă a o stinge ci numaĭ a ne vexa și a ne învenina împrotiva persecutorilor. Ș'apoĭ ni se pare, că nicĭ un neam de pe fața pământuluĭ nu are maĭ mult drept să ceară respectarea sa de cât tocmaĭ Românul, pentru că nimene nu este maĭ tolerant de cât dênsul. Singure țerile româneștĭ sunt acelea, în cari din vremĭ străvechĭ fie-care a avut voie să se închine la orĭ ce d-zeŭ a vroit și să vorbească ce limbă i-a plăcut. Nu se va găsi o țară în care să nu se fi încercat de a face prozelițĭ din conlocuitoriĭ de altă lege orĭ de altă limbă; Hugenoțiĭ în Franța, Mauriĭ în Spania, Poloniĭ fața cu Ruteniĭ, Unguriĭ cu Româniĭ toțĭ aŭ încercat a căștiga pentru cercul lor de idei populațiele conlocuitoare și aceasta prin presiune, cu deasila; Românul privește c'un stoicism neschimbat biserica catolică, atât de veche în Moldova și nu i-a venit în minte să silească pe catolicĭ de a deveni orientali; Lipoveniĭ fug din Rusia și trăiesc nesupărațĭ în cultul lor pe pământul românesc, apoĭ Armeniĭ, Calviniĭ, Protestanțiĭ, Evreiĭ toțĭ sunt față și pot spune dacă guvernele româneștĭ aŭ oprit vr'o biserică saŭ vr'o scoală armenească protestantă saŭ evreească. Nicĭ una.

Ni se pare decĭ că pe pământurile noastre strămoșeștĭ, pe cari nimene nu le stăpânește jure belli, am ave dreptul să cerem să ni se respecte limba și biserica, precum le-am respectat'o noĭ tuturor.

Ce se va zice însă, când vom arata, că pe pămênt românesc, în Bucovina, sub sceptrul austro-ungar, sinagoga evreească are maĭ multă autonomie de cât biserica Românuluĭ? Căcĭ dacă Evreul are Rabin, şi-l alege singur, dacă are scoală jidovască, îşĭ caută singur de dênsa. Dar dacă îĭ trebueşte Românuluĭ preot, îl numeşte (mediat) guvernul de la Viena; dacă biserica luĭ are avere, o administrează tot guvernul de la Viena; dacă are scoală, profesoriĭ sunt numiţĭ tot de guvernul de la Viena. Şi cu toate aceste Bucovina n'a fost luată cu sabia, ci din contra prin bună învoială şi cu condiţia ca starea de lucrurĭ în trebile bisericeştĭ şi politice să remână intactă.

Ce se va zice dacă în Ungaria vom vedea pe Românĭ, *maĭ cu samă* pe Românĭ, trataţĭ in mod cu totul escepţional. Lasă că Transilvania e de atâta amar de anĭ într'o adevĕrată stare de asediu, lasă că în lăuntrul eĭ se aplică o altă lege electorală şi e preste tot lăsată la discreţiunea înţelepciuneĭ ministeriale din Pesta; dar poporul românesc în parte, în mod casuistic e vexat de guvernanţiĭ seĭ. Procese urbariale îndreptate contra avereĭ lor private, legĭ electorale îndreptate contra voinţeĭ lor legitime, voturĭ virile în municipie pentru a îneca voturile locuitorilor, c'un cuvênt un painjiniş întreg de măsurĭ arbitrare, adaos prin călcarea zilnică a tuturor dispoziţiilor din lege, cari aŭ maĭ rĕmas în favoarea naţionalităţilor.

Prin urmare întorcându-ne de unde am plecat şi considerând asiduitatea cu care presa austriacă cere de la Românĭ ca în caz dat să se sacrifice pentru «civilizaţie», ni se va da voe să intrebăm dacă civilizaţia austro-maghiară, în forma în care ni se arată, merită să ni ridicăm braţul pentru ea, dacă se poate cere de la Românĭ, ca eĭ să meargă alăturĭ cu o putere care stăpânind ea însăşĭ peste treĭ milioane de Românĭ, îĭ tratează într'adins şi într'una cu dispreţul celuĭ maĭ elementar simţ de justiţie, — căcĭ Româniĭ — să fie bine stabilit — nu cer privilegiĭ, prerogative; eĭ cer în Ungaria cel puţin aplicarea conştiincioasă a legeĭ *pozitive* a naţionalităţilor, în Bucovina nu cer decât esercițiul liber al con-

fesieĭ lor, autonomia bisericeĭ lor; o autonomie pe care-o aŭ Evreiĭ, Lipoveniĭ, Calviniĭ, ne maĭ vorbind de loc de puternica poziţie a bisericeĭ catolice; — dacă c'un cuvênt se poate ce să ne vĕrsăm sângele pentru a asigura contra mişcăreĭ slave supremaţia simulacruluĭ de civilisaţie evreească din Austro-Ungaria.

După tonul cu care vorbim, s'ar putea presupune că în dreaptă indignare exagerăm lucrurile. De aceea vom vorbi asupra materieĭ în mod cu totul special.

După câte se vorbesc prin jurnale, Austria pare a ave o constituţie. Pare a ave zicem, pentru că în faptă nu există de cât pentru a fi batjocorită de o mână de evreĭ şi de beamterĭ, cari cârmuesc acest complex de ţerĭ, în cari nimene nu-ĭ mulţămit. Afară de aceea, libertatea religioasă este, dragă Doamne, garantată prin o mulţime de terfeloage de origine supremă, cari se vor fi respectând faţă cu alţiĭ, numaĭ faţă cu Româniĭ nu. Astfel Constituţia din 4 Mart 1849 § 1, Patenta din 31 Dec. 1852, «Diploma» din 30 Oct. 1860, în fine constituţia (Reichsgrundgesetz) din 21 Dec. 1867 art. 15 în care se zice: Fie-care biserică, recunoscută de stat, are dreptul de a-şĭ exercita cultul după credinţa eĭ, *a-şĭ conduce scolile sale, a stăpâni, şi întrebuinţa fondurile şi averile sale bisericeştĭ şi scolare după trebuinţa şi dorinţa eĭ.*

Şi într'adevĕr, acest articol se şi aplică — pentru Lipovenĭ şi Evreĭ, pentru Românĭ nu.

De doue-zecĭ şi şase de anĭ Româniĭ Bucovinenĭ se primblă de la Ana la Caiafa, pe la naltele scaune cum zic eĭ, pentru a putea exercita un drept garantat de constituţie şi de 26 anĭ îmblă în zădar.

Pentru a înţelege anomalia atârnăreĭ bisericeştĭ din Bucovina — atârnare eretică, contrarie canoanele rituluĭ răsăritean şi cea maĭ nedreaptă inriurire asupra credinţelor poporuluĭ, vom trebui să caracterisăm în doue cuvinte aşa numitul partid liberal-constituţional din Austria. Intr'un mozaic de popoare cu un singur guvern a trebuit să se ivească oamenĭ, cari nu se ţin de nicĭ o naţie în special, oameniĭ interesuluĭ personal, cari cu aceeaş uşurinţă pot fi Maghiarĭ, Polonĭ, Germanĭ, c'un

cuvênt ce li s'ar cere să fie. Aceștĭ indivizĭ fără nicĭ o comunitate de principiĭ, una fiind numaĭ întru esploatarea naționalităților, cari nu aŭ nimic sfînt în lume, nu țin la nimic decât la sine, sunt «liberaliĭ» din Austria. De aceea nu ne vom mira dacă vom găsi pe D-nĭ ca Giskra, ministri a tot puternicĭ, unițĭ la escamotărĭ ordinare cu evreĭ parvenițĭ, întreprinzătorĭ de drumurĭ de fier; nu ne vom mira zic, dacă vom găsi că într'un rând cel maĭ liberal consiliŭ de miniștri din Austria se constituise în consiliŭ de întreprinzătorĭ. Maĭ toțĭ foștiĭ miniștri liberalĭ sunt astăzĭ milionarĭ — din advocațĭ fără pricinĭ ce aŭ fost. De unde? De odată cu fotoliul de ministru maĭ ocupaŭ și fotoliĭ de membri în consiliele de administrație ale tuturor bancelor și întreprinderilor posibile și imposibile, cari în vremea mareluĭ «Krach» aŭ presentat aspectul zileĭ de apoĭ, în tumultuasele strigăte ale particularilor înșelațĭ, a micilor capitaliștĭ ruinațĭ — un adevĕrat Pompeji, surprins de lava Vezuvuluĭ. — Austria, crezênd a putea abstrage de la serviciul oamenilor cu părințĭ cerțĭ, cari să fi vorbit o limbă certă, să fi ținut la un cămin, să fi avut în suflet «simț istoric» singurul care întărește împărățiile, s'aŭ folosit din contra de oamenĭ, cari nu țineaŭ la nimică, nicĭ la Austria ca abstracție, de oamenĭ, pe care în jurnalele lor îĭ vedem vênduțĭ la Turci (ca Neue freie Presse) la imperiul german, la Rușĭ, cu'n cuvênt Austria s'a servit de un element venal, corupt, lipsit de caracter, adevĕrat gunoiŭ al catilinarismuluĭ. Aceștĭ oamenĭ guvernanțĭ guvernează. Contigentul cel maĭ mare pentru formarea acestuĭ «cleiŭ al impĕrățieĭ» cum îl numesc eĭ, îl daŭ Evreiĭ. «Ce mi-ĭ Hecuba?» zice evreul, ce-ĭ pasă luĭ de seriosul German, de energicul Ceh din Boemia, de cavalerescul Polon, de melancolicul Rus, a sa țintă una este: succesul, strălucirea, banul. Cum că aceștĭ oamenĭ se numesc astăzi «Germanĭ» e curat întâmplător și trebue atribuit putericeĭ ridicărĭ a vechiuluĭ imperiŭ germanic; tot aceștĭ oamenĭ se numesc în Ungaria Maghiarĭ «noĭ». Eĭ nu aŭ naționalitate pentru că n'aŭ trecut, n'aŭ istorie. De aceea guvernul austriecesc, înaintea venireĭ conteluĭ Hohenwart la mi-

nister, era un guvern de parvenţiĭ, stăpăniţĭ eĭ, la rândul lor, de hetere. După căderea conteluĭ, regimul «burseĭ» a reînceput, neutralisat întru cât-va de blestemele populaţiilor ruinate de la un capĕt al imperiuluĭ până la celalt. Astfel dar era firesc, ca predecesoriĭ luĭ Hohenwart, carĭ în viaţa lor n'aŭ simţit instinctul respectăreĭ proprietăţiĭ, să respundă într'un rând Bucovinenilor, că «fondul religionar greco-oriental nu ar fi al bisericeĭ, ci al guvernuluĭ».

Noĭ nu ne putem nicĭ închipui măcar o asemenea lipsă do orĭ ce simţ de pudoare. Intr'adevĕr, la noĭ moşiele mănăstireştĭ s'aŭ prefăcut în avere a Statuluĭ, dar numaĭ moşiile *bisericeĭ Statuluĭ român*, care a luat asupră-şĭ întreţinerea fără deosebire a tuturor scolilor, spitalelor, mănăstirilor maĭ însemnate, puindu-se capăt esploatăriĭ prin călugărĭ streinĭ, carĭ se îmbogăţeaŭ aicĭ în ţară şi ridicaŭ cu baniĭ noştri institute greceştĭ.

Dar guvernul român nicĭ a găndit vr'o dată să iee în administrarea sa averea bisericilor catolice, protestante, lipoveneştĭ, etc., carĭ nu sunt bisericĭ ale Statuluĭ român. Şi nicĭ în Austria n'ar fi cutezat nimenĭ până la aceştĭ parveniţĭ să ridice pretenţiĭ asupra avereĭ uneĭ bisericĭ, neatârnate, neconfundabile cu Statul austriac.

In fine cabinetul Hohenwart, care din nenorocire pentru naţionalităţĭ avu o durată atât de scurtă, dacă nu li-a dat Românilor siguranţa avereĭ lor stremoşeştĭ, cel puţin a neutralisat rapacitatea predecesorilor seĭ, căcĭ în vremea luĭ s'au pus în faţa lumeĭ înt'o adunare de proprietarĭ, preoţĭ şi ţeranĭ în numĕr de 4000 inşĭ din toate unghiurile pămĕntuluĭ clasic al Bucovineĭ, drepturile necontestate, neatacabile ale bisericeĭ resăritene asupra fonduluĭ religionar.

(Iată dar cum staŭ lucrurile).

Trecând Bucovina sub Austria, Divanul Moldoveĭ şi Vodă se vede că s'au îngrijit, ca prin tractatul de cesiune, Austria să fie obligată de a mănţinea în aceste ţinuturĭ statu-quo. Guvernul austriecesc a găsit în Bucovina stărĭ de lucrurĭ cu totul fericite în privirea îndestulăreĭ materiale a locuitorilor.

A găsit mănăstirile pline de averĭ, o numeroase clasă

de ţeranĭ cu totul liberĭ, mazilii, ruptaşiĭ şi rezăşiĭ, bresle de meşteşugaşĭ, stăroştiĭ de negustorĭ, c'un cuvênt o feudalitate cam tărzietică în viaţa eĭ, dar liniştită şi liberă. Ceea ce era vechiŭ în vechea Moldovă era legătura, pe care clase întregĭ o aveaŭ cu statul. Maziliĭ şi ruptaşiĭ, boeriĭ cu scultelniciĭ lor eraŭ obligaţĭ de a servi gratis în orĭ ce ocasie statuluĭ, era se vede remăşiţă a organisaţieĭ militare de sub Domniele vechĭ. Aceste legăturĭ dintre Domnie şi populaţie, prerogativele acesteĭ din urmă eraŭ neînţelese pentru noiĭ guvernanţĭ, obligaţĭ a ţine statu-quo ; afară de aceea eĭ speraŭ a deduce din drepturile Domnieĭ moldoveneştĭ drepturĭ ale împărăţieĭ Austrieĭ. Cu acest scop guvernul austriecesc face la a. 1782 întrebare Divanuluĭ Moldoveĭ ca să'l lumineze în materiile juridice, dar maĭ ales în materie de succesiune. Din toate acele întrebărĭ (26 de toate) se vede, cum noiĭ guvernanţĭ umblau cu mâţa pe lângă păsat, doar s'ar putea deduce cum-va dreptul de proprietate a «Stăpânireĭ» asupra pămênturilor mănăstireştĭ, răzăşeştĭ şi a locurilor din târgurĭ.

Iată câte-va din aceste curioase întrebărĭ ;

Veniturile podurilor şi alte veniturĭ ce aŭ fost *Domneştĭ*, le-aŭ stăpânit Domniĭ înşuşĭ saŭ cu scrisorĭ le-aŭ dat altora ?

Un stăpân de moşie, ce nu are copiĭ saŭ moştenitorĭ, are putere a face cu moşiele sale ce-ĭ va fi voea ? Poate să facă pe un străin moştenitor *fără voea Domnuluĭ ţăreĭ* ?

Poate fieşte-care stăpân de moşiĭ să facă diată saŭ are osebire unul de altul ?

Un stăpân poate să *vînză moşia sa de istov* ?

Din respunsurile Divanuluĭ se vede, că de şi tot pămêntul Moldoveĭ a fost înainte de vremĭ nepomenite «domnesc», prin daniile luminaţilor Domnĭ, prin descălecare de oraşe şi sate aŭ devenit proprietăţĭ particulare, la cari «stăpânitorul ţereĭ» nu are nicĭ un amestec, şi că fie-care om «slobod» din Moldova este volnic să dispue de averea sa cum îĭ place, fără să întrebe pe «stăpânitorul ţăreĭ».

C'un cuvênt toate întrebările scoposesc, de a afla

dreptură domneşĭ asupra drumurilor, morilor, crăşmelor, podurilor, pădurilor, târgurilor şi proprietăţeĭ marĭ şi micĭ. E păcat că n'avem de pe aceste întrebărĭ şi respunsurĭ de cât o copie defectă; caracteristic este însă că în acest an al întrebărilor (1782) Dosoteiŭ Episcopul de Rădăuţĭ, cedează guvernuluĭ administraţia bunurilor episcopeştĭ.

Asupra propunerilor consiliuluĭ suprem Iosif II pune resoluţia: «Se ia spre ştiinţă şi la vreme se va lua «sama, că aceste veniturĭ mănăstireştĭ să se întrebuin«ţeze cu folos; *însă* numaĭ spre folosul confesionarilor «şi numaĭ în provinţia, în care s'a desfiinţat mănăsti«rile». Se vede din resoluţie, că consiliul propuse confiscarea, ear împĕratul a refuzat-o, făcênd deosebire între al meŭ ş'al tĕŭ.

In urma măsurilor guvernuluĭ se lăţise îngrijirĭ asupra «dreptuluĭ de proprietate» a moşielor. Decĭ consiliul suprem se vede silit de-a declara prin rescriptul din 19 Mart 1783: «Luându-se moşiele episcopieĭ şi poate şi «cele mănăstireştĭ saŭ ale altor institute *nu se înstrăi«nează nicĭ de cum de la menirea luĭ darul făcut epis«copieĭ mănăstireĭ saŭ institutuluĭ*, ci, din contra, venitu«rile nesigure de maĭ nainte, ce nu se pot evita la pro«prietăţĭ imobile, se asigurează».

Tot în privinţa întrebuinţăreĭ fonduluĭ spune rescriptul consiliuluĭ suprem din 4 Iulie 1783; «Impuţinarea şi micşurarea mănăstirilor are să continue şi pămêntu-rile şi fondurile lor aŭ să se iee spre *administrare*, averea preuţimeĭ care nu locueşte în ţară, prin urmare strĕine, are să se ia asemenea şi din tot fondul ce se va crea astfel, are să se susţie întâĭ clerul greco-răsăritean, apoĭ are să se înfiinţeze cel puţin o scoală, fie la Cernăuţĭ saŭ în Suceava, şi ce va maĭ remânea are să se păstreze spre alte întrebuinţărĭ folositoare».

In privinţa administrăreĭ fonduluĭ relegionar, rescriptul consiliuluĭ suprem din 10 Ianuar 1784 către generalul Enzemberg spune următoarele: «Spre a da pretutindene, iar maĭ ales poporuluĭ din Bucovina, dovadă vederată, că economia cea nouă întrodusă la moşiele episcopeştĭ şi preoţeştĭ, nu are alt scop de cât numaĭ

binele religiunei şi al indigenilor, şi că banii ce vor incurge, nu se vor întrebuinţa spre alte cheltuelĭ de cât pentru acelea ce se ţin de susţinerea episcopuluĭ şi a preuţilor, de cerinţele cultuluĭ şi ale păstorieĭ, apoi de ţinerea monăstirilor şi a zidirilor preuţeştĭ precum şi de creşterea preuţilor invăţaţĭ şi cucernici, apoĭ de înfiinţarea şcoalelor şi a altor institute pioase ce lipsesc încă acuma: toate veniturile episcopeştĭ şi preuţeştĭ, ce au incurs şi vor incurge încă mai departe, trebue să se păstreze aşa dară în deosebită evidenţă şi într'o casă separată, care va purta numele de «casa fonduluĭ religionar», şi toate disposiţiile în privinţa aceasta, de s'ar ţine ele de ori-care rubrică numită maĭ sus, trebue să se facă sub privigherea şi respective cu ştirea episcopuluĭ şi a consistoriuluĭ, aşa în cât toate îndrumările de felul acesta să ajungă la «**Cunoştinţa poporului**».

Tot în privinţa administrăreĭ, întrebuinţăreĭ şi a însă'şĭ proprietăţeĭ fonduluĭ, s'au garantat prin scriptul consiliuluĭ suprem din 3 Marte 1784 către generalul Ezemberg următoarele: «Pentru ca după prea innalta intenţiune a Maestăţii Sale, veniturile moşiilor preuteştĭ şi monăstireştĭ sunt îndeobşte menite pentru susţinerea episcopuluĭ şi a celeilalte preuţimĭ ce se va sistemiza, prentru înfiinţarea scoalelor şi a altor institute pioase, apoĭ pentru ţinerea zidirilor preuţeştĭ, prin urmare pentru-că aceste moşiĭ *nu sunt a se confisca după cum spune intimaţiunea cea foarte scandalousă* trămisă de Domnia sa către Consistoriu, ci au să se iee numaĭ spre *administrare*; în fine pentru că veniturile ce se vor mări prin îmbunătăţirile scoposite n'au să se adune în *visteria fiscului*, ci în casa separată a fonduluĭ religionar: *de aceea toată manipulaţiunea aceasta trebue să se petreacă sub privigherea şi conducerea episcopuluĭ şi a consistoriuluĭ, prin urmare şi tot personalul economic ce este de trebuinţă pe moşiile episcopeştĭ şi monăstireştĭ, trebue să fie ales şi aşezat în înţelegere cu episcopul şi cu Consistoriul.*

Tot-o-dată citim în decretul consiliuluĭ suprem către generalul Enzenberg, «Nu odată ci de mai multe ori s'au dat de înţeles administraţiuniĭ, că intenţia Maestă-

ţeĭ Sale nu este nicĭ de cât de a *turbura proprietatea privată* sau şi numaĭ de a îngădui să se purceadă cu puterea şi cu sila la vre una din economiele de pe moşiele preuţeştĭ.

In fine cetim în decretul consiliuluĭ suprem de curte din 8 Mai 1774 următoarele: După instrucţiunea de maĭ nainte trebue să se iee sama, ca primirea şi cheltuelile tuturor banilor *scolasticĭ*, *monăstireştĭ* şi *preoţeştĭ* să se poată poarte separat de ai caseĭ districtuale administrative, şi *toate mandatele trebuincioase din casa fonduluĭ religionariŭ să se facă prin consistoriŭ.*

Maĭ clar nu s'a putut garanta proprietatea, întrebuinţarea, administraţia averilor eparchieĭ Rădăuţilor. Amploiaţiĭ se numesc, şcolile se înfiinţează, plăţile se fac numaĭ cu espres mandat al Consistoriuluĭ şi al Episcopuluĭ, Guvernul e un notariu oficial al afacerilor, nimic maĭ mult.

Pentru a arata însă cum se întrebuinţază aceste averĭ, vom lăsa să vorbească pe un ţăran din Bucovina, pe primarul din satul Crasna Grigorie Iliuţ.

«Numai despre un lucru am auzit vorbinduse maĭ puţin, adecă despre şcoalele noastre din ţară, despre şcoalele noastre bisericeştĭ, pentru creşterea şi luminarea poporuluĭ nostru drept credincios. Dară şi despre acest lucru să nu aşteptaţĭ o cuvîntare iscusită, căcĭ noĭ ţăraniĭ n'avem atâta învăţătură ca să putem vorbi cu iscusinţă. Cuvêntul meu va fi scurt dară adevărat din inimă».

«Noĭ ştim cu toţiĭ, că din baniĭ fonduluĭ nostru bisericesc s'au înfiinţat în Suceava un Gimnasiu, în Siret o şcoală normală şi în Cernăuţĭ o şcoală reală şi o şcoală normală cu o preparandie. Ştim cu toţiĭ şi aceasta că, prin parochiĭ s'au înfiinţat, pe cheltueala comunelor bisericeştĭ, peste o sută de şcoale primare, dintre carile mai mult de jumătate sunt sprijinite şi din fondul nostru religios».

«Aceste şcoale sunt cofesionale, adică bisericeştĭ şi pănă acum se purtau toate trebile lor de preuţĭ şi de învăţătoriĭ drept credincioşĭ sub privigherea prea onoratuluĭ Consistoriŭ. In urma legilor împărăteştĭ maĭ nouĕ

din 25 Mai 1868 și din 14 Mai 1869, atât biserica cât și fie care parochie, are tot dreptul de a înființa școale proprii bisericești și a le derege după legile generale».

«Cu toate acestea școalele noastre sătești susținute parte de parohieni parte din fondul nostru religionar, samănă a ni se înstrăina cu totul. In multe ținuturi din țară sunt puși privighietori de școale și de altă lege și de altă limbă. Aceștia dispun acum și de școalele noastre bisericești, fără a mai întreba de cei ce represintă comunele parochiale și biserica noastră din țară. Pe cât văd și pricep, lucrul merge într'acolo, ca școalele noastre bisericești să treacă în rîndul și numĕrul celor nebisericești, și ce vrea să zică aceasta? Nici mai mult nici mai puțin, de cât că pe lingă privighietorii scolastici de altă lege și de altă limbă, încetul cu încetul să ni dee și învățători de altă lege și de altă limbă, și de va merge lucrul ca până acum, în curênd ne vom pomeni și cu învățători jidani. Eu știu că nu voiți și nu doriți una ca aceasta, însă după legile mai nouă pot fi în școalele nebisericești jidani învățători».

«Dară să vĕ mai spun încă una. In Viena a fost mai dăunăzi o adunare mare de învățători. Și din Bucovina au fost câți-va. In acea adunare s'a hotărât *ca în școalele bisericești să nu se mai învețe religiunea.*

«Și dacă acea hotărîre se va primi, atunci preoții nici vor mai intra în școală ca să învețe pe copii noștri religiunea. Și eu vĕ întreb, oare ni-ar fi de folos astfeliŭ de școale? Ce s'ar alege din copiii noștri cu învățători de altă lege și de altă limbă? Eu nu mĕ pot înțĕlege cu aceea ca să lăsăm pruncii noștri fără de învățătură, ci vĕ întreb, oare să ne lăsăm noi de școalele noastre bisericești? Nimene nu poate aștepta de la noi una ca aceasta ci, din potrivă, trebue să dorim și să cerem, ca în fie-care parohie să avem câte o școală bună bisericească.

«Una, numai una, ne mănâncă pre noi țăranii, știți ce? Sărăcia. In cele mai multe sate sunt oamenii noștri săraci, și n'au de unde face școalele și susținea pre învățători. Dară bun e Dumnezeu, și fondul nostru bisericesc este avut. El este menit și pentru școale. Așa

dară de vom rămênea pe lîngă astfeliŭ de școale, ce ni convin mai bine în împrejurările în care ne aflăm, fondul nostru ni va sta într'ajutor cu bani pentru susținerea lor, de care vom putea zice cu drept cuvênt, că *sunt ale noastre și nu streine.*»

«Văd, că vĕ înțelegețĭ cu toțiĭ, ca să avem școalele confesionale sau bisericeștĭ. Vĕd că cunoașteți că numaĭ ele ne sunt de folos. Acuma nu ne remâne alta decât să poftim pe comitetul ce se va alege, ca în adresa ce se va face către Minister, să se scrie și această dorință a noastră, adică că poporul nostru drept credincios dorește și voește a avea ca până acum scoale confesionale sau scoale bisericeștĭ.»

O asemene adresă s'a făcut la ministeriu și se vor face încă multe cu aceeaș menire de a putrezi la acte.

Decĭ starea Românilor din Bucovina o resumăm în acest feliŭ :

1). De și libertatea ori-căruĭ cult e garantată prin constituția austriacă, deși credincioșiĭ fiecăreĭ bisericĭ sunt îndreptățițĭ de a-șĭ administra averile școlare și eclesiastice, *numaĭ Româniĭ* în tot imperiul sunt supușĭ unuĭ regim esceptional.

2). Deși gimnasiul din Suceava, școala reală din Rădăuțĭ, școala normală din Cernăuțĭ și altele sunt plătite din fondul religionar, numirile profesorilor se fac de a dreptul de către Ministeriul din Viena, precum nu se'ntâmplă la nicĭ un popor, la nicĭ o școală confesională. Numaĭ Româniĭ sunt supușĭ în privirea școalelor lor unuĭ regim esceptional, și aceasta pentru că în ele să se păstreze limba de propunere germană.

3). Arhiereiĭ, după scriptură și canoanele biserice răsăritene, se aleg ; în Bucovina arhipăstorul e numit de a dreptul, pe când în aceeașĭ țară Lipoveniĭ îșĭ aleg pe Vlădica lor de la Fântâna Albă, și Evreiĭ îșĭ aleg rabinĭ. Numaĭ Româniĭ, și'n această privire, sunt tratațĭ în mod esceptional.

E de prisos să maĭ vorbim despre înființarea cu scopurĭ politice a așa numiteĭ universitățĭ, în care s'adună toțĭ profesoriĭ supernumerarĭ de licee de prin Kolomeia și Kecikemet pentru a figura ca profesori de universitate.

nicĭ de liceul de la Cernăuți, care în vremea din urmă geme de suplinitorĭ rusnacĭ, nicĭ de neaplicarea obligativitățeĭ învățămêntuluĭ la școalele rurale românești și aplicarea strictă la cele rusești. Vom atinge numa'n treacăt învrăjbirea artificială, întrodusă de guvernanțĭ între Românĭ și Rutenĭ.

Sunt în Bucovina două soiurĭ de slavĭ; *Huțuliĭ*, cum se vede un trib vechiŭ de munte, care cuprinde șirul de nord al Carpaților și *Ruteniĭ*, fugițĭ din Galiția, așezațĭ între Nistru și Prut. Ceĭ de 'ntĕiŭ sunt populație autohtonă și duc un fel de viață care cu greu se poate descrie, viață de pasere pribeagă, originală și liberă. și nicĭ autoritatea statuluĭ austriac nu prea pătrunde printre dînșiĭ, căcĭ perceptorĭ, subprefecțĭ și a. cari i-ar prea supăra, dispar câte-odată fără urmă.

Dar nu aceștia li-s dușmanĭ Românilor.

Din contra, Româniĭ li pricep limba lor fără s'o poată vorbi și eĭ pricep pe cea română. E cel maĭ ciudat fenomen de a vedea pe țăranul român de baștină cum ascultă cu atenție la cea ce-ĭ spune oaspetele sĕu, când se scoboară la câmpie. Și acest oaspete vine poate din munțiĭ Tatreĭ, de cine știe unde și pricepe românește, fără să fi vorbit vr'o dată un cuvênt. Din această simpatie abea esplicabilă s'ar pute deduce că aceștĭ Hŭțuli sunt «Dacĭ slavizațĭ» pe când Româniĭ cari-ĭ pricep fără să li vorbească limba, sunt «Dacĭ romanizațĭ». Acest trib este puțin numeros, mărunt la stat și vioiŭ.

Dar aceia cari-ĭ dușmănesc pe Românĭ nu sunt aceștĭ Dacĭ slavisațĭ ci Ruteniĭ din Galiția, cari scăpênd pe pămênt moldovenesc de apăsarea polonă, de miliția austriacă și de alte rele, pretind că a lor e Bucovina, că eĭ sunt adevărațiĭ stăpânĭ ai țĕriĭ. Guvernul se folosește de eĭ pentru a-ĭ paraliza pe Românĭ și rîde în taină de eĭ, știind prea bine din analele sale statistice că sunt bejănarĭ, adușĭ de boeriĭ moldovenĭ pentru a li cultiva moșiile, lucru care se obicinuia în Moldova până pe la 1845, pe când în rolurile de contribuție era o rubrică deosebită pentru «bejănariĭ rutenĭ». Aceștĭ oamenĭ din vechiŭ se pusesĕ într'adevăr de bună voie sub autoritatea mitropolituluĭ Suceveĭ, căcĭ popiĭ lor veneau din

fundul Poloniei să se sfinţască la Suceava, servind tot odată şi de spioni Domnilor Moldovei, încât regii Poloniei s'au găsit siliţi să oprească pe «popones Ruthenorum» de a mai merge la Moldova să se sfinţască. Dar credem că din aceste servicii cculte aduse Domnilor Moldovei de către popones nu se poate deduce un drept esclusiv al bejănarilor ruşi asupra fondului religionar, ba asupra Bucovinei întregi.

Afară de aceea Românii nici nu le refuză ajutoarele necesare pentru întreţinerea şcoalelor rurale, numai egalitatea nu vor s'o admită — şi cu drept cuvênt. Pe de altă parte Rusia îşi are agenţii sei printre aceşti oameni, iar guvernul, în loc de a vedea cum stau lucrurile, îi încurajează în aspiraţiele lor şi voieşte să facă din Bucovina un focar de agitaţie rusască în contra Polonilor şi a Românilor.

Mai sunt preste Prut şi mulţi Români slavizaţi, cari de pe fisionomie, port şi obiceiuri se cunosc a fi Români, apoi numele lor de familie, numirile satelor (d. e. Cuciurul mic) cărţile vechi câte se află în biserică, inscripţiele acestora, scrisorile, în josul textului, toate arată că înainte de 50 de ani locuitorii acestei părţi erau încă Români. Astăzi vorbesc ruseşte şi ni se pare că Ruşi vor şi rămâne. Deşi se numesc ei înşii Români (Woloch) dar vor ajunge ca cei din Moravia, cari şi aceia se numesc Români, fără de a-şi mai şti limba.

Şi dacă va întreba cetitorul, ce biserică este aceea, pe care guvernul din Viena o supune administraţiei sale, vom respunde că este cea mai neatârnată a întregei creştinătăţi, căci atât mitropolitul transdanubian şi al ţerilor tartarice din Proilabum (Brăila) cât şi cel al Ungro-Vlachiei (din Târgovişte) erau supuşi patriarchului de Constantinopole, iar cel de al doilea era exarchul acelui patriarchat, continua puterea centrului Constantinopolitan păn 'n munţii Aurarii, sfinţia pe mitropolitul de Alba Iulia, stătea în legătură întinsă a organismului eclesiastic Greco-Bulgar. Singură Mitropolia Moldovei şi a Sucevei e ab antiquo suverană, neatârnată de nici o patriarchie, acestei Mitropolii a Moldovei şi a Sucevei se datoreşte introducerea limbei române în biserică şi stat, ea este mama neamului românesc.

De aceea estragem din «Indireptarea legeĭ» luĭ Mateĭ Basarab (tipărit la Tirgoviște 1652).

«Află-se scris în pravila luĭ Mateĭ Vlastarĭ, cum și Moldo-Vlachia au fost supusă Ochrideanilor; *eară acum nicĭ Ochridianilor se pleacă, nicĭ Țarigrădeanuluĭ, și nu știm de unde a luat această putere*».

Intre mitropolițiĭ, carĭ țin sub mîna lor episcopiĭ se zice:

«Moldoveanul ține aceasta: *Rădăuțul* și a Romanuluĭ și Hușiĭ.»

Intre exarchi se citează «Moldoveanul, al «Suceveĭ și a toată Moldo-Vlăchia» — «iară ceilalțĭ Mitropolițiĭ numaĭ pre-cinstițiĭ, să scriu, iară nu și Exarchi.»

Va să zică episcopia Rădăuților, supusă celuĭ maĭ neatîrnat mitropolit, exarch sau sponte, și în rang egal cu un patriarch, această episcopie este azĭ administrată de beamterĭ și de Evreĭ. In școalele acesteĭ episcopiĭ se propun obiectele în limba germană, cu profesorĭ nemțĭ și elevĭ evreĭ. Abea se maĭ găsește câte un egumen de monastire, câte un preot și în creeriĭ munților câte un dascal de școală urbană sau rurală, și arare-orĭ câte un protopop care, întemeiat pe trecutul istoric de 500 anĭ al acesteĭ sfinte episcopiĭ a Rădăuților să zică: stăpîn peste această bucată de pămênt e strălucita roadă de Mușatin și coboritoriĭ eĭ, nu evreiĭ galițianĭ și svabiĭ din Bavaria.» Orĭ ce s'ar zice despre alte popoară, nu se poate contesta în ele un fel de respect față cu trecutul și aceasta e un semn că o nație are în sufletul sĕu «religiea umanitățeĭ.» Și religia umanitățeĭ consistă tocmaĭ în recunoașterea existențeĭ unuĭ principiu moral în istorie. Și n'a reprezentat mitropolia Suceveĭ un principiu moral? N'a fost ea aceea, care a dat razimul evanghelic populațielor aservite din Polonia, n'a fost ea, care a apărat intactă creștinătatea față cu agresiunea mahometană, n'a fost ea aceea, care 'n persoana luĭ Varlaam mitropolitul, a făcut ca duhul sfînt să vorbească în limba neamuluĭ românesc, să redeie în graiul de miere al coboritorilor armiilor romane, sfînta scriptură și preceptele blânduluĭ Nazarinian? N'a fost ea, care s'a ridicat cu putere contra naționalizăreĭ, judai-

sărei, bisericii creștine prin Luther și Calvin? Patriarchi și Mitropoliți au tăcut față cu propășirea repede a reformației și desbinărei; Mitropolia Moldovei și Sucevei a ridicat glasul contra lui Luther și a arătat tot odată că reforma era în sine de prisos. Nu reformă — reîntoarcere la vechea și toleranta comunitate bisericească, precum o încearcă astăzi unii catolici din Germania, era mântuirea omenirei din mrejele materialismului, și din sofismele lui Anti Crist.

Dar Evreul austriecesc e departe de a pricepe, de ce Românul ține la biserica lui, căci... această mitropolie, cea mai însemnată în orient prin spiritul ei, a ajuns azi de batjocură evreo-germană Slovacilor din Austria. Această mitropolie are astăzi în fapt mai puțină autonomie decât rabinul jidovesc din Sadagura. Ea, sub un împĕrat creștin, a ajuns o unealtă de politică, de coterie în mânile D-lui Stremeyer.

Și nu mai arde candela vecinică la capul bine credinciosului și de Hristos iubitorului Ștefan Voevod. Biserica lui Alexandru cel bun în Suceava stă de 80 de ani în ruină; iar mitropolia Sucevei cu moaștele sft. Ioan cine se 'ngrijește de ea? Mihail Grigorie Sturza, i-a dat o existență de umbră, iar Titu Maiorescu, fostul ministru al măriei sale Carol VV. trimisesĕ un architect ca să-i rîdice planul, să propue înfrumusețările cuvenite și să clădească un local de școală primară românească în curtea acelei biserici. Atâta știm despre acea mitropolie, în care stă locoțiitorul mitropolitului Moldovei; iar cât despre episcopia Rădăuților — ea a devenit Mitropolie austriacă-internațională a Bochezilor din Dalmația și se vede că tot sub d. Stremeyer mai are perspectiva de a deveni mitropolia indianilor Țulu sau a creștinilor din Maroc.

De acea nu e nimic mai serios decît cuvîntul boierului moșnean Hurmuzachi, care în acea adunare de care am vorbit mai sus a pronunțat memorabilile cuvinte, că Românii din Bucovina au ajuns să apere de «liberalii» din Austria, ceea ce n'au fost în stare să rîpească Turcii și Tatarii — autonomia bisericei, limbei, școlii.

Hotărîtu-s'au în tăinuitul sfat al proniei cerești, ca 1877 să devină reversul lui 1777?

II. Nu esistă stări de lucruri mai asămnătoare de cât acelea ale Ungariei și României, o dovadă că amêndouě țerile acestea sunt jertfele unei exploatări comune. Dar pe când România prin justă frică de elementele strěine și prin recunoașterea ranelor sale are posibilitatea de a ajunge la întremare, îndată ce va înlătura scamatoriele, cari mistuesc puterile ei cele mai bune, Ungaria a supt veninul în nobilile sale vine, și-a robit economicește popoarele sub dibaciul titirez austro-evreesc, care 'n Buda-Pesta își pune pană de cucoș în pălărie, precum bea în Viena bere în sănătatea principelui Bismark.

Deschisă industriei jidovești din Austria și înmulțindu-și trebuințele prin formele goale ale civilizației occidentale, pe cari le-a întrodus cu aceeaș pripă ca și noi, Ungaria își istovește pămêntul prin cultura estensivă și barbară, scoate prin acest tratament pături din ce în ce mai adînci ale țarinei la suprafață, așa încât brazda sa devine din ce în ce mai săracă. Neputênd se 'nțelege concura cu vecinul seu, cu care e legată prin interesul apăsărei naționalităților, tot ce nu lucrează pămênt în Ungaria e silit a-și oferi puterile sale statului sau a trăi din advocatlîc. Ungaria este, după România, patria funcționarismului, cârciocarilor și negrei speculațiuni evreești. Pustiirea pădurilor a schimbat mediul climatic și a născut se vede o mulțime de epidemii, iar cu cât legătura economică cu Austria se va prelungi, cu atâta popoarele de sub coroana st. Ștefan vor fi reduse la proletariat și Ungaria condemnată de a rěmânea țară curat agricolă, cu o existență mai mult de cât îndoelnică. Esportând lână pentru Europa întreagă, locuitorul acestei țěri poartă postavul fabricelor din Boemia și Moravia esportând porcii sěi, consumă cârnați fabricați în Viena. Dar urmările acestui sistem economic vor fi aceleași ca și la noi: mortalitatea și sărăcirea populației producětoare, a țaranului, și într'adevăr, în cei din urmă cinci ani, populația autohtonă a Ungariei a scăzut cu 144,000 suflete. Cu aceasta însă se împuținează puterile, ce ex-

ploatează pămêntul, prin urmare începe regresul agriculturei, și o exploatare a brasdeĭ din ce în ce maĭ extensivă și maĭ istovitoare. Mai adaogă apoĭ înmulțirea clasei neproductive a advocaților și scribilor și burlăcia eĭ, apĕsarea din ce în ce maĭ mare a țĕranuluĭ și proletarizarea lui încât nu va mai produce decât copiĭ nesănătoșĭ sau producêndu-ĭ nu va avea cu ce-ĭ ținea. Și ce e mai trist de cât ca țĕrile dunărene cele maĭ bine-cuvântate de Dumnezeu să vadă perind de mizerie copiiĭ lor pe-un pămênt bogat, în grênarul Europeĭ ?

Și toate acestea se 'ntâmplă deja în Ungaria. Mortalitatea și sărăcirea țĕranuluĭ, cultura prădătoare și extensivă a pămêntuluĭ, înmulțirea preste măsură a funcționarilor, advocaților și politicilor de meserie, burlăcia claselor superioare, căsătoria neprecugetată și stĕrpitoare a claselor de jos, în fine prin stărpirea pădurilor, însalubritatea climeĭ, căcĭ temperatura și-a perdut transiția gradată de la cald la frig și vice-versa, și trecerea e nemijlocită, fără grade intermediare, ast-fel în cât numai plămâniĭ de cal o pot suporta.

Acest preț pentru autonomia Ungarieĭ e prea mare. Și dacă nu ne întrebăm de ce-șĭ sacrifică Maghiariĭ patria lor și cele 5 naționalitățĭ conlocuitoare molochuluĭ jidovesc, de ce persistă eĭ în alianță cu elementul evreo-german, respunsul va fi simplu. Din deșărtăciunea de a stăpâni naționalitățile. In loc de a se împaca cu ele, de a asigura lor și sie-șĭ un traiŭ indemănatic pe pămêntul strĕmoșesc, Maghiarul preferă în nemărginitul sĕu șovinism, de-a fi neputinciosul mediu, prin care fabricatele occidentale îĭ omoară meseriaș după meseriaș, clasă pozitivă după clasă pozitivă, pănă ce regatul sf. Ștefan va remânea o adunătură de țăranĭ proletarĭ și de scribĭ și maĭ proletarĭ, pușĭ la discreția ba la îndurarea crâșmarilor evreĭ, deveniți păn 'atuncĭ bancherĭ vienezĭ.

Și ceea ce e maĭ ciudat, e că tocmaĭ populațiunea curat maghiară scade la numĕr, în cât Rusul Danilewschi ar putea face Ungurilor o diagnoză asemĕnătoare cu cea care o face Turcilor: că trăesc pentru a scăpa de curentul pangermanic populațiile slave.

Dacă cu Maghiariĭ ar fi de vorbit, atuncĭ ar vedea eĭ

însuşĭ că noĭ Româniĭ fără eĭ suntem slabĭ şi eĭ fără noĭ asemenea; dar vĕzênd că tocmaĭ pe Românĭ îĭ tratează mai esceptional de căt pe toţĭ, îi vom lăsa cu durere în plata luĭ Dumnezeu şi în orbirea cu care i-a bătut demonul mândrieĭ şi al deşărtăciuneĭ, căcĭ fără a fi eĭ înşiĭ un pericol esenţial pentru naţionalităţĭ, prin complicitatea cu elementul austriecesc, se pierd pe eĭ şi pe toţĭ împreună.

Sau cred maghiariĭ că unor populaţiĭ proletarizate, nu li-ar conveni umbra «protecţionistă» a sfinteĭ Rusiĭ, care să'i mântuie şi robia occidentală. Sau cred că regimentele de scribĭ, vênătorĭ de funcţiĭ şi advocaţĭ şmecherĭ vor resista unor puterĭ de o cumplită realitate?

Dar oare trebue o caracterizare maĭ bună a simulacruluĭ de stat maghiar, de cât că în caz de nerodire a pămêntuluĭ, populaţiele mor de a dreptul de foame?

Dar la ce să maĭ prelungim espunerea aceasta generală? Noi nu putem sili pe Maghiarĭ să vadă clar, precum vedem noĭ, nu-ĭ putem sili să vadă câtă analogie este între starea noastră şi starea lor şi cum eĭ sunt jertfa apropiată, iar noĭ cea probabilă a negreĭ speculaţiunĭ dinspre apus, a veciniceĭ noptĭ naţionale dinspre răsărit.

Dacă Maghiariĭ, prin spirit de dreptate în lăuntru, prin sistemul protecţionist în afară, nu vor asigura lor şi naţionalităţilor un traiŭ vrednic de fiinţe omeneştĭ, atuncĭ o vor face aceasta alţiĭ, numaĭ atuncĭ—adio dulce limbă ungurească! Atuncĭ cuvintele luĭ Széchenyi, «Ungaria n'a fost, ea va fi abea» vor fi adevărate tocmaĭ în senz invers.

«Ungaria a fost abea şi nu va maĭ fi.»

O foaie din Transilvania, organ oficial al P. S. S. Mitropolituluĭ din Sibiu, cea maĭ modernă de peste Carpaţĭ, care urmăreşte cu stăruinţă politica modestă şi sigură a neuitatuluĭ Şaguna, espune într'o serie de articole tratamentul de care se bucură Româniĭ din partea fraţilor Maghiarĭ. De aceea redăm tot ce atinge materia de-a dreptul.

Ce au făcut maghiariĭ pentru căştigarea simpatieĭ şi inimeĭ naţionalităţilor din patrie, şi cu deosebire pentru

prepararea unei alianțe sincere între elementul maghiar și cel român, ca cele mai amenințate în viața lor națională?

Un respuns detailat la aceste întrebări ar umplea volume întregi, deci noi ne vom restrînge numai la puține fapte, ca să nu trecem peste cadrul unui articol de jurnal.

Unicul fapt ce dovedește o apropiere este: împacarea cu Croația.

De și Croația tot-de-una a fost în mai strinsă legătură cu Ungaria de cât Transilvania, fiindcă în acea țară nu este element unguresc, de dragul portului Fiume, i-a dat carta bianca și i-a acordat o autonomie cu care majoritatea acelei țeri se vede a fi mulțumită, primind Ungaria a suporta chiar și o însemnată parte din sarcinile ei; însĕ o considerabilă parte a locuitorilor Croației nici cu aceasta nu este mulțumită, iar locuitorii Ungariei cu tot dreptul se pot supĕra pentru primirea sarcinilor Croației, când nici ale noastre nu le putem suporta.

De aici în colo *nici un fapt nu mai poți afla, care să fie îndreptat spre mulțămirea naționalităților.*

Ca să înece și puținul spirit național ce se manifesta la Slovaci — guvernul li-a desființat «Matița» — Societatea literară, și gimnaziile slovace întemeiate și susținute prin poporul slovac.

Persecutarea Serbilor este cu mult mai cunoscută de cât să o mai descriem și noi.

Granița militară, a cărei locuitori (Români și Serbi) păreau mulțămiți cu soarta lor, au desființat'o, și chiar în contra legei (art. V. §. 55 1848) o au organizat *de ea fără ea*, înainte de a fi reprezentată în cameră.

Prin aceasta și-au perdut cea mai mare parte a pădurilor și pășunelor ce le folosea mai nainte, au perdut dreptul de a ferbe rachiu, li s'a întrodus o administrațiune și justiția încurcată, care nime nu o pricepe, mănuită de oameni strĕini care de feliu nu cunosc împrejurările de acolo, cari în teritorul acela dedat la regulă și pace, au samanat discordii și nemulțămiri, încât abea după un an de administrațiune ungurească guver-

nul a fost silit se trimată comisariu guvernial acolo, ca să studieze situațiunea și oamenii, — să demisioneze și să numească noi diregători. O cîrpială după alta, care însă toate nu vor produce mulțămirea popoprului, pentru că pe el nime nu'l consultă. Drept recompensă pentru armele luate li s'au impus sarcini nouă cu mult mai mari de cât cele de mai înainte, iar școlile naționale — și prin urmare și confesionale de mai nainte, făcute și susținute din averea lor privată — li s'au prefăcut în școli comunale, cari peste voia proprietarilor sunt scoase de sub influența bisericei noastre.

Aci totul este stricat, iar în capul trebilor oameni fără tact, streini de limba și interesul poporului. Au viața municipală fără drept de alegere; până când în celelalte părți ale țărei toate municipiile-și aleg pe oficialii sei, aici toate posturile se ocupă prin denumire. Motivul nu poate fi altul, de cât că nefiind pe acolo Maghiari nici macar de sămânță, prin alegeri nu s'ar putea încuiba și acolo Maghiari, apoi o administrațiune fără Maghiari nu poate fi admisă.

Unicul popor Sasesc, ca cel mai mic, dar cu cei mai puternici patrioți, — aliatul privilegiat al Maghiarilor nainte de 1848 — au fost mai mult cruțat, în anul acesta însă și Sașilor li se puse calpac pe cap și pinteni la călcăe.

Pe Sași 'i supără și aceasta, însă lor tot nu le va fi nimica. Fiind că ei nu se află printre Maghiari ci printre Români, lor tot li s'a lasat supremația faptică peste majoritatea teritoriului unde sunt. Privilegiile de cari s'au bucurat secoli întregi li-au dat avere și inteligență multă față de foștii lor iloți si cu ajutorul acestor factori le este asigurată puterea și în viitor. Ca toate lucrurile ce nu au de bază dreptatea nici chiar ecuitatea însă, nici reformele introduse în fundul regiu nu mulțămesc pe nimene.

După aceste specialități să vedem: în genere ce s'a făcut spre mulțămirea romînilor?

Nici un element nu este sub coroana sântului Ștefan atât de desconsiderat ca cel român, cu toate că acesta este cel mai compact pe teritorul ce-l locuește, și mai ușor de mulțămit.

Se pare însă, că tocmaĭ pentru aceasta, apoĭ pentru tenacitatea cu care se alipeşte de limba şi religiunea sa se consideră de cel maĭ periculos, căcĭ parcă toată lumea s'a conjurat în contra luĭ. Nimăruĭ n'a făcut nicĭ o nedreptate, şi Românul la nime n'a întimpinat nicĭ macar buna voinţă. Toţĭ cari au venit în contact cu el s'au nisuit să-l nimicească. Inimicĭ cât frunza şi iarba, dar amicĭ nicĭ unul n'a avut de când e subjugat, şi el, ca prin minune, totuşĭ n'a perit, el totuşĭ există, năcăjit şi îmbrâncit, ce e drept, dar sănătos, moral şi vânjos, şi dovadă persecuţiunile sistematice — el încă şi astăzĭ insuflă spaimĭ inimicilor seĭ secularĭ. Altă mângâere nicĭ nu are, de cât că n'a devenit încă compătimit de nimene, căcĭ tot e maĭ bine a fi frica altora de cât compătimit.

Toată lumea ştie, cum că după atâţia seculi de persecuţiune, legile din 1863-64 făcute cu concursul Românilor şi sancţionate prin Domnitorul au fost cele maĭ mulţămitoare dintre câte au cunoscut Româniĭ transilvănenĭ de la decăderea lor până atuncĭ. Şi cu acestea legĭ era supremaţia tot în mâna Maghiarilor, pentru că aristrocraţia, averea şi inteligenţa lor le asigură întâetatea sub orĭ ce împrejurărĭ şi sub orĭ ce legĭ, chiar şi în absolutismul nemţesc; — ele însă totuşĭ erau apte de a servi de baza unei adevărate şi sincere înfrăţirĭ între elementele ce locuesc în această ţară. Ei! dară Maghiarilor chiar asta nu li-a venit bine la socoteală. Abea se împăcară cu Austria, numaĭ de cât le scoaseră din vigoare desavuand şi chiar sancţionarea Impĕratuluĭ.

Se ştie cum că «Uniunea» sau maĭ potrivit fusiunea Transilvanieĭ cu Ungaria aşa precum s'a efectuat, s'a făcut în contra voieĭ şi interesului poporuluĭ român, care este majoritatea precumpănitoare a locuitorilor Transilvanieĭ. Nu e lipsă ca noĭ să descoperim Maghiarilor: cum că aceasta a străbătut până la suflet pe poporul român, căcĭ aceasta o ştiu eĭ prea bine, o ştie lumea.

Nu e scopul nostru a discuta aicĭ legalitatea acestor acte, ci luăm faptele împlinite aşa cum sunt, şi din situaţiunea creată de elementul domnitor, voim se li dovedim Maghiarilor realitatea tendinţeĭ lor.

Eĭ bine! de cum va acela care a aflat de bine şi consult a da aceste loviturĭ Românuluĭ — necontenit afirmă şi se jură, cum că el voeşte binele Românuluĭ, cum că are interes vital a trăi în solidaritatea frăţească cu el şi cum că lucrează din toate puterile la esoperarea înfrăţireĭ, — orĭ care om cuminte şi serios trebue să creadă, cum că Maghiarul va cerca să aline durerile causate Românuluĭ prin faptele povestite, cu alte recompense demne de doi fraţĭ.

Şi cari sunt acele recompense?

S'a enunciat cum că preste cele trecute se trage vĕlul uităreĭ.

Aceasta însĕ în faptă s'a estins numaĭ la «honveziĭ» ungureştĭ din 1848, cari s'au rehabilitat, oficeriĭ lor cari au voit s'au reactivat, apoĭ ceĭ ne apţĭ sau pensionat şi li s'a asigurat subsistenţă comodă, iar pentru invalizi sau edificat un azil care se susţine din budgetul statuluĭ. A fi fost honved este titlu de a fi preferit la ori ce post. Dar Româniĭ cari au participat la mişcările din 1848 sunt despreţuiţĭ, conducătoriĭ — oficeriĭ — lor, si chiar ceĭ decoraţĭ, sunt necontenit insultaţĭ de societatea şi jurnalistica maghiară şi timbraţĭ de reĭ patrioţĭ, invaliziĭ cari maĭ trăesc şi orfaniĭ lor pe strade, avizaţĭ la mila oamenilor, — şi pe când pentru aşa numiţiĭ martirĭ maghiarĭ din 1848 şi azĭ se ţin requieme la cari asistă şi autorităţile publice, aceia cari au participat la înmormêntarea martiruluĭ Iancu, care întru nimic n'a fost caracter inferior ori-căruĭ martir maghiar, nu numaĭ jurnalistica i-a inferat de trădătorĭ, ci au fost chiar urmărìţĭ de autorităţile publice.

Cu toate că Transilvania s'a contopit în Ungaria, fiind că legea electorată a Ungarieĭ era maĭ liberală de cât a Transilvanieĭ, croită din adins pentru ca poporul român să nu poată fi representat în proporţiunea ce după numĕrul sufletelor şi după mărimea sarcinilor ce le poartă s'ar cuveni,— pentru Transilvania au susţinut tot legea electorală transilvană până la 1875, când s'a făcut o nouă lege electorală pentru întreaga Ungarie.

Ar fi cugetat omul cum că camera Ungarieĭ aicĭ va fi la înălţimea chemăreĭ sale şi dacă ea susţine uniunea

de faptă, va introduce în legea electorală un cens pentru întreg teritoriul Ungariei, dar ce să vezĭ! anomaliele din legea Transilvaniei toate sunt susţinute pentru teritoriul Transilvaniei — aicĭ a pus un cens atât de mare în cât Românii tot așa de batjocuriţĭ sunt ca și maĭ nainte.

In decursul desbaterei acesteĭ legĭ Maghiarii, dar maĭ cu samă Transilvănenii, fără sfială o spuneau pe faţă, cum că elementul maghiar de aicĭ este periclitat prin Românĭ, dacă cumva se va aplica și aicĭ măsura din Ungaria, va să zică: dacă în una și aceeașĭ ţară se va introduce o lege egală. Maĭ aprig inimic al Românilor s'a arătat b. Gavr. Kemény, care și după ce primise camera deputaţilor o lege în cât-va maĭ favoritoare dreptăţiĭ, a agitat prin jurnalistică și în persoană la magnaţĭ ca să o respingă și primind propunerile luĭ să asuprească pe Românĭ, cea ce i-a și succes. cacĭ casa boerilor primind propunerile reacţionare ale luĭ, a retrimes legea astfel modificată la camera deputaţilor, care apoi și ea a primit'o. Şi așa astăzĭ Ungaria, care după legile esistente constă și din Transilvania, este representată pe două base, una maĭ liberală pentru Ungaria proprie și alta reacţionară — fĕtul luĭ Kemény Gabor, inimicul espres al Românilor — pentru Transilvania. Ear omul în care Românii nicĭ o dată nu pot avea încredere. b. Kemény Gabor, pentru necorecta sa purtare faţă de camera deputaţilor și pentru ura manifestată către Românĭ numaĭ de cât după fusiune, a fost remunerat cu inaltul post de secretar de stat în ministerul de interne.

Astăzĭ el conduce destinele Transilvaniei.

Prin legea municipală s'a introdus sistemul viriliștilor. Aristrocraţia de banĭ concurge în două modurĭ la representanţa municipală. Ea dă jumĕtate din representanţiĭ municipiuluĭ fără alegere, și cu votul concurge la alegerea celeilalte jumătăţĭ. Lucru firesc că viriliștiĭ — adecă ceĭ maĭ avuţĭ — nu pot fi din șirul foștilor iloţĭ, pentru că aceia n'au trăit în condiţiunĭ de a'șĭ putea câștiga averĭ, și cu neînsemnate escepţiunĭ toţĭ sunt din foștiĭ stăpânĭ cari sunt Maghiarĭ și din succesoriĭ lor în proprietăţĭ, cari sunt jidanĭ.

Iar aceĭ aleșĭ, fiind că la formarea cercurilor electo-

ralĭ nu se consideră numĕrul locuitorilor, *ci numĕrul alegătorilor de deputat dietal, şi numaĭ aceştiă au drept de alegere şi pentru municipiĭ*,— apoĭ cu censul cel mare poporul Român dă un contingent foarte neînsemnat de alegătorĭ, iară nobiliĭ maghiarĭ, fie eĭ cât de calicĭ, tot sunt alegătorĭ. Iară-şĭ lucru firesc: ceĭ aleşĭ în partea lor precumpănitoare sunt *din şirul celor scoşĭ prin jidanĭ dintre viriliştĭ*. Şi aşa; *fie Românĭĭ în municipiu în majoritate cât de precumpănitoare, în representanţa luĭ, după lege eĭ rămân într'o minoritate ce dispare.*

Fiind că *Şcolile confesionale* tot o dată sunt şi *naţionale*, statul prin legea despre *instrucţiunea poporală* cu încetul le desfiinţază şi le înlocueşte cu cele *comunale*, cari în esenţă sunt *maghiare*.

Un stat atât de sărac şi poliglot ca al nostru, unde *esistenţa naţionalităţilor este garantată prin lege*, şi fiind naţionalitate garantată, de sine ar urma *ca statul să o şi ajutore întru desvoltarea cultureĭ sale*,— un astfel de stat zic, ar trebui să se bucure *că confesiunile iau o mare sarcină* de pe *umeriĭ luĭ, şi din mijloacele propriĭ se îngrijesc de cultura credincioşilor lor*, ar trebui ca din toate puterile să ajutore şi să încurajeze pe confesiunĭ în patriotica lor tendinţă. La noĭ însă se întîmplă contrariul, nu numaĭ li se deneagă şi chiar întrevenirea oficioasă în necasurile şcolilor confesionale, dară *li se pun condiţiunĭ nesuportabile de subsistenţă*, şi prin aceasta sunt silite a se sinucide şi a se preface în comunale cari, de şi tot din mijioacele comuneĭ se susţin, ele nu maĭ sunt naţionale ci *desnaţionalisătoare.*

De şi legea şi anume § 58 art. 38: 1868 dispune imperios ca: «*Fiecare elev să se instrueze în limba sa maternă*» — asta nu se întâmplă în şcolile comunale — şi ca nicĭ să se poată întâmpla, se îngrijeşte ministerul prin aceea, că nu 'şĭ creşte învăţătorĭ care să ştie limba poporuluĭ.

Dintre 20 de preparandiĭ (şcoale normale) de stat ce a înfiinţat de la promulgarea acesteĭ legĭ, 3 sunt între Românĭ, una în Sigetul Marmaţieĭ, alta în Arad şi a treia în Deva.

După § 17. art. 44: 1868 *tinerii români ar trebui să se instrueze în aceste institute în limba română.* Se și făcuse începutul în Deva cu curs paralel, acela însă numai decât s'a și disființat, și de atuncĭ numaĭ studiul limbeĭ române se maĭ propune, românește, cele lalte studiĭ, orĭ le maĭ pricep tinerii Românĭ orĭ ba—numaĭ unguresște.

Ba ce să vezĭ? Este știut cum că fostul director al acestuĭ institut *a delapidat* sume considerabile din donațiunea institutuluĭ în vara trecută, din care causă este destituit și întemnițat.

In comisiunea financiară a dieteĭ, în zilele trecute venind la pertratare budgetul ministeruluĭ de culte, la posițiunea preparandieĭ *din Deva* se scoală o nouĕ capacitate financiară—și aspirant deocamdată numaĭ la postul de comite suprem în comitatul Hunedoareĭ — armeanul *Lukas Bela*, și zice: «cum că el nicĭ un cruceriŭ nu votează pentru această preparandie până ce nu se va transforma radical». Și oare pentru aceea, că ministerul a numit acolo director pre un amic al D-sale și al inspectoruluĭ școlariŭ, care în urmă *pentru delapidare de banĭ publicĭ a trebuit pus la răcoare*? Nu! de aceasta nu poate fi vorba, ci pentru că preparandia aceea este «*cuibul* dacoromaniștilor!» Ministrul apoĭ numaĭ de cât s'a și *scusat*, recunoscând cum că: da! s'au întîmplat acolo lucrurĭ necuviincioase, un profesor nu numaĭ studiul limbeĭ și literatureĭ române l'a propus *românește*, dar și chiar alte studiĭ; a luat însă măsurĭ că astfel de abuzurĭ să nu se maĭ întîmple, căcĭ pre negligentul director de până aci l'a substituit cu altul, și sperează că de aci în colo nu se vor maĭ comite astfel de lucrurĭ.

Nu pentru aceea am amintit cazul acesta pentru că ne-ar interesa poate soarta preparandieĭ de stat din Deva, ci pentru că este chiar recent și *foarte caracteristic.*

O biată catedră pentru limba și literatura română maĭ este la Universitatea din Cluj, și pentru că profesorul român al aceleĭ catedre a cutezat să 'șĭ propună studiul în limba luĭ, 'mĭ ți-l'a luat la treĭ parale

jurnalistica, și acest atentat poate că-ĭ va costa postul.

Art. 44: 1868 § 17 prescrie cum că: *Resultatul învĕțămêntuluĭ fiind scopul suprem al statuluĭ din punctul de vedere al cultureĭ și al buneĭ stărĭ generale, este dator guvernul în școlĭ înființate deja și în celea ce după trebuință se vor înființa de aci în colo prin stat, a se îngriji «după putință» că cetățeniĭ de ori-ce naționalitate* a statuluĭ, cari se afla în mase maĭ marĭ lîngă o laltă, *să-șĭ poată câștiga instrucțiunea în limba lor maternă în apropierea locurilor*, până la gradul unde se începe instrucțiunea superioară academică».

Legea aceasta este în vigoare deja de 8 anĭ, — de atuncĭ sau înființat o mulțime de gimnaziĭ, scoale rurale și agronomice de stat, — cugețĭ că între Români, cari pretutindenea locuesc în mase compacte, i-a fost «cu putință» guvernuluĭ *a introduce limba propunereĭ romănești* în vr'o scoală deja existentă sau a înființa chiar vre-un gimnaziu, scoală reală sau cel puțin o scoală agronomică de stat *cu limba propunerei cea romănească*? Doamne ferește, aceasta nu «i-a fost cu putință,» — *însă i-a fost cu putință a retrage neînsemnata subvențiune de stat de 4000 fl. de care se bucura. gimnaziul romănesc din Brașov chiar sub absolutism*

Noĭ contribuim milioane la tot felul de institute de stat, cari toate sunt esclusive ale *naționalitățeĭ maghiare*, ba contribuim chiar și la susținerea teatrelor lor naționale, și din contribuțiunea noastră, în ciuda legilor, *nicĭ macar o para roșie nu ni-se restitue pentru scopurile noastre de cultură.*

Așa numita *«Lege despre egală îndreptățire națională»* este aceea cu care se laudă Ungurii în lumea mare, cum că nu maĭ are păreche de liberală.

E drept că nicĭ nu are păreche. O lege care să lase ușa deschisă la tot felul de abuzurĭ, ca aceasta, nicĭ că se maĭ află în toată lumea.

In părțile eĭ cele maĭ esențiale, unde se vede a acorda vr'un favor naționalităților, numaĭ de cât se moderează prin cuvêntul **«după putință»** («a lehetöségig») și apoĭ în aplicare nicĭ o dată nu este «cu putință».

P. e. § 6. Amploiaţiĭ municipalĭ, pe teritoriul municipiuluĭ, în corespondenţile lor oficiale cu comunele, adunările, reuniunile, institutele şi privaţiĭ, «**după putinţă**» se vor folosi de limba acestora.

§-l 17 relativ la institutele de învăţământ citat maĭ sus, încă este cu «lehetöségig».

§. 27· «La ocuparea funcţiunilor şi in viitor numaĭ calificaţiunea personală servind de normă, *naţionalitatea cuiva de aicĭ în colo nu se poate considera de piedică la ocuparea a nicĭ uneĭ funcţiunĭ sau demnităţĭ din ţară*»,

Ci, din contra, guvernul ţereĭ se va îngriji, ca la posturile judecătoreştĭ şi administrative, şi **cu deosebire** *la cele de comite suprem* «**după putinţă**» *să se aplice persoane deplin versate în limbele necesarie*, şi *cualificate*,—**din sinul diferitelor naţionalităţĭ**».

Apoi §· 4. art. IV. 1869, care este în strînsă legătură cu acesta, zice: «La ocuparea posturilor judecătoreştĭ să se observe cu deosebită atenţie, ca numirile la tribunalele de prima instanţă şi la judeţele singulare, pre lângă calificaţiunea prescrisă în §§. 6 şi 7. «**după putinţă**» să se facă canform dispoziţiunilor §-luĭ 27 art. 44: 1868 cu *consideraţiune ecuitabilă la naţionalităţile ce locuesc pe teritoriul respectivuluĭ tribunalul*».

Adevĕratul şi moralul înţeles al acestor §§. ar fi, ca: în municipiĭ, de cumva se află să se aplice în dirigătoriĭ indivizĭ de aceĭ carĭ sunt în stare a conrespunde cu comunele şi privaţiĭ în limba lor.

Asta şi chiar de n'ar fi în lege, o pretinde mintea sănătoasă, şi este cel maĭ esenţial atribut al buneĭ administraţiunĭ.

Oamenĭ de aceştia în toate municipiile se află în abundenţă, dar chiar *pentru această însuşire nu se aplică.*

In toată ţara nu maĭ este *nicĭ un vice-comite* (*subprefect român*, şi de ceĭ maĭ micĭ dirigătorĭ încă abia icĭ-cole câte unul ex peculiarĭ graţia, dar şi aceia numaĭ eĭ ştiu bieţiĭ, cu câte umilirĭ şi sacrificiĭ se maĭ pot susţine în posturĭ.

Iar înţelesul §§-lor privitorĭ la denumirĭ ar fi, cum că: *de teritorul locuit de naţionalităţĭ la posturile de comiţĭ*

supremĭ, și juzĭ oamenii din sinul acelor naționalitățĭ «caeteris paribus» să fie preferițĭ.

Aceasta iarășĭ o pretinde interesul adevĕrateĭ administrațiunĭ, a prompteĭ și efteneĭ justițiĭ.

Eĭ, dar acum o interpretă guvernul?

Pe timpul când s-a votat legea și înainte de aceea încă, maĭ aveam icĭ colea câte un dirigător înalt, pe la guvernul transilvan și pe la ministeriu. In ministerul de culte,— cel maĭ însemnat pentru noĭ, — aveam chiar un *secretar de stat.* **Astăzĭ nu maĭ este nicĭ chiar un concipist macar,** toțĭ sunt parte demisionațĭ, parte pensionațĭ în etatea cea maĭ viguroasă. Cine poftește putem servi și cu numele.

Comițĭ resp. căpitanĭ supremĭ aveam în Arad, Caraș, Cetatea de piatră, Zarand, Fagaraș, Naseud, Alba superioară și Doboca, astăzĭ *«cu deosebire»* de aceștia *în țara întreagă nicĭ nu maĭ avem.*

La înaltele curțĭ judecătoreștĭ parte prin moarte, parte prin demisionărĭ, parte prin destituirĭ, pe zi ce merg, se împuținează numĕrul Românilor, fără a se denumi alțĭ Românĭ cel puțin in locul lor.

Au reposat de la înalta curte maĭ mulțĭ, de la tabla regie asemenea a demisionat unul, și s'a destituit altul fără proces disciplinar, fără pensiune după mulțĭ anĭ de serviciŭ și sau pensionat 3 și în locurile vacante n'au maĭ urmat Românĭ.

Astăzĭ avem la *curtea de casațiune*: între 20 de judecătorĭ resp. președințĭ — *unul* — *la curtea supremă*: între 50 — *doi* și la *tablele regeștĭ*: între 148 *șepte* Românĭ.

Cu ocasiunea organisăreĭ tribunalelor au capatat și câteva locurĭ româneștĭ tribunale de prima instanță, p. e. Oravița, Boroșinea, Făgăraș etc.— la cele două reducțiunĭ *toate s'au desființat.*

Se denumise dintre Românĭ și cîțĭ-va președințĭ de tribunale,— *au maĭ ramas doĭ* — la Karczag pe unde nu vĕd puĭ de român.

Juzĭ de tribunale, juzĭ și subjuzĭ singularĭ erau un numĕr oare-care — ceĭ maĭ mulțĭ dintr'înșiĭ sunt deja pensionațĭ în cea maĭ bună etate, mare parte resfirațĭ

pe unde nicĭ n'au visat, pe la Szegedin, Carczag, Dobritin, Kecskemét, Saraspatak, Kaposvar, Szekesfehèrvàr, Gvonĕ și maĭ știe-ĭ Dumnezeu pe unde printre Maghiarĭ și slovacĭ, unde cea maĭ necesară calificațiune a lor — cunoștința limbeĭ române — trece pe nimica ; *ear în locul lor printre Românĭ sunt denumițĭ străinĭ, carĭ nu cunosc nicĭ poporul român nicĭ limba luĭ și-ĭ face dreptate cu ajutorul servitoruluĭ de cancelarie.*

Pe basa diplomeĭ din Octomvrie 1860 și maĭ tărziŭ a legilor din 1863-64 s'au fost întrodus limbele naționalităților, ca limbă de partide pe la cele maĭ multe judecătoriĭ.

In privința acestuĭ uz zice § 9 art. 44: 1868, cum că: «pănă când în privința definitiveĭ organisărĭ a judecătorilor de prima instanță și în privința întroducereĭ verbalitățeĭ nu va decide legislațiunea — se susține pretutindene usul de pănă aicĭ».

Legislațiunea încă n'a dispus cele prevăzute în lege, prin urmare § citat este în deplină vigoare.

Eĭ, dar ce să facĭ? legea «despre egala îndreptățire națională» atăt este de săntă în Ungaria, încât nu numaĭ o poate calca fiecare nepedepsit ci din contra: *cel ce o calcă e remunerat și cel ce o ține e pedepsit.*

Fie care jude singular și președinte de Tribunal se constitue în legiuitor și în puterea sa de jude *respinge actile ce nu sunt compuse in limba maghiară.*

In contra uneĭ astfel de decisiunĭ ilegale «nicăirĭ nu afli remediu». Dacă dai recurs de nulitate, curtea de casațiune îl respinge, pe motiv că: «casurile de nulitate sunt taxative precisate în § 297, procedura civilă și acolo nu este prevăzut astfel de caz». Dacă recurgĭ la ministru, — el zice că: «în trebile judecătoreștĭ n'are treabă, nu se amestecă».

Dacă ducĭ afacerea înaintea camereĭ și acolo interpelezĭ pe ministru, cum a făcut Trauschenfels, acolo nu se sfiește ministrul a «înfrunta pe naționalitățĭ pentru că se folosesc de dreptul lor» și «recunoaște cum că fapta respectivuluĭ președinte sau jude este călcarea legeĭ esistente, însă legea nu este bună și va face propunere ca să se modifice legea, ca să se potrivească cu faptul

denunțat». «Nu vine cu propunerea», dar stând legea neabrogată, nu o «respectează guvernul și sufere ca să o calce amploiații subalternĭ», și prin aceasta apoĭ usul limbelor nemaghiare pe lângă toată garanția legeĭ «s'a șters pe la toate tribunalele».

Eată ce este legea acea vestită de naționalitățĭ, pentru care «toleranța maghiarilor în ochiĭ Europeĭ nepreocupate este cel maĭ frumos fenomen al seculuĭ».

«Este o lege cu reserva mentală de a nu o respecta, este sorgintea persecuțiuneĭ naționalităților»,— și nu ne sfiim a zice, este «sorgintea ruinăreĭ patrieĭ», pentru că «printr'ânsa se desrădăcinează din inimile cetățenilor statuluĭ respectul cătră sfințenia legilor», ce negreșit trebue să conducă la «demoralisarea generală».

Este într'adevĕr un lucru curios într'un stat liber și civilisat a exprima prin lege cum că: «naționalitatea cui-va nu se poate considera de pedică la nicĭ o dregătorie sau demnitate din țară» (vezĭ § 27). Și astfel de §§ nu maĭ vezĭ prin legile altor țărĭ, pentru că sunt superflue;— aicĭ însă în astă lege, în care «tot ce este scris pentru aceea s'a scris, ca în faptă să se urmeze contrariul — a fost chiar la locul seu»,— pentru că în faptă astăzĭ, «naționalitatea română este piedică la orĭ ce oficiŭ sau demnitate în țara noastră» !

Să maĭ amintim pe scurt și de arondarea parțială a comitatelor, care se efectuă în anul acesta.

Se zicea cum că arondarea se face din motivul buneĭ administrațiunĭ,— în faptă însă s'a făcut din motivul, că cu toată vitregitatea legilor, totușĭ maĭ erau în țară câte-va municipiĭ, unde naționalitățile reușeau în preponderanță față de Maghiarĭ, așa erau: d. e. districtul Chichindeĭ» sêrbesc în Banat, comitatul «Zarand» capitanate «Cetatea de piatră, Fagaraș, Naseud» româneștĭ și «scaunele Săseștĭ»,— carĭ apoĭ prin arondare, afară de Fagaraș, care a maĭ căpatat elemente străine din alte comitate,— toate s'au desființat și resfirat prin alte comitate.

Intreaga Transilvanie a fost rĕu împărțită în trecut, pentru că era fĕtul celor 3 Națiunĭ și 4 religiunĭ privilegiate de nainte de 1848 și era «și teritorialmente în-

părțită Transilvania conform interesuluĭ național al maghiarilor, Sașilor și Secuilor» ; dar totușĭ rămăsesă icĭ colea cîte un petec care încă pe atuncĭ era grăniceresc și apoĭ desființarea granițeĭ devenise aceea ce era: românesc

Insĕ acuma, după noua arondare, Româniĭ așa sunt îmbucătățițĭ printre elementele neromâne, în cât cu ajutorul și al legeĭ municipale, nicăirĭ nu pot deveni hotărîtorĭ și în trebile municipale, de cât numaĭ în Fagaraș, unde însă prefectuluĭ 'ĭ este permis a călca legea, precum s'a dovedit și maĭ curând cu ocasiunea alegereĭ comisiuneĭ administrative, și prin asta a paralizat majoritatea română.

Să maĭ vorbim și de toleranța socială a Maghiarilor maĭ cu samă transilvănenĭ față cu Româniĭ?

Nu o facem aceasta, căcĭ ne temem că ni-am perde paciența, de a o trata și acea cestiune cu sânge rece și am ajunge la resultate, cari i-ar aduce pe stăpânitoriĭ maghiarĭ prea aproape de «moderniĭ lor consângenĭ...»

«Telegraful român» face decĭ întrebarea: «cari sunt bazele, pe cari un popor conștiu de demnitatea sa, ar pute închea o sinceră alianță cu poporul maghiar așa precum ni se presintă el astăzĭ?» Să bine voiască a ne dovedi cu fapte dar nu cu frase nicĭ cu legĭ scrise, cum că: «cele enumerate de noĭ nu sunt adevărate»; căcĭ noĭ zeu «nu aflăm nicĭ o basă pe care s'ar putea realiza o adevărată și sinceră frăție între noĭ și eĭ», nu vedem egalitate, numaĭ în darea de banĭ și de sânge și afară de acestea pe toate terenele »numaĭ umilirĭ, deconsiderărĭ și persecuțiunĭ nedemne de frațĭ».

Curierul de Iașĭ No 125 și 126, 127, 129, 130 din anul 1876.

INFLUENȚA AUSTRIACĂ
*asupra Românilor din Principate.**)

Influența aceasta, fiind maĭ cu samă actuală, are desavantajul de a nu sta înaintea noastră ca un șir de fapte complinite, ca ceva rotunzit, ci ne încunjoară din toate părțile, trăim sub presiunea eĭ, e asemenea unuĭ demon din poveștĭ, pe care îl zăreștĭ orĭ încotro te-aĭ întoarce, din care cauză începe a țĭ se năzări și acolo unde nu e. Pentru a cunoaște maĭ bine raportul, în care aceste două elemente, cel românesc și cel austriac ar trebui să între, vom trebui să le caracterisăm asemenea unuĭ chimist și să stabilim proporția puterilor în joc, avantajele unuia din elemente, desavantajul celuilalt. Ce vedem dar la cea întâĭ privire? Pe de-o parte un stat mare, avênd razimul sĕu spiritual în culta Germanie, stăpânind sub un sceptru popoare foarte deosebite, nemulțămite cu suprematia a două elemente numeric micĭ, un stat căruia iĭ lipsește condiția principală a unuĭ stat, și cu toate acestea are justiția și administrația cum se cade, negoț, industrie, ba chiar o mișcare științifică destul de însemnată. Pe de altă parte întâlnim un popor mic, acăruĭ podulație agricolă, acăruĭ inteligență consistă dintr'un element omogen, dar a căruĭ funcțiĭ vitale sunt în mare parte împlinite de străinĭ. In adevăr negoțul de import și export, cel din lăuntrul țĕreĭ, drumurĭ de fer, manufactură, c'un cuvênt circulația sângeluĭ social e împlinită de străinĭ, și dacă întrebăm

---

*). Aceasta a fost obiectul prelegereĭ publice, pe care d. Eminescu au ținut-o Duminică în 14 Martie 1876.

care element parazit a intrat cu sistemul sĕu de arteriĭ în organismul vieţiĭ noastre naţionale, vom trebuĭ să resdundem: în cea maĭ mare parte *cel austriecesc.*

In ce consistă decĭ puterea Austrieĭ, căreia iĭ lipseşte inăuntrul sĕu unitatea voinţeĭ? Ce lipeşte elemetele sale, vecĭnic în discordie, încât acestea constituesc o putere atât de mare? In privirea aceasta vom trebuĭ să consultăm istoria. Imperiul roman în decadenţă dedese naştere uneĭ religiĭ cosmopolite, care continua oare cum cultura şi ideile antice, deşi sub o formă foarte modificată. Aceasta era religia creştină — maĭ cu samă ramura catolică. Catolicismul întinsese peste Europa un painjiniş subţire de ideĭ religioase, ostaşul îmbracat în fier al Romeĭ vechĭ se schimbase în miles ecclesiae, îmbrăcat în rasă; astfel se formează o putere nevăzută, pretutindenĭ străină şi pretutindenĭ acasă, care încerca a realiza idealul imperiuluĭ universal. Imperiul, care se formează sub acest painjeniş se numeşte imperiu roman. Casa domnitoare care se pune maĭ cu succes în serviciul acestui ideal este casa de Austria. Dela Carol al V se lăţise ideia uneĭ monarchiĭ universale a Creştinătăţiĭ, cu moartea luĭ s'a amănat proectul, dar familia n'a renunţat la culmea dorită, la respândirea sfinteĭ monarchiĭ peste Europa întreagă. Inaintea acestuĭ pericol sta Europa la începutul resboiuluĭ de 30 de anĭ. Şi într'adevăr casa era în toate condiţiile pentru realizarea scopurilor sale. Spania sub casa din Austria avea la dispoziţie ţerile cele maĭ bogate ale Europeĭ şi ale globuluĭ: Lombardia, Ţĕrile de jos, Portugalia şi împreună cu aceasta puterea eĭ comercială, aurul Americeĭ şi nemăsuratele mărfurĭ coloniale ale Indieĭ asiasice, încât Baco de Verulam esclamă, că puterea Spanieĭ este cea maĭ mare din lume. Afară de acestea Spania avea pe atuncĭ cea mai puternică armată, ea ţinea numaĭ în Flandra 40.000 de oamenĭ, în Milan 15,000. Oastea sa numĕra 120.000 pedestrĭ şi 20,000 călărĭ, o oaste cum toate ţĕrile creştine de pe atuncĭ n'ar fi putut'o injgheba; apoĭ o flotă urieşască şi avere indestulă spre a o înmulţĭ în orĭ ce moment. Linia Germană a caseĭ de Austria ntrase în Trupul Franţeĭ cu Alzasul şi Lotaringia, care

erau ale impăratuluĭ germanic. Franța era împresurată din patru părțĭ, la sud-ost cu Italia, la nord-ost cu imperiul germanic, la sud cu Lusignan și Burgonia, la nord cu țerile de jos păn' în Saôna. Era strimtorată și primejduită în grad suprem. In Suedia casa întrodusesĕ intrigĭ împotriva luĭ Gustav Adolf, spre a aduce pe tron linia *catolică* de Wasa, care domnea în Polonia, căcĭ după ideile vremeĭ aceleia, în care legitimismul era în floare, Gustav Adolf trecea de usurpător. Spania făcuse planul de a pune mâna pe Marea baltică, *mama tuturor comerțielor*, cum se numea pe atuncea, și a prinde rădácina Olandeĭ, c'un cuvênt *painjinișul fin al ideilor religioase se prefăcuse într'o mreajă de fer.*

Rĕsboiul de 30 de anĭ a avut drept resultat sfărămarea acesteĭ puterĭ urieșeștĭ.

Richelieu — însușĭ catolic—încurajează protestantismul în Germania și împreună cu celelalte puterĭ amenințate au sumuțat asupra caseĭ tot ce se putea sumuța, între alțiĭ pe Turcĭ și pe Voevoziĭ Transilvanieĭ. Austrieĭ îĭ trebuiau oamenĭ și în Orient și unul dintr' aceștia a fost Mihaĭ Viteazul, asemenea o jertfă a politiceĭ austriace. *)

Intr'adevăr cine l-a îndemnat pe Mihaĭ Viteazul să se încurce cu Turciĭ, acăror politică țintea la micșurarea caseĭ de Austria, prin susținerea drepturilor principilor Transilvanieĭ asupra Ungariei? Santitatea sa Papa și catolicisimul rege al Spanieĭ Filip al II. Liniile amundouĕ ale caseĭ se înțĕlegeau foarte bine. Poate că o

*). Mihaĭ Viteazul nu cade – ce-ĭ drept — în vremea administrațieĭ luĭ Richelieu, dar aicĭ nu poate fi vorba despre persoane, ci numaĭ de nexul general al lucrurilor. Franța lucra încă de sub Enric al IV pentru nimicirea putereĭ Austriace. Planul luĭ Enric, de a fonda o republică europeană, compusă din 15 State egal de tarĭ, carĭ să cumpenească puterea Austrieĭ, e amănat prin asasinarea sa și reînceput sub formă modificata, de urmașiĭ seĭ. Politica Franțieĭ de la Enric al IV e diametral opusă politiceĭ austriace, înaugurate de Maximilian I (1493—1519).

îndemnare venită de la Praga ar fi trezit unele bănuelĭ în inima Voevoduluĭ romănesc, dar una venită de la Madrid — care avea în vedere numaĭ creştinătatea — *nu*. Se vede că tot din iubirea creştinătăţiĭ Austria va fi încercat sub Constantin Brăncoveanu să iee ţara Romănească, precum maĭ tărziu a luat Bucovina.

Sfîrşim caracterizarea politiceĭ austriace cu unele trăsăturĭ generale. Austria există prin discordia popoarelor sale. Pentru a le ţine vecĭnic lipite şi vecĭnic în discordie, are nevoe de un *element internaţional*, fără patrie proprie, fără naţionalitate, fără limbă, de un element care să fie o casă în Tirol ca şi în Boemia, în Galiţia ca şi 'n Transilvanĭa. Acest om pur-cosmopolit per excelentiam a fost pentru această ambiţioasă casă preotul catolic. Neavând familie, căcĭ era neînsurat; neavând limbă, căcĭ limba sa era o limbă moartă (cea latină)— neavând patrie, căcĭ patria sa este unde-l trimete ecclesia; neavênd rege, căcĭ regele sĕu este Pontifex maximus, acest element încerca să unifice Austria prin religie. Pe lângă acest element s'au maĭ format încă unul hibrid şi stângaciŭ, cu o fizonomie fatală: *beamterul austriecesc*. Acesta are o limbă, dar ea consistă din câteva formulare nemţeştĭ de concepte, numite Schimmel, adică rable. Dacă i-aĭ lua unuĭ beamter aceste câteva rable învechite şi reu stilisate, el nu maĭ ştie nicĭ o limbă şi iată de ce: In casa părinţască a vorbit ruseşte, a studiat într'un gimnaziu unguresc, a trecut la universitatea nemţască, şi când îşĭ sfîrşeşte învăţătura nu ştie nicĭ o limbă cum se cade. C'un cuvênt Austria, pentru a domni, are nevoie de un ciudat soiŭ de indivizĭ generis nullius şi în secolul al XVI clerul catolic se potrivea cu acest rol, încât austriacul cel maĭ bun era şi catolicul cel maĭ bun. Astăzĭ însă nu se maĭ potriveşte. Libertatea religioasă, respăndită preste toată Europa, a slăbit foarte mult biserica, ear aceşĭ beamterĭ fiind cu totul netrebnicĭ pentru o sarcină atăt de grea, Austria a trebuit să-şĭ caute un alt aliat pentru politica sa, tot fără patrie, fără limbă, fără naţionalitate, un element cosmopolit şi egoist, ceea ce drept vorbind este unul şi acelaşĭ lucru, căcĭ cosmopolitismul

este pretextul de a nu face nimic pentru desvoltarea uneĭ părțĭ a omenireĭ, pentru că individul respectiv s'a însărcinat de a nu lucra nimic pentru universul întreg. Afară de aceea acest element e și maĭ cosmopolit de cât cel catolic, de vreme ce e comercial, și chiar Chinezul nu va face mare deosebire între mărcile imperiuluĭ German și livrele sterline, pe când el va privi cu un simțimênt de superioritate religia creștină, ce i se va păre o palidă exegeză a moraleĭ luĭ Lao-tse sau a eticeĭ vedelor.

Din punct de vedere austriecesc ar fi nedrept însă de a pretinde, ca Austria să necruțe pe noĭ. Pentru orĭ ce patriot austriecesc e o datorie de a deschide porțile Orientuluĭ pentru colonisarea prisosuluĭ copiilor seĭ și desfacerea mărfurilor sale, c'un cuvênt pentru pionieriĭ cucerirei sale. Ar fi absurd din punct de vedere austriecest, de a pretinde ca ea să o facă aceasta cu arma în mână, când are înainte-ĭ o cale pacinică, nebătătoare la ochĭ și care nimicește pe contrariu în mod atomistic, atăcând prin agențĭ economicĭ, nu forma statuluĭ, ci pe fiecare membru al statuluĭ în parte, carĭ nicĭ știe nicĭ voește să se substragă de la această influență.

Dar tocmaĭ fiind că influența austriacă se presintă ca o țesătură foarte complicată de cauze și efecte, încât fiecare individ din țara noastră trăește sub presiunea eĭ, deaceea cu cât ne iubim maĭ mult patria și poporul nostru, cu atâta vom trebui se ne inarmăm mintea cu o rece nepărtinire și să nu surescităm cugetarea, căcĭ ușor s'ar putea ca să falșificăm vederea acesteĭ călăuze destul de credincioase și să agităm cu vehemență prin întuneric, în luptă cu fantasme. Inimă foarte caldă și minte foarte rece se cer de la un patriot, chemat să îndrepteze poporul seu și fanatismul iubireĭ patrieĭ, cel maĭ aprig fanatism nu oprește de fel, ca creerul să remâe rece și să-șĭ îndrepteze activitatea cu siguranță, să nimicească adevěrata cauză a rěuluĭ și să o stărpească cu statornicie de fer. Precum un medic nu va combate simptomele numaĭ, ci *cauza* uneĭ boale și va sfătui să se înlătureze mediul, în care ea a trebuit să se nască, tot așa vom privi și noĭ individul naționalitățeĭ romă-

neștĭ în desvoltarea sa și comparând pe aceasta cu norma legilor fisiologice ale societățiĭ, vom arĕta de unde a trebuit să se nască neorânduelile în viața economică a poporuluĭ, care l'au făcut accesibil uneĭ influențe economice streine.

Deaceea să ne întrebăm fără părtinire, cum întâlnim pe poporul nostru în istorie, din momentul în care ea devine maĭ străvezie, adecă de pe la începutul secoluluĭ al 14. Il găsim *totdeauna desbinat inlăuntru, desbinat in politica sa, față cu veciniĭ.*

O teorie filosofică a istorieĭ nu ne pare de prisos aicea. Popoarele nu sunt producte ale inteligențeĭ, ci ale natureĭ – aceasta trebue stabilit. In începutul desvoltăreĭ lor ele au nevoe de un punct stabilit, împrejurul căruia să se cristalizeze lucrarea lor comună, statul lor, precum roiul are nevoe de o matcă. Dacă albinele ar ave jurnale, aceste ar fi foarte *legitimiste.* Când mersul liniștit și regulat al afacerilor este lovit în centrul, în regulatorul seu, treaba nu poate merge bine. Și cu toate acestea noĭ Româniĭ de sute de anĭ n'am avut altă plăcere maĭ mare, decât a ne resturna principiĭ.

Alăturĭ cu această teorie fundamentală despre stat, ca așăzămênt al natureĭ și nu al rațiuneĭ, vom trebui să-l caracterizăm răpede.

1) Istoria din lăuntru a popoarelor este o luptă între ideia statuluĭ și individualism. Ce este individualismul? Fiecare ființă organică e pentru sine lucrul principal, semenul seu, lucru secundar. Dorințele și aspirațiele orĭ căruĭ individ omenesc sunt nemărginite, încât fracțiunea principală a vieţeĭ, a inimeĭ sale este, nu realizarea uneĭ dorințĭ, ci dorința, voința ca atare. De acolo proverbul: toată lumea să peară, numaĭ Manea să trăească. Acest element e și periculos și folositor. Periculos dacă o putere maĭ mare nu-ĭ pune marginĭ legiuite el caută a-șĭ realiza prin muncă aspirațiile sale, și precum soarele este tatăl lumineĭ și al umbreĭ, tot așa individualismul este tatăl înfloireĭ și al decădereĭ, justițieĭ și a injustițieĭ, bineluĭ și reuluĭ.

Față cu această iluzie a inteligențeĭ și a inimeĭ individuale, care e cauza că om pe om exploatează, om pe

om se nimiceşte, față cu acest bellum omnium contra omnes, un ochiŭ maĭ limpede zice: Stăi! Nimicind pe vecinul tău, tu loveştĭ în tine, căcĭ puterile, cari exploatează natură brută s'au împuţinat, *tu* eştĭ maĭ sărac cu o sumă oare care de puterĭ. Decĭ vecinul să trăească. El produce grău, el are trebuință de mine, eu de el, nimicirea sa ar fi o pierdere vădită pentru mine, care nu mĕ pot ocupa cu toate celea. Va să zică interesele individuale sunt *armonizabile*. Eată dar ideea statuluĭ: *ideea armonieĭ intereselor*. Dar producătoriĭ de grău au o țintă comună, interese comune, eată *clasa*, identitatea de interese naşte o identitate de păren: eată *principiile*, se cere realizarea acestor părerĭ în stat: eată *partida*. Tot aşa fac breslaşiĭ. Formează o clasă, au principiĭ, sunt o partidă. In locul individualismuluĭ personal vine cel de clasă. Pentru a-şĭ asigura cercul de exploatare ele încremenesc câte odată: eată *castele*. Nimic nu va schimba natura societățiĭ. Ea va rămâne un bellum omnium contra omnes, sub orĭ ce formă pacĭnică s'ar prezenta. Puterile în luptă se commasează, în locul indivizilor avem clase, forme superioare ale aceluiaş princip, carele se luptă pentru supremaţie.

Statul însă, ca o formă şi maĭ înaltă a aceluiaşĭ princip, nu vede în clase indivizĭ deosebițĭ, ci un complex de organe sociale, un individ: națiunea. Toate clasele sunt înaintea sa egal de importante, menirea sa este de a stabili armonia între ele, de a opri ca una să nu fie exploatată prea mult prin alta, căcĭ toate trăesc şi înfloresc una de la alta şi peirea uneia condiționează peirea maĭ curândă sau maĭ tărzie a celeilalte.

2). Statul maĭ are şi un scop *moral*. Drept va remâne totdeauna, că societatea există prin exploatarea uneĭ clase prin alta — afară de clasa, după părerea noastră cea maĭ *importantă*, care exploatează de-a dreptul *natura*, care produce materiile brute. Decĭ pe lângă aceea, că statul va îngriji ca această clasă, aceştĭ hamalĭ aĭ omenireĭ să stea cât se poate de bine, el va căuta a deprinde şi clasele superioare la o muncă folositoare, care să compenseze pe deplin sacrificiile celor inferioare. De aceea el va fi prin o aspră organisare

contra semidoctismuluĭ, contra spoieleĭ, contra tendinţeĭ egoistice a acestor clase de a câştiga mult prin muncă puţină, de a nu se întreba în socoteala *cuĭ* trăesc.

Decĭ societatea e câmpul schimbărilor vecĭnice, a luptelor pentru existenţă şi supremaţie, un bellum omnium contra omnes, statul este regulatorul acesteĭ lupte, el opreşte ca aceste puterĭ egal de folositoare să nu se nimicească una pe altă. Societatea *e mişcarea*, statul *stabilitatea*.

Deaceea, pentru ca lupta să poată fi purtată în marginĭ, trebueşte o familie, ale căreĭ interese să fie acelea ale armonieĭ societăţeĭ, care să fie bogată, când *toate* clasele sunt bogate, puternică când toate sunt puternice. Aceasta e dinastia — monarchul. Tot pentru că individualismul este principiul vital al natureĭ omeneştĭ, preferăm în privirea moştenireĭ legea salică şi nu maioratul.

Cu totul opus acesteĭ seriĭ de ideĭ este *republicanismul*. Nu vorbim de republicanismul în sens diplomatic, ci în sens social. Republică este orĭ ce stat, în care o partidă representanta uneĭ sau maĭ multor clase (însă nu a *tuturor*) poate să ajungă la stăpânire. Aceste republice le împart în *antice* şi *moderne*. Republicele antice se basează pe supremaţia claselor în formă de caste, republica modernă se basează pe supremaţia aceloraşi clase în formă movibilă. Decĭ Anglia, Franţa, Italia, Austria, România sunt astăzĭ republice în sens modern; Grecia, Roma, Egipetul, Polonia, Germania veche, Olanda veche erau republice în sens antic. Ele există sau prin exploatarea neomenoasă a uneĭ clase prin alta, sau prin exploatarea sclavilor şi a ţĕranilor robiţĭ (cele antice) sau prin exploatarea uneĭ ţerĭ prin altele, adese prin toate la un loc. Anglia exploatează India, Franţa pe toţĭ iubitoriĭ de lucs din lume, Veneţia şi Olanda în evul mediu erau ca Franţa astăzĭ, Grecia şi Roma trăiau prin sclavĭ, Polonia, Ungaria, Germania şi Franţia veche prin esploatarea neomenoasă a ţeranilor, c'un cuvênt orĭ unde bună starea unuia se traduce în apăsarea directă sau indirectă a unui altuia. O escepţie par a forma Sviţera şi Statele unite, dar *par* numaĭ. Elveţia trăeşte prin es-

port industrial și prin toți indivizii câți aleargă ca să cheltuească sudoarea fabricei și a țěranilor pe privirea dealurilor. America, pentru că clasa *desmoșteniților* găsește o avere neîmpărțită, pe care și-o împarte, *preriile*. S'o vedem când s'or împlè.

De aceea se vor vedè în toată omenirea doue mari serii de idei, douě tabere, aceea a individualismului; sistemul liberal și aceea a armoniei intereselor, a statului ca o unitate absolută, a monarchiei juridice.*) Libertatea e libertatea de a exploata, egalitatea e egalitate de a deveni tiran, ca și vecinul meu, fraternitatea un moft, ilustrat prin guilotină.

Să cercetăm în zigzac și repede ideea libertății. Cetățenii germani și poloni (o castă) cereau regelui libertate, adică libertatea de-ași desbraca țěranii și de a-i spânzura după plac. Olanda cerea pentru comerțul său *libertate*. Hugo Grotius scrie un compendiu: liberum mare. Englejii respund: ne iertați—mare clausum. De la bilul maritim datează înflorirea Angliei. Cetățenii Francejì (caste) strigau sub Richelieu *libertate*, adică o sumă de drepturi și privilegii, toate pe spatele țěranului.

Să venim la republicele române, care ca și cele antice trăiau prin exploatarea sclavilor și a țěranilor, unde Domnul era cu mânile legate și cel întâiu între egali—primus inter pares—unde o clasă stăpînea totul. Vodă, adică statul, putea să zică da, Hăncu zicea ba și pe-a lui Hăncu remănea. Să vedem cum libertatea, când nu pornește din armonia intereselor, ci din individualism, nimicește clasele sociale și în urmă și statul: cum prin înmulțirea neamului lui Hăncu influența economică a

---

*) Monarchia aceasta nu este de confundat cu despotismul. Despotismul, adicě substituirea voinței individuale în locul armoniei intereselor, după noi se naște sau prin usurpațiune sau acolo unde, pe aceiași intindere de pămănt, o rasă domnește peste altele, mai ales insă o rasă fundamental deosebită de locuitorii autohtoni Ex. Turcii și Slavii Hispanii și Maurii ș. a. Dovedirea acéstei Teorii însă o păstrăm pentru altă ocazie.

Austrieĭ devine destructivă și cum sub ea abia Hăncul îșĭ deschide ochiĭ, se sparie de câte vede și nu știe de unde vin relele, nu știe că vin din *ba* al luĭ.

Deaceea să privim împrejurimile, în care s'au desvoltat Româniĭ, ca să pricepem și maĭ bine organisarea lor putredă de stat. Noĭ am trăit sub influența dreptuluĭ public a unuĭ popor republican, în sensul antic al cuvântuluĭ—respublica Poloniae. Cetățeniĭ acestuĭ stat erau egalĭ; fie care din eĭ era statul polon în persoană. Cel din urmă șleahțit, care striga în parlament: nie poswoliam Panie, nimicia hotărârea corpuluĭ legiuitor. Nisipul pustiilor nu poate avea maĭ mare nestatornicie, decât soarta aceste ĭnefericite și totușĭ nobile națiĭ. Puterea supremă a statuluĭ sau maĭ bine zis scaunul celuĭ întâiŭ dintre egalĭ, era mĕrul de ceartă între ceĭ influențĭ. Regalitatea electivă i-a omorât politicește; aceasta și escesul libertățiĭ individuale. Dar a fi cetățan polon era un privilegiu. Cei maĭ mulțĭ locuitorĭ—misera plebs contribuens—nu însemna nimic. Poporul era sclavul unuĭ milion de cetățenĭ polonĭ.

Acest drept public polon avea marĭ farmece pentru clasele puternice din țerile învecinate. In Prusia boeriĭ începuseră a vorbi leșește de dragul instituțiilor polone —dar marele Elector iĭ învață minte, lărgind dreptul breslelor și regulând starea țĕranilor. In Suedia boeriĭ vor tot aceste lucrurĭ, încât casa nefericită a regilor, dotată c'o energie și cu calitățĭ rare în istorie, nefiind în stare să înfrâneze aceste elemente de disoluțiune, le adună sub steag și declară rĕsboiŭ la toată lumea; o campanie, care se sfîrșește cu risipirea oștilor luĭ Carol al XII până în țĕrile noastre, unde avem de la oameniĭ luĭ două zidirĭ; turnul Mitropolieĭ din Suceava și turnul Colțea din Bucureștĭ. C'un cuvênt acele instituțiĭ găsesc pretutindene trecere, unde pot numaĭ.

In așa dese relațiĭ cu aceștĭ vecinĭ, dreptul lor public nu putea să rămâe fără înrîurire asupra noastră. Maĭ întâiŭ nefericita de Domnie electivă. Acest drept, atât de lăudat de către maĭ toțĭ publiciștiĭ noștrĭ, nu este nimic maĭ puțin decât vrednic de laudă. Domnia scurtă a luĭ Dragoș ne inspiră marĭ îndoelĭ asupra sorțiĭ aceluĭ

Voevod. După el urmează 6 Domnĭ în restimp de 50 de anĭ, pentru fiecare media de 8 anĭ—puţin pentru o ţară care începe.

Cu secolul al XV începe însfârşit o domnie lungă şi liniştită—a luĭ Alexandru cel Bun. Aicĭ se vĕd *resultatele stabilităţiĭ*. In 33 de anĭ el organisează ţara bisericeşte şi politiceşte şi moare având o singură nenorocire: are doĭ fii în loc de unul. Vin resboaele dintre fraţĭ, apoĭ dintre verĭ, paginĭ încurcate ale istorieĭ noastre, din care numaĭ un lucru se vede clar, că uniĭ ajungeau la tron cu ajutorul Ungurilor, ceilalţĭ cu al Polonilor. Ţara se deschide influenţelor străine. In aceste turburărĭ trece vremea, până la suirea pe tron a luĭ Ştefan cel Mare, usurpator şi el, dar maĭ norocit decât ceilalţĭ. De la 1459—1504 se vĕd din nou *efectele stabilităţiĭ*. A fost domnia cea maĭ glorioasă a Moldoveĭ. El nimiceşte influenţele de din afară cu sabia şi cu isteţia. Şi cu toate aceste se ştie din relaţiile mediculuĭ venețian, că cu toată gloria şi lunga sa domnie, Ştefen a trebuit să asigure prin *calău* urmarea fiuluĭ sĕu pe tron. Cu venirea luĭ Ştefan cel tânăr pare a fi prins oare care slabe rădăcinĭ legitimismul luminateĭ roade de Muşatin. Insă acesta moare otrăvit de chiar Doamna sa, înţăleasă cu boeriĭ. După el vine Petru, (linie nelegitimă) acesta domneşte în două rândurĭ, şi are multe rivalităţĭ de învins. Fiul sĕu Ilie se turceşte. Ştefan e ucis de boerĭ sub corturile de la Ţuţora şi din viţa Muşăteştilor nu rămâne decât Domniţa Ruxanda. Urme de legitimism par a fi fost rămas şi atuncĭ, căcĭ cel care ia mâna Domniţeĭ o ia împreună cu tronul—Alexandru Lăpuşneanu. De la stîngerea progenitureĭ bărbăteştĭ a neamuluĭ domnesc, de la stîngerea matceĭ în roiul Moldoveĭ, datează căderea Moldoveĭ. Domniĭ pe care îĭ alege întâmplarea şi intriga, mor maĭ toţĭ de moarte nefirească, boeriĭ sunt toţĭ aspiranţĭ la un tron, pe care nu maĭ şedea unsul luĭ Dumnezeu, şi astfel se urmează repede unul după altul când printr'o influenţă străină, când prin alta. Ţara devine vatra deschisă a influenţelor străine. Despot Vodă ucis cu buzduganul, Lăpuşneanu otrăvit cu sila, Bogdan Vodă gonit la Moscva, Ioan Vodă ucis de

Turcĭ, Petru Şchiopul ca vaĭ de sufletul luĭ, Aron Vodă moare în temniţă, Rĕsvan în ţeapă; încercarea Movileştilor de a fonda o dinastie se sparge prin luptele între fiiĭ lor ş. a. m. d. şi aproape toţĭ sfărşesc rĕu. Paralelogramul de puterĭ naţionale pierduse punctul comun de activitate, aceasta nu ave-un simbure stabil, împrejurul căruia să se cristaliseze.

O soartă maĭ fericită, însă totuşĭ foarte asĕmănătoare cu acea a Moldoveĭ, are Ţara-românească. Acolo se statorniceşte dinastia Basarabilor şi ajunge repede la o culme, de la care—prin o întêmplare analogă cu cea din Moldova—întră discordia în roiul de albine vorbitoare. Intradevĕr, după Tugomir Basarab—a căruĭ începĕtură se perde în noaptea uneĭ istoriĭ, străfulgerate din când în când de numele banilor Basarabĭ—urmează Alexandru, care bate pe regele Carol-Robert, apoĭ Vladislav care întinde repede marginile ţereĭ. La 1360 el e Voevod al ţĕreĭ româneştĭ, la 1365 ban de Severin, la 1368 Duce de Făgăraş. Urmează Radu Negru, care bate pe Ludovic cel Mare, regele Ungarieĭ şi câştigă deplina autonomie a ţĕreĭ sale. El lasă doĭ fiĭ: *Dan* şi *Mircea*. Dan I e renumit prin resboaele sale, purtate precum se vede de frate-sĕu Mircea. Mircea I se sue pe tron la 1383 şi domneşte până la 1418, adicĕ 25 de anĭ. *Eată şi aicĭ efectele stabilităţiĭ*: domnia cea maĭ glorioasă şi întinderea teritoriuluĭ cea maĭ mare. Mircea e Voevod al Ungro-Vlachieĭ, ban de Severin, Duce de Făgăraş şi Amlaş, stăpânitor amânduror ţermilor Dunăriĭ până la Marea Neagră, Domn al cetăţiĭ Durostor şi al ţerilor Tartarice. De la moartea sa începe discordia în casa Basarabilor. Fiul sĕu legitim Mihail moare după 2 anĭ, urmat de Dan al II-le fiul luĭ Dan I. Dar Mircea maĭ avea un fiu nelegitim Vlad poreclit Dracul. Acesta devine părintele linieĭ Drăculeştilor. De aicĭ istoria Ţereĭ-româneştĭ decurge asemănător cu cea a Moldoveĭ prin luptele continue între Dănuleştĭ, descendenţĭ legitimĭ aĭ luĭ Dan I şi Drăculeştĭ, descendenţĭ ilegitimĭ aĭ luĭ Mircea I. După vremĭ pline de împărecherĭ, Basarabiĭ sunt stinşĭ prin sabie, în urma intrigelor uneĭ nouă liniĭ, primite în sinul lor şi anume Cantacuzin Basarab.

După Dim. Cantemir în Moldova și puțin după căderea Basarabilor în Țara-românească vine Domnia Fanarioților. Influința acestora fiind obiectul unuĭ studiu deosebit, puțin vom spune despre ea. Formele bizantine vin în locul celor vechĭ, caracterele trufașe ale aristrocațieĭ devin servile. Discordia din lăuntru, lipsa unor dinastiĭ constante a transformat țara aproape în pașalic.

Sub Domniĭ fanarioțĭ, care erau trimișĭ pe un timp anumit și care aveau numaĭ titlul de Domn și pomenirea în bisericĭ, nicidecum însă consistența monarchică, puterea centrală a statuluĭ e curat nominală. Chiar dacă unul dintre eĭ cerca a fi altceva decât aceea ce era în împrejurările date, viața și averea îĭ erau în pericol. Dările grele, pentru care nu i se da națiuneĭ nicĭ o compensare, erau dărĭ pentru îmbogățirea personală și repede a acestor oamenĭ, care trebueau să se folosească de scurta durată a Domnieĭ lor, armata nu maĭ exista de fel, Moldova perde două provinciĭ — Perde vatra așezăreĭ eĭ, stupul de unde au pornit roiurile care au împoporat țara de jos, mormintele Domnilor, vechea sa capitală, Mitropolia sa veche, Moldoveniĭ au avut nenorocirea de a vedea înstrăinat pământul lor cel maĭ scump,—și nu prin rĕsboiŭ—prin vênzare. Intr'adevĕr se împărțise Polonia și o țară, care trăise în atâtea asĕmănărĭ cu ea, trebuea să aibă și soarta eĭ. Totușĭ trebue să constatăm că nicĭ un Moldovan n'a putut fi mituit de—influența morală a Austrieĭ și că Domnul a plătit cu capul protestarea sa.

Cu căderea Polonieĭ și luarea Bucovineĭ se începe o nouĕ epocă a influențeĭ austriace: cea care atingea politîca esterioară a statelor româneștĭ se schimbase întru atât, întru cât aceste țerĭ nu maĭ însemnau nimic politicește, și erau susținute de Rusia și Turcîa. Ca să revenim la vorba pronuuțată de mai multe orĭ în acest studiu; Statele de 'mprejurul nostru care aveau o monarhie stabilă, s'aŭ cristalizat îmrejurul acestia și aŭ devenit uriașe—țĕrile române, în care acest punct central lipsește, se închircesc, perd puterea lor fisică, armata, perd guvernul lor național. Cum se schimbase fața lucrurilor împrejurul Românieĭ! Polonia căzuse, în locul eĭ venise

Rusia, Transilvania cu domnia electivă, căzuse în mânile Austrieĭ, Unguriĭ erau supuşĭ, Turcia începuse a slăbi, România, care moştenise de la Polonĭ nestabilitatea, nu maĭ avea nimic de perdut decât doar ficţiunea uneĭ expresiĭ geografice, o schemă pentru însemnarea uneĭ adunăturĭ de oamenĭ, fără legĭ şi fără cultură. In Moldova special boerimea nu maĭ semăna de fel cu Nistor şi Grigorie Ureki, cu Miron Costin, limba naţională e într'o vĕdită decadenţă, alăturată cu frumoasa şi spornica limbă a cronicarilor.

Ţara nu maĭ este decât o moşie mare, administrată în felul unei moşiĭ, un complex de latifundiĭ în care dreptul privat e drept public, moştenirea avereĭ teritoriale moştenirea putereĭ în stat. Pentru că nu există moştenirea primogenituluĭ şi fiind că boeriĭ simţeau, că în mărimea proprietăţeĭ teritoriale consistă puterea lor, se întrodusesĕ un fel de silnică creditare. O parte din copiĭ se călugăreau cu de-a sila, unul sau doĭ moşteneau numele şi averea. Din Domnia uneĭ singure clase resultă : lipsa totală de drept *pentru clasa de mijloc*. Erau meseriĭ, erau bresle cu stărostiile lor, dar aceste clase de oamenĭ, adese ştiutori de carte, nu aveau drepturĭ.

Să facem oare cum o sumă a aceste stărĭ de lucrurĭ, şi să vedem cum se desvoltă din ea suma de astăzĭ. Ce era în ţară la 1820 ?

Boeriĭ marĭ.—

Boeriĭ micĭ slujbaşĭ

Ţĕraniĭ iobagĭ, care stau sub ocrotirea acestora, fiind oameniĭ lor.

Clerul laic şi monarstic.

Aceştia nu stăteau sub autoritatea statuluĭ. Erau clase ale evuluĭ mediŭ, administrate de ele înşile. Boerul era aproape autocrat pe moşia sa. Numaĭ în grave cazurĭ penale—şi nicĭ atuncĭ nu tocmaĭ—intervenea justiţia statuluĭ.

Cine rĕmânea să fie administrat de stat? Două elemente neatârnate 1) răzăşul 2) negustorul şi breslele.

Decĭ vedem că existau douĕ clase neatârnate una *ţĕrănească*, *eşită din resboiniciĭ împroprietărițĭ*, alta

burgheză. Aceştia nu erau oamenii nimăruĭ. Istoria celor din urmă 50 de anĭ pe care mulţĭ o numesc a regenerăreĭ naţionale, maĭ cu drept cuvênt s'ar putea numi istoria nimicireĭ rezăşilor şi breslaşilor. Nimicinduse însă talpa ţĕreĭ, era neaparat ca şi stălpii să cadă. Au căzut şi boerii. O clasă este într'un popor un factor al armonieĭ societăţiĭ—deaceea rĕu este c'au căzut rezăşiĭ, rău c'au căzut breslele, rĕu c'au căzut boeriĭ. Căcĭ se vor vedea urmările. Se va vedea cum înfluenţele străine găsesc în falangele naţionale golurĭ din ce în ce maĭ simţitoare, cum funcţiile vieţiĭ economice degenerează, cum arteriĭ strĕire intră în corpul nostru social—cum dispar clasele positive ale Moldoveĭ om cu om, clasă cu clasă, cum pământul românesc devine un teren de esploatare pentru industria strĕină şi proletariatul indigen.

Cu o minimă putere a statuluĭ poliţia, administraţia şi dreptatea trebuiau să fie într'o stare de plâns. Ispravnicul, care era totul într'un judeţ avea de administrat pe negustoriĭ şi breslaşiĭ din ţară, ceĭ strĕinĭ aveau pretutindene consulatele lor—stărostiele lor—asupra cărora statul român n'avea nicĭ o putere. Aceştĭ ispravnicĭ neştiutorĭ de carte, servind fără plată, erau sub Domniĭ fanarioţĭ oamenĭ fără nicĭ o însemnătate, a căror àpucăturĭ administrative aveau o singură ţintă : stoarcere de banĭ. Falanga, pedeapsă poliţienească, pentru greşelĭ micĭ, se putea rescumpara cu câţĭ-va galbenĭ de la aceştĭ ispravnicĭ—ear oposiţia contra acestor pedepse nedrepte şi barbare nu era nicăirĭ. Decĭ clasa de mijloc avea numaĭ douĕ căi de scapare: sau să se facă supuşĭ austrieceştĭ, să-şĭ pue pe casă pajura cu două capete, sau să intre în clasa blagorodincilor spre a devenĭ însăşĭ ciocan, sau în sfîrşit să intre în slujba unuĭ boer mare şi să sufere maĭ bine palmele cucoanelor decât falanga aplicată de cutare aprod. Mulţĭ din ceĭ neînsemnaţĭ se fac sudiţĭ—mulţĭ se fac de casa cutărui sau cutăruia, mulţĭ înstîrşit caută prin banĭ şi stăruinţe să ajungă la sfântul privilegiu. Se naşte o mişcare nesănătoasă în societate, nu bazată pe muncă, ci pe privilegiu. Pe când comerciantul din Lipsca caută să-şĭ adaugă milioanele,

ciobotarul din Germania să-şĭ înmulţască muştereiĭ, negustorul şi ciubotarul românesc caută să devie boer.— Dacă cu această boerie ar fi fost combinată arta resboiuluĭ ca în evul mediu, desigur că cavaleriĭ cotuluĭ şi aĭ calupuluĭ ş'ar fi exercitat maĭ departe pacinica şi mult folositoarea lor meserie—dar nefiind asemene datoriĭ ci numaĭ drepturĭ comode, boeria mică sau mare trebuea să fie un obiect de invidiat, pe lângă acestea cavalerismul devenise ieften în Moldova. In genere toată societatea secoluluĭ al XVI şi al XVII se poate caracteriza scurt: *Datoria se preface în drept.* Noĭ la începutul veaculuĭ acestuia am fost încă în veacul al XVII. Datoria de a fi slujbaş al ţěreĭ—o datorie foarte grea şi periculoasă sub domniile vechĭ, devine un *drept* de a sluji ţara, dacă vrea ea sau dacă nu vrea. Şi aceştĭ îndreptăţiţĭ de a o slujĭ se îmnulţesc din zi în zi, căcĭ toate isvoarele de puterĭ ale societăţiĭ curg spre un singur punct, spre acest privilegiu, părăsind vechia şi neatârnata lor albie. Negustorul vrea să fie boer, ţěranul fecior boeresc, boerul mic—boer mare, boerul mare Domn. Şi boeriĭ micĭ cum se formează? Prin meritile personale, ce le au pentru stăpâniĭ lor, nu prin slujbe făcute ţereĭ. Camardineriĭ, comişiĭ de la grajdurĭ, vechiliĭ de moşiĭ, vătajiĭ, se boeresc toţĭ şi au o progenitură foarte bogată. Această progenitură umple cancelariile şi aleargă la fie care suplicant ca să-ĭ toarne cenuşă sau năsip pe hărtie. Mulţĭ de aceĭ, care au început astfel cariera, încarcă astăzĭ casa pensiunilor, care într'un rând îşĭ suspendase plăţile. Dar prin această grămădire la porţile privilegiilor şi ale slujbelor—rěmân golurĭ economice, pe care le umple un element străin—*evreiĭ.* Unde bacalul boerit ş'au închis dugheana, şi a deschis'o evreul, unde fiul blanaruluĭ s'a făcut cinovnic, blanarul evreu ş'a deschis dugheană, unde ciubotarul român s'a făcut custode al urbeĭ—adică paznic de noapte—acolo evreul ş'a deschis ciubotărie.

Pe când în statele vecine domnea un binefăcător absolutism, care deprindea popoarele la o muncă regulată, la noi Vodă era cu mânile legate, temându-se vecinic de plângerĭ la poartă şi de resturnare. Să vorbim drept

—se poate pretinde de la un om să fie maĭ mult decât om? Când Domnul nu e pus afară de orĭ ce controversă, ce devine el decàt o simplă persoană, care îșĭ caută de interesele sale. Intr'o țară unde fie cine zice: chaq-un pour soi și après moi le deluge—ce să zică Domnul decàt tot atâta... Și pe când puterea statuluĭ român scădea—se urca ce?—*puterea consulatelor*. Casa unuĭ consul devenise o adevĕrată cetate.

De aicĭ înainte într'o societate a nestabilitățiĭ, se va vedea cum ori ce lege organică a țereĭ, întroduce elemente de nestabilitate. Regulamentul organic mult lăudat și cu drept cuvênt pentru unele părțĭ ale sale—cuprinde o mică disposiție, nebăgată în samă și totușĭ destructivă: Boerul are voea de-a alunga orĭ când de pe moșiile sale și din vatra strămoșească pe țĕranul iobag. Invaziile rusești aduc jocul de cărțĭ. Intr'o societate în care munca ar fi fost nimic—într'o societate de privilegiațĭ, fără nicĭ o treabă, care căuta să-șĭ omoare vremea—jocul de cărțĭ a trebuit să fie destructiv—un element de nestabilitate în averea oamenilor.

După ocupația rusască vine un domn foarte inteligent, cu un rar simț istoric, dar care pus în această societate nestabilă ca năsipul pustiilor, caută să-șĭ asigure posiția personală. In locul boerilor marĭ, care-ĭ cereaŭ scaunul, el deschide o poartă mare boerilor micĭ, foștilor comișĭ, foștilor vătajĭ de moșie sau fiilor lor. Grămădirea la porțile privilegiuluĭ devine din ce în ce maĭ mare, aspiranțiĭ la posturĭ se înmulțesc într'una — oameniĭ, care nu știŭ decît arta scrieriĭ și a cetiriĭ, pe care în țerile civilizate le știe fie cine — aceștĭ oamenĭ se îmulțesc pe zi ce merge, cancelariile gem de practicanțĭ fără plată — și în schimbul vecheĭ clase boereștĭ avem o nouă clasă, care n'o compensează de fel pe cea veche — clasa *scribilor*.

Această clasă se înflă rîndurĭ, rîndurĭ recrutându-șĭ membriĭ din fiiĭ cleruluĭ laic — din slugile foștilor boerĭ și fiiĭ acestor slugĭ, din negustoriĭ retrașĭ și din fiiĭ acestor negustorĭ — mișcarea merge crescĕnd — clasa de mijloc a perit, ea s'a schimbat într'o clasă de proletarĭ aĭ condeiuluĭ, fără nicĭ o însemnătate pozitivă în stat,

fără nicĭ o însemnătate pentru nație, o clasă de turburătorĭ de meserie.

Tot în această vreme se exterminează prin procese nedrepte clasa răzeşească, tot în această vreme răzeșiile vechi devin moșiĭ de privilegiaţĭ mici, și pe când un boer, care avea 10,000 de fălcĭ apăsa foarte ușor asupra supușilor săĭ, unul care are 300 apasă foarte greu asupra satuluĭ. Desfacerea parţială a latifundiilor inmulţește numĕrul claseĭ feodale, apăsarea devine atomistică, ţeranul începe a sărăci și a da înapoĭ. Aceasta merge crescând şi disoluțiunea claselor pozitive crește, crește— crește și azi.

E greu de a espune o idee fundamentală cu ramificațiile eĭ așa, încât să dee un tablou unitar. Ideea există toată implicită în cap — dar spre a o espune ne servim de cuvinte, de șirurĭ ce aŭ început — aŭ un sfîrșit. De aceea voiŭ ilustra prin fapte aceste teoriĭ

Un boer, poseda — e indiferent unde, destul că era boer românesc — 250.000 de fălcĭ într'un hotar. Era un om de un caracter răŭ — sgârcit, răpitor, ambițios fără marginĭ. Dar era *un* om. Ce simțeaŭ țeraniĭ cum este boerul? Țeraniĭ seĭ eraŭ bogațĭ, căcĭ apăsarea unuia numaĭ, împărţită asupra uneĭ mase atât de marĭ de pămênt și de oamenĭ, era aproape nesimțită. El a murit — pămênturile s'aŭ dus în bucățĭ prin procese și moștenirĭ. Nicĭ unul din urmașĭ n'a fi avut caracterul aprig al boeruluĭ nostru și cu toate astea supușiĭ luĭ aŭ dus-o maĭ rĕŭ sub moștenitorĭ decât sub el. In locul unuĭ subiect, eraŭ acum maĭ multe subiecte, cu aceleașĭ trebuințe, cu aceleași cheltueli și cu maĭ mică avere

Un mic bulgăr de omăt căzênd din vêrful unuĭ munte se face din ce în ce mai mare, rupe cu el copaciĭ codrilor, strică ogoarele, astupă un sat. Un mic simbure greșit în organizația societățiĭ, în viața economică crește și îngroapă o națiune. Ne mirăm cu toțiĭ de mulţimea crâșmelor în țara noastră — de mulțimea judanilor — causa e mulțimea rachiuluĭ, mulţimea velniţelor, dar oare această mulțime de unde vine? Sub domnia turcească aŭ existat micul simbure, o dispoziţie de export. Exportul grânelor era oprit. Prin urmare grânele necon-

sumate trebuiaŭ prefăcute în obiect exportabil — în vite. S'aŭ combinat lucrurile. Velniţa consuma prisosul şi da hrană vitelor. Velniţa producea rachiŭ, rachiul trebuea consumat şi era mult. S'aŭ făcut multe crăşme. Pentru acestea trebueaŭ crăşmari. S'aŭ adus *mulţĭ evrei* şi proprietarul impunea fie-căruĭ din supuşiĭ seĭ de a lua atâta rachiŭ pe an. Unele plăţĭ pentru muncă se făceaŭ în rachiŭ. S'a întrodus exportul într'adevĕr, însă velniţele aŭ remas; în locul grânelor s'aŭ luat cartofiĭ, căcĭ rachiul devenise o trebuinţă şi această trebuinţă cerea implinire. Care a fost resultatele eĭ? O populaţie nesănătoasă, fără energie de caracter, fără energie economică, care îşĭ vinde munca pe bĕutură, o populaţie în care mortalitatea creşte in mod inspăimântător, ear sudoarea mânelor eĭ se capitalisează in mânile unui element fără patrie, fără limbă, fără naţionalitate... Nu e de mirat, că influenţa austriacă e mare. Să comparăm acuma suma puterilor sociale de astăzĭ cu suma puterilor sociale de sub patriarchalul prisacariu Ioan Sandul Sturza Voevod.

Boeriĭ marĭ, proprietarĭ de latifundiĭ, care-şĭ cruţaŭ populaţia în mod instinctiv.

Boeriĭ micĭ slujbaşĭ.

Breslele târgoveţilor cu stărostiile lor.

Răzeşiĭ, ţeranĭ supuşĭ, c'un drept asupra uneĭ părţĭ de pămênt.

Să ne inchipuim că prisacariul ar fi fost din dinastia Muşăteştilor, necontestat de nimenĭ. La influenţele seculuĭ al XIX, el n'ar fi resistat. Un drept civil venit maĭ târziŭ ar fi dat o viaţă în stat claseĭ de mijloc, acelaş drept asigura proprietatea răzeşilor. Mitropolitul ar fi asigurat o desvoltare clerului laic, avênd şi cele trebuincioase pentru aceasta. Dreptul civil şi-ar fi creat o clasă de amploiaţĭ, dar aceştĭ amploiaţĭ ar fi fost stabilĭ, căcĭ numaĭ unde Vodă se perândează, se mănâncă şi pita luĭ Vodă pe rând. Negustorul ar fi remas negustor, meseriaşul meseriaş, nu s'ar fi născut golurĭ economice atât de simţite. In sfîrşit în a. D. 1860 ar fi venit Ioan Sandul al III posito. — Sub ce împrejurărĭ! Firmele de pe uliţa mare ar fi româneştĭ. Se deschid

camerele — se votează legea împroprietăririi. Atuncĭ s'ar fi făcut într'adevĕr vuet mult, dar se spărgea de stinca maiestățiĭ. S'ar fi plătit pămêntul în 90 de anĭ și nu în 15 — dar nu remăneaŭ atâtea neplătite ca astăzĭ. Din scoalele poporale ar fi eșit oameni știutorĭ de carte, care remăneaŭ ce eraŭ, și nu se făceaŭ subperceptori de perceptorĭ, căcĭ intrarea între administratorĭ, ar fi fost grea într'un corp stabil, care nu se restoarnă la fie care schimbare de ministeriu. In sfîrșit Ioan Sandul al IV moștenea un stat romănesc, cu care te-aĭ fi putut făli. Atunci resboiul din 54 ne aducea Basarabia, cel din 59 Bucovina, cel din 66 Transilvania.

Dar acuma cum s'au desvoltat lucrurile? De toate desastrele vecinilor noștri noĭ nu ne-am folosit decât spre a ne resturna Domniĭ. Vodă, adică statul, era cu mănile legate. Vodă zicea da și Hăncu ba și neamul luĭ Hăncu creștea din ce in ce. Cu cât deveneaŭ maĭ mulțĭ aspiranțĭ la privilegiĭ și posturĭ, cu atât cereaŭ lărgirea privilegiilor, lărgirea libertățiĭ pe conta puteriĭ statuluĭ, pănă ce am ajuns la constituție, care dă într'adevăr tuturor acestor aspiranțĭ și numaĭ acestora, precum voiŭ arăta, o egalitate de drepturĭ fără datoriĭ și proletariĭ de scribĭ aŭ pus mâna pe țerile româneștĭ.

Fie care constituție ca legea fundamentală a unuĭ stat, are drept corelat o clasă mai cu samă, pe care se intemeiază. Corelatul constituțiilor statelor apusene este o clasă de mijloc, bogată, cultă, o clasă de patriciani, de fabricanțĭ industriași — care vĕd in constituție mijlocul de a-șĭ representa interesele în mod adequat cu însemnătatea lor — la noĭ legea fundamentală nu însemnează decât egalitatea pentru toțĭ scribiĭ de a ajunge la funcțiile cele maĭ înalte ale statului. Deaceea partidele noastre nu le numesc conservatoare sau liberale; ci oamenĭ cu slujbă: *guvernamentalĭ*, oamenĭ fără slujbă: *opoziție*. De acolo vecĭnica plângere, că partidele la noĭ nu sunt partide de principiĭ ci de interese personale — și principiile sunt interese — dar interesele uneĭ clase positive, clasa positivă a proprietățiĭ teritoriale *tory* conservativ, clasa negustorilor ș'a industriașilor *wygs* — clasa lucrătorilor *socialiștiĭ*. Unde sunt la noĭ aceste

clase positive? Aristrocrația istorică — și ea trebue să fie totdeauna istorică pentru a fi importantă — a dispărut aproape, clasa de mijloc positivă nu există, golurile sunt împlinite de străinĭ, clasa țeranilor e prea necultă și deși singura clasă positivă, nimenĭ n'o pricepe, nimenĭ n'o representează, nimăruĭ nu-ĭ pasă de ea.

Ne maĭ remăne o singură clasă positiva, pe acăreĭ spate trăim cu toțiĭ — țeranul român. Să vedem acuma, cum ne silim din resputerĭ de a o nimici, și pe aceasta, cum am nimicit pe celelalte și împreună cu ea statul și națiunea.

Să nu uităm un lucru — toată activitatea uneĭ societățĭ omeneștĭ e maĭ mult orĭ maĭ puțin o activitate de lux — numaĭ una nu: producerea brută care representează trebuințele fundamentale ale omuluĭ. Omul, în starea sa firească, are trebuință de puține lucrurĭ: măncarea, locuința, îmbrăcămintea. Aceste pentru existența personală. Deaceea o nație trebue să îngrijească de clasele, care produc obiectele ce corespund acestor trebuințe. Romanul care mânca limbĭ de privighitoare, se putea hrăni și cu pâne, dar fără aceasta nu putea; el purta purpură, dar iĭ trebuia postav, locuea în palat, dar iĭ trebuea casă. Orĭ cât de modificate prin lux ar fi aceste trebuințe, ele sunt în fond aceleaș.

Producătorul materieĭ brute pentru aceste trebuințe este țeranul. Deacolo proverbul francez Pauvre paysan, pauvre pays — pauvre pays, pauvre *roy*. Aceasta este într'o țară clasa cea maĭ positivă din toate, cea maĭ conservatoare în limbă, port, obiceiurĭ, purtătorul istorieĭ unuĭ popor, nația în înțelesul cel maĭ adevĕrat al cuvêntuluĭ.

Cum am tratat noĭ pe aceștĭ țeranĭ? Am clădit un aparat greoiu și netrebnic pe spatele sale, aparat representativ cum îl numim, și care nu-ĭ decât pretextul de a crea din ce în ce maĭ multe posturĭ, plătite tot din punga luĭ direct sau indirect. Intr'o țară, care n'are export industrial, țeranul muncește pentru toțĭ: sigur și necontestabil. Dantela de Bruxelles, galonul de pe chipul generaluluĭ, condeiul de fier cu care scrim, chibritul cu care ne aprindem țigara, toate ne vin in schim-

bul grăuluĭ nostru și acest grău îl produce numaĭ țeranul, grăul e productul munceĭ *sale*.

Cu cât maĭ mulțĭ indivizĭ se sustrag de la producerea brută, cu atât maĭ mulțĭ trăesc pe sama aceleiaș sume de oamenĭ. Ce este consequența? Este că acel om saŭ nu va maĭ fi în stare să ne susție, sau va trebui ca cu acelaș timp și cu aceleașĭ puterĭ să producă mai mult. Va trebui saŭ să peară, saŭ să se cultiveze și să lucreze cu mașina. Care-ĭ cazul nostru? El nu s'a cultivat. Țeranul nostru e acelaș ca și înainte de cincizeci de ani, dar sarcina ce o poartă, înzecită. El poartă în spatele luĭ; câteva miĭ de proprietarĭ (la începutul secolului câte-va zeci) miĭ de amploiațĭ (in începutul secoluluĭ căte-va zecĭ) sute de miĭ de evreĭ (în începutul secoluluĭ căte-va miĭ) zecĭ de miĭ de alțĭ supușĭ străinĭ (în începutul secoluluĭ căte-va sute).

Pe atuncĭ țeranul nostru creștea maĭ cu samă vite, era păstor. Această muncă ușoară se potrivea cu regimul aspru, cu posturile sale lungĭ, cu traiul seu simplu. Azĭ muncește toată vara ca să-șĭ plătească dările, trăește mult maĭ rěŭ decât atuncĭ și se stinge. Mor o sută și se nasc în locul lor 60. Și aceasta nu e o veste de sensație — ci adevărul.

Față c'o asemenea stare de lucrurĭ, față cu o țară, care se despopulează, se înțelege că influența austriacă economică va trebui să propășească răpede și să umple golurile noastre cu prisosul populațieĭ sale. Meserie și negoț, parte din arendașĭ, parte din proprietarĭ, proprietatea fonciară orășenească e străină. In orașul Iașĭ abia a treia parte a populațieĭ sunt supușĭ româneștĭ. Și asta merge crescând.

Vecinătatea Austrieĭ e omoritoare pentru noĭ, dacă nu ne vom trezi de cu vreme și nu vom arunca la naiba toțĭ perceptoriĭ, sub-perceptoriĭ, sub-sub-perceptoriĭ, dacă nu vom descărca pe țeran și nu-ĭ vom asigura o desvoltare liniștită, dacă nu ne vom hotărî, să nu purtăm nicĭ un product străin pe noĭ, precum aŭ făcut Unguriĭ în vremea absolutismuluĭ.

Răul decĭ e înlăuntrul. Nestabilitatea este cauza căderiĭ proprietățiĭ marĭ teritoriale, căderea acesteĭ e strins

combinată cu căderea breslelor, și aceste clase aŭ format in disoluțiune o clasă de proletarĭ, care trebuește deprinsă la muncă.

Nu dreptul public, ci păstrarea naționalitățiĭ noastre e lucrul de căpetenie pentru noĭ și ar fi maĭ bine să nu alegem deputațĭ decât să peară nația românească. Dacă n'am avea vecĭnic influențe străine precum le avem, dacă am fi în Spania, atuncea ne-am sparge capetele unul altuia până s'ar așeza lucrurile. Dar acest lux de revoluțiunĭ sociale nu ni este permis nouă a căror stat e vecĭnic o cestiune. Deacea ne trebuesc treĭ lucrurĭ :

Stabilitatea, adică guvern monarchic, creditar, maĭ mult ori maĭ puțin absolut ;

Muncă, adică escluderea proletarilor condeiuluĭ de la viața publică a Statuluĭ și prin asta silirea lor la o muncă productivă.

Economia, adică dreapta cumpănire între foloasele aduse de cutare cheltuială și sacrificiile făcute pentru ea ; aceasta atât în economia generală a statuluĭ cât și în cea individuală.

Altfel am avea a alege între domnia austriacă și cea rusească. Sub cea d'intăĭ Evreiĭ ar intra în sate în număr maĭ mare decât astăzĭ, țeraniĭ ar deveni serviĭ lor, moșiile ar fi cumpărate de societățĭ de capitaliștĭ, colonizate cu nemțĭ ear nația redusă la proletariat. — In cazul al doile un ucaz ar șterge limba din biserică și stat, țeranul ar trăi maĭ bine, însă sub condiția ca să se rusifice ; care din noĭ cum ar scrie, acolo i-ar îngheța mucu condeiuluĭ ; eară ceĭ maĭ curajoșĭ ar mări pohodul na Sibir, fără judecată, prin ordin administrativ — administiwnym poriadkom.

M. Eminescu.

OBSERVAȚII CRITICE.

D. Dr. Zotu publică în N-rii 6 și 7 (Iunie—Iulie) a «Columnei lui Traian», o recensiune asupra logicei D-lui Titu Maiorescu. Din causa invidiabililor antipatii, de care autorul logicei are onoarea a se bucura, recensiunea a fost reprodusă repede, repede de «Pressa» și «Telegraful» încât atenția celor, cari mai bine ar muri decât să judece singuri, a fost deja pusă în cuvenita mișcare. Căci putem presupune, că atât onor. confrați de la «Pressa» cât și cei, dacă se poate și mai onorabili de la «Telegraful» nu s'or fi dedat la veleitatea, de-a ceti mai întâiu logica de Maiorescu, înainte de-a retipări judecata D-lui Dr. Zotu. Vivat sequens.!

Recensiunea merită atenție din puntul de vedere al observațielor *ad personam*. La argumentările *ad rem* vom veni mai târziu.

«La noi — începe D. Zotu, — mulți și-au permis a bănui că cunoștințele filosofice ale D-lui Maiorescu sunt mai contestabile decât elocuența sa. Ne lipsea un text, prin care să se poată verifica **știința** *cea pusă la îndoială* a profesorului».

«Un asemenea text îl avem acum înaintea ochilor. *Publicarea lui este cea mai mare greșală dintre toate ce le-a comis D. Maiorescu.* — Suntem **siguri**, că prin publicarea logicei D. Maiorescu va perde mulți din admiratorii sei poate chiar în Iași.»

Toate aceste bănueli, asertiunea că publicarea manualului e cea mai mare greșală a D-lui Maiorescu și *siguranța*, că și-ar pierde admiratorii, toate aceste, puse la locul, pe care-l ocupă (la *începutul* recensiunei) devin o stratagemă *). Aceste asertiuui ar fi trebuit să

*) O fină de și vulgară stratagemă, pentru a inscena o petiţio principii, pentru a căștiga prin subrepțiune unul din rațiunele conclusiei. Când începi a suspiciona pe om înainte de a fi dovedit ceva contra lui, unești deja cu ideia, ce se crează în capul cetitorului, un predicat în defavorul lui, în cât concluzia ți-i cu mult mai ușoară. Această suspicionare anticipată e foarte obicinuită în jurnalele politice, a căror misiune se înțelege că nu e luminarea publicului, ci escitarea patimelor lui, dar în discuții științifice n'are ce căuta.

urmeze în mod concludent din recensiune, nu s'o premeargă. A arunca bănuiala neștiinței *înainte* de-a o fi argumentat maĭ ântăiŭ, însamnă a gratifica anticipando pe contrarul cu epitete, la întrebuințarea cărora abia argumentațiunea făcută gata ne dedea un drept.

Dacă noĭ, plătind cu aceiașĭ monedă, am zice de pe acuma — la începutul observărilor critice — că ne permitem a bănui cum că cunoștințele filosofice ale D-luĭ Zotu sunt atât de contestabile pe cât e și lealitatea sa în discuțiune, că ne trebuia un text, prin care să putem verifica lealitatea și știința pusă la îndoială a D-luĭ Zotu, că un asemene text îl avem și că D-sa ar fi comis cea maĭ mare greșală de-a'l publica, atuncĭ ce-ar avea de zis D. Recensent? Bănuelele noastre vor urma abia din observările critice, nu le vor merge înainte.

«Este deja un semn trist—urmează recensentul — când însușĭ D. Maiorescu recunoaște că, această carte, pe care o numește un **resumat** al prelegerilor ținute în curs de aproape zece anĭ la *universitate*, este bună de întrebuințat la cea de'ntăiŭ învățare».

Pentru noĭ aceasta nu e de loc un semn trist, ci numaĭ un semn. că recensentuluĭ nu-ĭ place a ști ce e un resumat. Și fiind că ne e și indiferent, ce și-a fi închipuind D-sa sub resumat, căcĭ nu avem de gând a-ĭ rectifica marginile noțiunilor D-sale, vom aduce un exemplu, calculat numaĭ asupra naivităței cetitorilor seĭ ca și argumentul D-sale. Kant are asemenea un resumat al prelegerilor de logică, ținute în curs de douĕ-zecĭ de anĭ la Universitatea Königsberg, care este asemenea bun de intrebuințat *numaĭ* la cea de'ntăĭ învățare a logiceĭ.

Ș'un asemenea resumat îl poate face orĭ-ce învățat, din orĭ-ce știință, îndată ce eliminează tratarea prelarg a controverselor, iar el va fi totdeauna bun pentru cea de'ntăiŭ învățare a științeĭ respective, căcĭ orĭ-ce carte elementară este un resumat.

D-sa ar putea respunde, că există resumate, care nu sunt înțelese de începătorĭ, ci sunt pentru — învățațĭ

numaĭ, dar D-sa știe, că acest respuns *) ar fi o sofismă — căcĭ recensentul va fi știind foarte bine, ce fel de resumat trebue să dee un om, când se hotărește a scrie pentru scoalele secondare, (pentru cea de'ntăiŭ învățare a logiceĭ).

Apoĭ D. Zotu, după ce ia din textul cărțiĭ și din șirul de argumentărĭ strîns legate ale D-luĭ Maiorescu *patru citate din John Stuart Mill*, închee:

«Arătând această perfectă consunanță adliteram între D. Maiorescu și Mill, noĭ am fi dispușĭ a o esplica prin-tr'o *întălnire în ideĭ a doue genie, dacă nu ne-ar fi cam greu* a înțelege o asemenea întălnire chiar în cuvinte, chiar in puncte și virgule».

Dar noĭ nu suntem de loc dispuși a o esplica aceasta printr'o simplă întălnire de ideĭ a două geniĭ și'nțelegem foarte bine întălnirea in cuvinte. Aceasta pentru că logica luĭ John Stuart Mill, e citată în mod cinstit în apendice între *manualele întrebuințate și pentru manualul nostru* în cât bunătatea recensentuluĭ, de-a se arăta dispus să esplice consunanța din întălnirea în ideĭ a două geniĭ, este în casul nostru *cel puțin* de prisos. Dar această ciudată bună-voință a D-sale devine și maĭ caracteristică, când vede cine-va înțelesul, pe care i-l dau jurnalele bucureștene și când știe că recensentul a și calculat asupra acestuĭ înțeles. In urma generosităței, de a esplica în acest mod întălnirea în ideĭ, ele aruncă asupra autoruluĭ logiceĭ prepusul plagiăriĭ.

Dar «aceea» ce D. Recensent «voește a imputa» autoruluĭ logiceĭ «este ceva maĭ grav.» «După ce (Maiorescu) în întroducere și-a dat *atâta* silință de a se pune în cea maĭ *strînsă* armonie cu Mill, îndată după terminarea întroducereĭ lasă pe Mill la o parte și urmează altor autorĭ, de astă dată germanĭ, maĭ ales din scoala luĭ Herbert. *Această infidelitate catră Mill n'a putut remănea nepedepsită. Teoriile susținute de Mill și adoptate de D-l Maiorescu în întroducere fiind contrare celor-lalte teoriĭ înprumutate de D. Maiorescu de la alțiĭ, logica D-sale a dobândit un caracter foarte nelogic».*

---

*) Fallacia a dicto secundum quid ad dictum simpliciter.

Aci D. Recensent iar seceră, înainte de a fi semnat. Făr' a fi dovedit nimic, căcĭ așa numita dovadă vine in urmă, recensentul împarte anticipando pedepsirea infidelitățeĭ cătră Mill și caracterul nelogic al logiceĭ.

Apoĭ urmează următoarea argumentațiune:

«Mill e sensualist in toată puterea cuvêntuluĭ. Sensurile, după el, sunt singurul isvor al convingerilor noastre.

«**Noĭ am vĕzut**, că D. Maiorescu *a adoptat această teorie a luĭ Mill*».

(Că adică sensurile sunt singurul isvor al cunoștințiĭ).

Acest «noĭ am vĕzut c'a adoptat **această** teorie a luĭ Mill» este pur și simplu un bine voitor esces de fantasie a recensentuluĭ, care *crede* poate că-ar fi dovedit'o aceasta unde-va, fără s'o fi dovedit nicăerĭ, căcĭ *această* teorie a luĭ Mill, a fost formulată cu mult înaintea acestuĭ fericit muritor prin cuvintele: *nihil est in intellectu quod non antea fuerit in sensu* (nimic nu este în minte care să nu fi fost maĭ ântĕiu în simțirĭ) iar teoria, pe care o urmează logica Maiorescu este tot aceasta, de cât numaĭ cu mica restricțiune a luĭ *Leibnitz nihil est in intellectu quod non prius fuerit în sensu*, **nisi intellectus ipse** (Nimic nu e în minte, care să nu fi fost maĭ ântĕiŭ în simțirĭ, decât mintea ânsășĭ). Această restricțiune trebuea s'o intrevadă orĭ și cine, care-șĭ arogă dreptul de-a bănui *știința* autoruluĭ logiceĭ.

Cu restricțiunea luĭ Leibnitz insă, **această** teorie a luĭ Mill (care *du reste* nu este a luĭ Mill, ci foarte veche și anumită a luĭ Epicur*) e admisă de foarte mulțĭ filosofi, de Kant ânsuși, a căruĭ «critică a rațiuneĭ puse» se ocupă tocmaĭ cu «intelectus ipse», cu chiar mintea. Căcĭ sensualismul, empiric fiind, nu e fals, ci numaĭ unilateral, ca și materialismul, și întru cât aceste sisteme sunt adevĕrate, ele nu se esclud într'o minte încăpătoare, căcĭ adevĕr pe adevĕr nu esclude.

Dar ce maĭ la deal la vale! Recensentul nicĭ n'avea să dovedească, cum că sensualismul ca «sistem filosofic» (representat în casul nostru de Mill) e opus altor sis-

---

*) Cf. Diogenes Laertius .Cartea X.

teme. Aceasta se poate, dar nu dovedeşte nimic. Ceia ce trebuea să ne dovedească D-sa este, nu că autorul e 'n *flagrantă* contradicţiune cu Mill, ci dacă din «negrul pe alb» al *logicei* se poate arĕta vr'o contrazicere cu ea însaşĭ. Aceasta insă recensentul nu ne-o arată nicăirĭ şi nicĭ nu e în stare a o arăta, pentru că nicĭ n'o poate găsi nicăirĭ.

Consequenţa D luĭ Maiorescu consistă *tocmaĭ* intr'aceea, că nu admite sensualismul ca *sistem* şi dacă admite argumentaţiunea luĭ Mill pentru

«Nihil est intellectu, quod non prius fuerit in sensu...
Nu'l admite insă pentru
«intellectus ipse.»

Şi dacă nu'l admite, e o dovadă că deşi Mill «cearcă cu mult spirit a demonstra —, că acele principie aşa numite legĭ ale cugătăriĭ sunt nişte adevărurĭ bazate tot pe esperienţă».

Autorul va fi avut raţiunile sale de a vedea nesuficienţa argumentăreĭ luĭ Mill în privinţa isvoruluĭ al doilea al cunoştinţeĭ noastre.

Decĭ într'o cestiune atât de fundamentală, D. Maiorescu poate fi mult şi bine în contradirecţiune cu Mill, fără de-a fi însă «în contradicţiune cu D. Maiorescu din întroducere» precum susţine recensentul.

Căcĭ nu stă nicăirĭ în manual, că cele treĭ principiĭ de sine evidente (identitatis, contradictionis esclusi tertii) sunt generalisate ale esperienţe. Din contra, aceste principiĭ sunt condiţiĭ sub care esperienţa este abia cu putinţă şi se presupune pe tăcute existenţa lor ca să putem judeca ceva. A crede că mintea şi lucrurile ce ea le pricepe staŭ în raport de cauză şi efect, constitue paralogismul numit *cum hoc, ergo propter hoc* şi e egal cu judecata aceluia, ce vĕzând o moară mişcată de riŭ ar zice, că moara-ĭ cauza apeĭ saŭ apa-ĭ cauza moriĭ, şi aceasta pentru că acţiunile (apeĭ şi a moriĭ) staŭ in nex causal.

Pentru ca publicul să înţeleagă cele lalte imputărĭ «grave», făcute de recensent vom reproduce întreg paragraful 8 din logică, subliniind cele trebuincioase.

8. Judecata se compune din noțiunĭ, explicarea eĭ presupune dar cunoștința acestora in proprietățile lor esențiale.

Orĭ-ce noțiune este o representare formată din alte representărĭ relative la **acelaș object** și cuprinzind partea lor comună. Ințelegerea osebireĭ între noțiune și simpla representare este importantă pentru ințelegerea operaţiunilor logice. Conștiința noastră primește din experiență mai multe representărĭ asupra **aceluiașĭ fel de objecte.** Un copil d. e. are, la început, despre objectul masă, o idee saŭ representațiune potrivită numaĭ cu acea masă unică, ce-a văzut-o în odaia sa. Maĭ tărziŭ vede și alte mese, cu patru picioare, cu treĭ picioare, cu un picior, de lemn, de peatră, de metal, rotunde, pătrate, poligoane etc Din această sumă de representărĭ relative la **acelașĭ fel de objecte**, conștiința luĭ estrage într'un minut dat și printr'un proces ce-l explică Psihologia, representarea lor comună și lăsănd la o parte osebirele de tot individuale ale multelor exemplare din acelașĭ object, formează *noțiunea* acestuia.

Noțiunea (Begriff) cuprinde *dar* esința lucrurilor ce s'aŭ presentat conștiinteĭ noastre, alegând din ideele lor numaĭ părțile importante și respingând pe cele-lalte. In acest proces de abstracțiune, noțiunile pierd oare cum materialismul representărilor primitive și devin eterice, pierd sensibilitatea și devin objecte pure ale găndireĭ. In lumea fisică d. e. nu exista noțiunea plantă, ci numaĭ o plantă individuală oare-care cu suma eĭ de calitățĭ unice.

Importanța noțiunilor pentru sufletul omenesc este din cele maĭ marĭ. Mărginirea radicală și ne ajunsul caracteristic al inteligențeĭ omeneștĭ provine din prea puținele representărĭ, ce le poate cuprinde conștiința de o-dată. Deabia treĭ-patru representărĭ ocupă în acelașĭ timp atențiunea noastră ; tot ce trece peste acest număr dispare de regulă din sfera percepțiuneĭ intelectuale și se întunecă. De aicĭ provin lacunele, unilateralitatea, în genere defectele caracteristice ale inteligințiĭ celor maĭ mulțĭ oamenĭ. Singurul mijloc de a remedia în parte acestuĭ inconvenient, este de a întroduce în

conştiinţă noţiunile generale în locul representărilor sensibile şi de a avea astfel în acealaşĭ cerc mărginit al conştiinţeĭ esenţa unuĭ câmp foarte întins de representaţiunĭ experimentate. Astfel, pe când simplul grădinar îşĭ încarcă conştiinţa şi memoria cu representările individuale ale fie-căruĭ esemplar de florĭ ce le cultivă, şi prin aceasta nu are inteliginţa liberă pentru alte gândirĭ, naturalistul ştiinţific primeşte numaĭ noţiunile generale despre felurile plantelor, are în extract esenţa tuturor, şi inteligenţa luĭ remâne liberă a concepe alte terêmurĭ ale natureĭ şi a forma astfel o ştiinţă universală. Fiind dar că noţiunile cuprind maĭ puţin decât representările originarie, însă conţin toată esenţa lor, de aceea operaţiunea cu ele este cea maĭ potrivită repejuniĭ de progres în inteligenţa omenească, pe când ceĭ ce operează numaĭ cu representaţiunĭ, poartă cu sine masa greoaie şi superfluă a sensibilităţeĭ şi îşĭ intârzie şi'şĭ încurcă prospectul. Astfel întrebuinţarea noţiunilor este de comparat operăriĭ cu quintesenţe în locul specielor de plante, cu chinina în loc de chină, şi noţiunea se raportă la representarea ca formulă algebrică la calculul cu cifre saŭ ca logaritmul la numĕrul sĕŭ. Tocmaĭ prin această libertate a generalisăreĭ este omul în stare a'şĭ concentra mintea şi a căştiga acea circumspecţiune peste un câmp vast de experienţe ce'l deosebeşte de toate cele-lalte fiinţĭ ale natureĭ. El nu este uimit şi cotropit prin varietatea infinită a indivizilor din natură şi nu este, ca animalul, fatal legat de impresiunea momentuluĭ: ci liber aruncă căutătura abstracţiuniĭ în Univers şi reduce masa multiplă şi extensivă, la o cătăţime mărginită dar intensivă, scoate în ideĭ sucul şi măduva obiectelor şi astfel domnind peste ele, căştigă locul şi timpul de a le compara între sine şi cu trecutul şi viitorul, şi formează din ceea ce năvălea în capul seŭ ca un haoss orb al întâmplăriĭ, sfera luminată şi regulată a inteligenţeĭ.

Noţiunile sunt dar productul cel maĭ important, productul specific al raţiuneĭ omeneştĭ.

După ce lectorul va fi trecut peste acest paragraf întreg din care D. Recensent rupe numaĭ de icĭ-cole câte

o bucăţică — întrebăm ce contraziceri aŭ observat? Intr'adevěr, la începutut paragrafuluĭ stă într'un loc.

«representărĭ relative la acelaş obiect»

şi într'alt loc:

«representărĭ asupra aceluiaş fel de obiecte.»

Dar din exemplul cu copilul urmează evident că numaĭ versiunea a doua e cea adevěrată, şi că cea de'ntăĭ e în cazul cel maĭ rĕŭ un lapsus calami—o greşală de condeiŭ

Acest lapsus, aflat pe o singură pagină şi corijat cu cincĭ şirurĭ maĭ jos, îl exploatează apoĭ recensentul în întreaga sa critică.

In sfĕrşit D. Zotu

«nu poate termina fără a vorbi şi despre impre-
«siunea de mirare, ce i-a lăsat apendicele»

In care D. Maiorescu promisese a da notile bibliografice pentru studiarea controverselor logice şi nu dă, decât

«titlurile unor cărţĭ generalmente cunoscute
«simple titlurĭ».

Noĭ n'avem nicĭ un fel de impresiune de mirare, numaĭ pentru că D. Zotu bine voieşte a da şi aicĭ rodul fantasieĭ sale, în locul adevěruluĭ. Iar adevěrul este: la pagina 104 şi 105 sunt citate manuale, întrebuinţate la compunerea logiceĭ, fie-care însoţit de o scurtă notiţă critică saŭ de-un avis pedagogic, iar după aceea urmează citate toate locurile (volum, carte, §, pagina) din opurile, cari pot servi la o desvoltare maĭ departe a paragrafilor din manual.

Cât despre «dar» ca formă concludentă şi despre ceea ce voeşte recensentul a zice în privirea deosebireĭ «representăreĭ comune» de «noţiune» nu vom respunde nimic. Cauza e simplă — ne sunt indiferente atât ideile D-sale asupra nuanţelor de înţeles al particulelor romăneştĭ, precât şi părerile filosofice. — Rolul criticei noastre se mărginea la respingerea bănuielelor de plagiat, a contra zicereĭ flagrante şi a bănuelii de superficialitate aruncată asupra autoruluĭ prin «mirarea» de la capăt.

Dar să admitem — de și nu concedem — că în cartea D-luĭ Maiorescu ar fi nu *o* contrazicere—ci zece. De unde și pănă unde vine recensentul să deducă din contrazicerĭ neștiința autoruluĭ? De când contrazicerile sunt o dovadă de neștiință? Dacă noĭ am susținea de ex. că Condrillac fost materialist, că St. Ioan e întemeetorul logiceĭ, că Romaniĭ vorbeaŭ grecește, atuncĭ aceasta ar fi o dovadă de neștiință. Dar o contrazicere? dovedește cel mult ce-va în privirea putereĭ de judecată a unuĭ om, nu în privirea științeĭ.

Ce ignorent ar trebui să numim pe Kant, care se contrazice câte-odată, care dă câte două definițiĭ despre un lucru, din care nicĭ una nu'ĭ bună, ba se esclud . . . C'un cuvênt orĭ-ce neconsequență în gândire ar trebui stigmatizată drept neștiință.

Dacă învățătura l'ar garanta pe cineva contra erorilor de judecată, atuncea pe de o parte n'ar maĭ fi dispute între oamenĭ învățațĭ. ear pe de altă parte dacă invățătura ar fi condiția judecățeĭ; oameniĭ învățațĭ n'ar putea să judece de loc.

Dar în faptă stă altfel. Știință poate căștiga orĭ-cine voește, judecată nu. Judecata e un dar prețios al natureĭ, care se găsește în porțiune mică la ori-ce om, dar încăpătoare și clară numaĭ la aristocrația spirituală, pe care natura a semĕnat'o cu multă sgărcenie pe fața pămêntuluĭ. Și această aristocrație e șicanată în republica literilor, ca și aristocrația numeluĭ istoric în republica cetățenilor. In amăndouĕ republicele mediocritatea (din invidie și din simțĕmêntul nimicĭniciеĭ sale) va bănui capetele, pe care nu va pute saŭ nu va voi să le înțeleagă.

Și un asemenea cap cu judecată vastă și limpede este într'adevĕr autorul manualuluĭ de logică, din care causă republica literelor române e pe cât se poate în contra luĭ.

Insinuărĭ, buiguirĭ confuse despre cosmopolitism, bănuelĭ de neștiință, acusărĭ de plagiat, toate aceste se aruncă asupra unuĭ spirit care în fie-care șir e de transparența cristaluluĭ și nu lasă nimăruia îndoielĭ asupra celora, ce voea să zică.

Și când nu maĭ ajung aceste, atuncĭ se ia refugiu la — contrazicere *) de și asta-ĭ bănuiala cea mai fragilă din toate. «X saŭ Y, vr'ŭn recensent oare-care, amestecă și confundă toate, aduce lucrurile cele maĭ eterogene și voiește a dovedi în scrierile noastre, nu greșelĭ, — *contrazicerĭ*. O apucătură naivă și rea, de care se servesc adese aceștĭ domnĭ. Contrazicere să nu admițĭ într'un autor de cât până ce-aĭ găsit două teoriĭ *cu totul neîmpreunabile* și după ce *ți-ai dat toată silința posibilă de a le împreuna*. Dar să se contrazică cine-va pe fiecare pagină? — Trebue să fie un om care nu știe ce vorbește, căcĭ asta va să zică contrazicere.»

«Vezĭ un cap, ce nu-ĭ capabil de-a pricepe o cugetare în unitatea eĭ, că frânge din scrierile noastre de icĭ și colo câte-o bucățică, le ține lângă olaltă și de odată strigă: «Contrazicere!« Aceasta e mult maĭ ușor decât de a-l urma pe un autor în toate minele cugetăreĭ sale și a-ĭ spune apoĭ, ce ai contra luĭ. Dar unde puterea și curajul de a urma îĭ părăsește pe aceștĭ domnișorĭ, strigă maĭ bine, contrazicere!»

«— De odată numaĭ i-auzĭ!: *ici commencent les contradictions!* **) Cum pot numaĭ sĕ creadă asemenea capete, că spirite de soiul nostru nu vor observa cea maĭ simplă din legile logiceĭ, principiul contra direcțiuniĭ, că am lucrat toată viața la un sistem de cugetărĭ, fără a avea o idee resgândită și lămurită și o icoană clară despre ceea ce învățăm pe alțiĭ; eĭ cred că trebue să așteptăm se vie niște inteligințe, comune ca și muștele de pe părețĭ, pe care-ĭ produce făcă greș connubiul orĭ și căreĭ părechĭ omeneștĭ, pentru ca să ne lumineze pe noĭ asupra principiuluĭ contradicțiuneĭ!»

Curierul de Iașĭ No. 27 din 12 August 1877.

---

*) De aicĭ urmează un *plagiat* al *nostru* îndreptat în contra a doĭ recensențĭ, unul german altul francez. Espresiele prea aspre ale originaluluĭ le am îmblânzit cu mult.

**) Aceste șirurĭ sunt îndreptate contra lui Saint René Taillandier, un recensent al autoruluĭ din care estragem.

Incă odată recensiunea logiceĭ-Maiorescu.

La observările «Convorbirilor literare», că d. Zotu ar fi imputat autoruluĭ logiceĭ plagiarea, recensentul respunde în «Presa» cum că nu credea că aceste insinuaţiunĭ ar putea fi taxate de apucăturĭ neleale. Ca să dăm şi noĭ o idee despre plagiarea şi despre citarea de simple titlurĭ, care i se impută d-luĭ Maiorescu, vom spune următoarele:

Logica Maiorescu are un text de 40 de paragrafi pe 50 de file.

Relativ la aceştĭ 40 de paragrafĭ pe 50 de file sunt în apendice 24 de notiţe bibliografice.

In aceste 24 de notiţe se citează: *Mill* şi *Trendelenburg* ca manuale *întrebuinţate şi pentru manualul nostru* (v. notiţa 1).

Apoĭ dintre celelalte notiţe:

1) La § 15. *Trendelenburg* Logische Untersuchungen II pag. 236 et antea.

2) La § 25. Comp. asupra teorieĭ logice: *Trendelenburg* Log. Untersuch. II pag. 239 şi următoarele.

3) La § 27. Trendelenburg Log. Unters. II p. 299 et. sq.

4) La § 40. Trendelenburg Log. Unters. II p. 224 et sq.

Mill:

1) La § 16. Mill Logica cartea I cap. 7.
2) » » 21. » » » I cap. 4, § 3.
3) » » 34. » » » » » » »
4) » » 26. » » » II cap. 1 § 2.
5) » » 30. » » » II cap. 1.
6) » » 31. » » » II cap. 1 § 2.

Va să zică «cercetările logice» ale luĭ Trendelenburg sunt citate, odată ca op *întreg* întrebuințat, de *patru* orĭ cu indicațiĭ speciale; Logica luĭ Mill asemenea odată ca op *întreg* întrebuințat, de *șese* orĭ cu indicațiĭ speciale Aceste *doue* opurĭ numaĭ sunt decĭ citate de *douesprezece* orĭ pentru un text de 40 garagrafi, pe 50 de file.

Și fiind că special de la Mill d. recensent scoate două pasaje traduse ad literam, zice **plagiat.** Ciudat maĭ trebue să maĭ fie și plagiatorul acela, care citează în douĕsprezece rândurĭ pe ceĭ, pe care-ĭ plagiază. Trebue apoĭ să însemnăm în *mod hotărâtor* că citatele d-luĭ Maiorescu nicĭ nu sunt scrise ca să arăte, cari autorĭ anume au servit la compilarea cărțiĭ sale (căcĭ orĭ ce carte de școală secundară e cu atât maĭ bună, cu cât este un compilat maĭ bine aranjat al formulărilor celor maĭ exacte și maĭ limpezĭ de știința respectivă); ci ele sunt scrise «cu restrîngerea la acele pasage, din a căror stu-«diare să se tragă în adevĕr un folos pentru lămurirea «întrebărilor, atinse în text». Căcĭ dacă ele ar fi fost scrise «în scop de a aduna multe nume de autorĭ» atunce poate fi recensentul sigur, că n'ar fi lipsit nicĭ unul din citatele, pentru care 'l doare inima; poate că n'ar fi lipsit nicĭ în cazul, când autorul ar fi gândit cu ce soiŭ de recensențĭ se expune a avè a face. A plagia va să zică a lua ideile sau formarea lor de la un autor, fără a-l cita nicăirĭ. De la Mill în cele treĭ citate autorul logiceĭ n'a luat ideile nouĕ, căcĭ acestea se găsesc în orì-ce logică elementară; ci numaĭ formularea limpede. Ajungea decĭ să citeze o singură dată cartea ca op întrebuințat, pentru a-ĭ lua ori-cuĭ dreptul de a presupune plagiare. In privirea citațieĭ de «simple titlurĭ», imputată autoruluĭ, găsim asemene în respunsul din «Presa» reticențe unice în felul lor. Când noĭ spunem, că auto-

rul dă notițe critice asupra cărților cetite, atuncĭ d-sa vine tocmaĭ cu o carte (Prantl, *Istoria* logiceĭ) la care nicĭ nu se'ncape critică din punctul de vedere al ideilor, ci numaĭ din acela al datelor. De ce n'a reprodus notița despre cartea luĭ *Bain* sau despre acea a luĭ Mill, sau chiar despre cea a luĭ Twesten? Numaĭ atuncĭ am fi putut presupune, că recensentul *e* leal și *voește* a spune adevĕrul

Cât despre «este» ca terminus medius (Trendelenburg) noĭ, care am văzut citate «cercetările logice» de 5 orĭ, avem dreptul a crede că nu-ĭ un plagiat, căcĭ la un asemenea se presupune totdeauna *intenția* de a lua făr' a pomenĭ, pe când la autorul logiceĭ, prin exemplele date, probabilitatea unuĭ plagiat e cu totul înlăturată. Nefiind niciodată dispușĭ să explicăm asemenea lucrurĭ prin întălnirea în ideĭ a două geniĭ, am putè presupune, că autorul logiceĭ a citit în Trendelenburg această esplicare, și apoĭ nu și-a adus aminte, că a cetit-o, ci a crezut că e o idee proprie a sa. Pentru cel ce cunoaște modul abstract de scriere al profesoruluĭ german, această esplicare ar fi cea maĭ naturală. La ideĭ, care ni se comunică în mod foarte abstract, pierdem adesea conștiința origineĭ lor, și numaĭ la acelea, care ni se dau în mod intuitiv, oare-cum plastic, printr'o imagine, ne aducem maĭ totdeauna aminte și de cel ce ni le-au comunicat. In cazul nostru vina ar fi de atribuit memorieĭ, nu voințeĭ autoruluĭ logiceĭ. Noĭ însă renunțăm de bună-voie la această explicare firească dintr'o cauză cu totul materială. Nu avem ediția *a treia* a cercetărilor logice, pe care recensentul o citează. Intr'a doua ediție, pe care o avem la mână, ideea nu este de loc atât de precis și limpede esprimată, ca în logica d-luĭ Maiorescu. Pentru curiositatea lucruluĭ lăsăm să urmeze «esplicarea luĭ Trendelenburg.

«Concluzia ipotetică sună: Dacă A este, este B; «dar A este; decĭ este B. In această formulă se exprimă în modul cel mei abstract, că cele singulare sunt sumise celor generale. Nu se împreunează un conținut nou cu noțiunea medie, precum se întâmplă aceasta în de altfel în concluzia categorică,

ci se esprimă fără nicĭ un fel de legătură existența pură a noțiunei medie (A) prin aceasta se și descopere existența predicatului (B) în mod gol și deslipit. Daca numărăm în concluzie trei termeni, aicea sunt de ocamdată numai doi, și existența, cel mai abstract resultat al intuițiunei, apare incolor ca al treilea. Pe când în concluzia categorică (după sensul general) existența se presupune, pentru că cele singulare care repausă pe baza lor, apar în prepositio minor, pe când deci concluzia categorică oferă, cu presupunerea existenței, o raportare mai bogată a cuprinsului: concluzia ipotetică reprezintă numai irolarea aceasta, existența fără raporturi a predicatului (B) și este în această privință mai săracă decât conclusia catagorică. Apoi am făcut atenți mai sus, că concluzia categorica admite și ea această formă. Deci concluzia ipotetică, care fără nimic alta, nu are alt cuprins decât faptul subsumțiunei, n'o putem ține de o desvoltare mai deplină a concluziei categorice, ci numai de o formă, care și-a lepedat florile și n'a lăsat decât trunchiul purtător.*)

Să luăm acum explicarea d-luĭ Maiorescu:

La regula, că silogismul trebue să aibă trei termeni, par a face esceptiune așa numitele silogisme hipotetice cu numai doi termeni aparenți. Ele au formele următoare:

Dacă este *m*, este *s*,
însă *m* este (sau nu este),
———————————
prin urmare este (sau nu este) *s*.

Dacă este *m*, nu este *s*,
însă *m* este.
———————————
prin urmare nu este *s*.

Dacă nu este *m* este *s*.
însă *m* nu este·
———————————
prin urmare este *s*.

*). Vezĭ „Cercetărĭ logice“ vol. II p. 342 și 343. Ediția a doua.

Argumentarea se face în forma d'intâĭ după *modus ponendo ponens* și *tollendo tollens*, în cazul al doilea *modo ponendo tollente*, în cazul al treilea *modo tollendo ponente* (V. § 24) In toate cazurile însă argumentarea se face și la silogismele hipotetice cu ajutorul a trei termini. Nici că poate să fie altfel. Din judecata «dacă este *m* este *s*», întru cât remâne mărginită la acești doi termeni *m* și *s*, nu va resulta niciodată o conclusiune nouĕ· Când însă în premisa a doua se zice «*m* este», atunci se adaugă terminul al treilea, adică «este», care aici nu are înțĕlesul unei copule, ci înțĕlesul prĕdicativ al existenței reala (Comp. § 20). Prin urmare silogismul hipotetic se reduce la următoarea formă de silogism obicinuit cu trei termini.

s este o dependință a lui *m*.
însă *m* are existență (*p*).
prin urmare și *s* are existență (*p*).

Dintr'aceasta e evident, că dacă autoruluĭ logiceĭ i-a ramas în minte în mod neconștiu o idee a luĭ Trendelenburg, el a întrebuințat-o maĭ bine, maĭ limpede, maĭ cu temeiŭ, de cum s'a întrebuințat Trendelenburg pe el însușĭ. Dorim multe plagiate de această natură, care să traducă ideĭ spuse în treacăt, în moneta bine-tipărită a gândireĭ clare și hotărîte, care să prefacă metalul ascuns în pietriș, în metal curățit și prețios. In acest sens esplicarea d-luĭ Maiorescu nu se găsește în nicĭ o carte, căcĭ după citatul luĭ Trendelenburg se vede, că el însușĭ admite în silogisme hipotetice numaĭ *doi* termenĭ, (faptul pur și simplu al subsumțiuneĭ). Dacă acesta e un plagiat, atuncĭ tot ce gândește vre-un om din lume e asemene un plagiat, căcĭ toțĭ nu facem decât a gândi până la capĕt, ceea ce altul a gândit în mod embrionar.

Adăogim spre maĭ marea bucurie a recensentuluĭ, că al XVIII-lea capitol din «Cercetările logice», din care d. Maiorescu ar fi plagiat pe «este» ce termin mediu, e citat în apendicele logiceĭ sale de *doue* orĭ.

Dar la ce discuția aceasta? Dacă recensentul ar fi făcut obseevațiĭ ad rem, care să arăte contrazicerĭ sau

erorĭ în textul logiceĭ chiar, ne-am simţi dispuşĭ a dis-bate până şi controverse logice. Dar d-sa a avut bună-voinţă a se pune la scris, pentru a dovedi nu erorile autoruluĭ, de care n'a putut găsi, ci nelealitatea ştiinţifică a luĭ. Această manoperă nu i-a succes de loc; ea a avut numaĭ efectul de a aşeza pe recensent într'o lumină foarte equivocă şi pe un teren, unde ori-ce discuţie devine de prisos.

O SCRIERE CRITICĂ

După faimoasele critice, în sine bine scrise, ale d-luĭ Maiorescu, trebuea neaparat să easă la lumină o școală a sa de partisanĭ, care minus spiritul de-o finețá feminină și minus stilul bun și limpede al d-sale, să aibă și ea acelea-șĭ defecte, ce le are părintele, aceea-șĭ rĕdicare la nivelul seculuĭ al 19, același aer de civilisațiune și gravitate, cari din nenorocire sunt numaĭ o mască, ce ascunde adese-orĭ numaĭ foarte rĕu tendința cea adevĕrată și ambițiunea personală. Asemenea cum Kant cu sistema luĭ filosofică a rădicat ca din nimica o oaste de ex-și aplicătorĭ aĭ seĭ, tot așa, în analogie, după criticele numituluĭ domn, trebuea să se ivească o școală întreagă de criticĭ sau criticastri ;—singura diferință dintre amândoue școalele e doar' asta că partisaniĭ luĭ Kant știau d. e. că baronia nu aduce de moștenire știința sau geniul, și că nu e destul ca să aibă cineva un privilegiu —chiar cu pajură împĕrătească fie—pentru ca să aibă la disposițiunea sa imperiul cel vast al științeĭ filosofice. Adepțiĭ școaleĭ române de filosofie, sunt cu mult maĭ încrezuți și mult maĭ negenațĭ ; baronia și nimbul poetic sunt un drept, nu la critică, ci până și la batjocură, până și la persiflagiu asupra acelora, cari ar avea cutezarea de a fi de-o opiniune contrară. In locul nihilismuluĭ sincer adese-orĭ și onest al unora din autoriĭ noștrĭ, cari poate nicĭ nu pretindeau altă-ceva de la public, de cât ca să li cedăm onoarea de-a fi autoriĭ noștri nesalariațĭ, s'a ivit acuma alt nihilism—cel savant și

și pretențios, care nitându-se cu dispreț din fruntea și prin ochiĭ seculuí asupra a toțĭ și toate, se crede la nivelul învățăturilor (analog al politicilor) din Germania sau Europa civilisată, pentru că a învățat, sau maĭ bine n'a învățat în școalele de pre acolo.

In casul de față avem a face cu unul din avangardele celor mulțĭ, cari vor urma, adică: cu o broșură a unei avangarde, întitulată deplin astfeliŭ: *Puține cuvinte despre coruperea limbeĭ române în Bucovina de D. Petrino* (Cernăuțĭ 1869. Tipariul luĭ Bucovicki și Comp.) —Introducerea broșureĭ e în poesie, recte în versurĭ. Intăiŭ poesia. Cu inima sdrobită, autorul plânge în strofa întâia, că nimenĭ nu alină durerea dulceĭ Bucovine, ci o lasă prada minciunilor celor turbate, cari încep cu «*uae*» și se sfârșesc în «*ciunĭ*». In strofa a doua, autorul face pe Român negru și vênzĕtorul Iuda-l face rumen. Eară bine! Strofa a treia de clasică ce e, nu putem să nedreptățim publicul și să nu i-o redăm. Ea sună:

Să peară în Leptura-ĭ Românul papă-lapte
Iar tu o Bucovină citind a ta dreptate
In munțĭ, în văĭ, în codri; acolo veĭ sîmți
C'al RomânieÏ soare el nu-țĭ va asfinți.

Eată o strofă. în care un om de merite (mort notabene, pentru că dac' ar fi fost viu, cine știe dacă autorul ar fi cutezat-o,) merită de la maĭ mult de cât sumețul poet lingușitoarea apostrofă de papă-lapte; o strofă în care dreptatea (în loc de: adevĕr, realitate) se citește 'n munțĭ, și asfințitul soareluĭ nu se vede ci se simte. Fiind-că în strofa a patra poesia trebuia să culmineze, apoi vine și Ștefan, umbra cu glasul rĕsunător și zice în limba românuluĭ popor următoarele vorbe, pe care Șefan, pe când trăia, sigur că nicĭ le visase,—uite-le 'ntregĭ acele cuvinte profetice:

In libertate este frumosul ideal
Decĭ calcă în picioare glodul confaesunal.

Aceste două șire nu sunt importante nu numaĭ din punctul de videre al gloduluĭ confaesunal, cu care se îmbală

gura luĭ Ștefan-cel-Mare; ci încă și din acela, că pune broșura toată în lumina eĭ adevěrată și arată scopul cel adevěrat al eĭ. Autorul se vede partisan al uneĭ libertățĭ care, mulțămită sîmțuluĭ celuĭ sănătos al Bucovinenilor, va rĕmânea pentru eĭ un ideal etern nedorit; și apoĭ manifestă o ură cumplită și strivitoare contra glodului confaesunal, adecă confesional. Și de ce autorul e inamicul ideiĭ confesionale, a acelora adecă, cari pretind și țin la aceea, ca școalele din Bucovina să remână confesionale.

— Pentru-că autorul e la nivelul seculuĭ al 19, ni va respunde vre-un serman neinițiat în misteriele faptelor ce se țes în Bucovina.

— O nu, Domnilor, cauza e cu mult maĭ joasă de cum o credețĭ d-voastră. Se știe, când e vorba de causă confesională în Bucovina, pe acăreia agitătorĭ unia îĭ combat și-ĭ blamă, se știe că nu e decât *causu averilor națiuneĭ româneștĭ din Bucovina*, că națiunea, sub numele de confesiune e proprietară de drept a unor averĭ întinse, că confesiunea e garanța dreptuluĭ și numele în cari te bațĭ, și că apĕrând confesiunea proprietară de fapt a averilor, aperĭ averile drepte din moșĭ strămoșĭ ale națiuneĭ, pe cari domniĭ politicĭ pe picior mare ar vrea să le vadă secularisate—*deși secularisarea, de ar fi posibilă, nu e decât în dreptul guvernuluĭ Românieĭ.* Știu eu că domniĭ o vĕd, că așa este, și că numaĭ ambițiunile și șansele, ce li presintă viitorul în spe și federalismul monstruos, ce-l proectează uniĭ din slavĭ, îĭ fac să nu vadă că așa este. Știm noĭ, că sunt domnĭ, cari odată erau pentru unirea strînsă a Bucovineĭ cu Viena pentru ca Domnia-lor, capacitățile cu stema 'n frunte, să-șĭ poată preâmbla mândria baronească prin lumea cea mare sau pe jumĕtate mare (demi-monde) a Vieneĭ, cu aerul cel maĭ diplomatic și maĭ aristrocrat din lume. Știm asemenea, că tocmaĭ aceia ar voi azĭ anexarea poate la Galiția—la juna Poloniă—pentru-că li se presintă din nou ocasiunea de a se amalgamisa Domnia-lor baroniĭ cu conțiĭ vechĭ și cu familiile ruginite polone. Din fericire, puținĭ dintre boieriĭ bucovineĭ sunt cuprinșĭ de această amețală. Boerimea Bucovineĭ, deamnă de

toată stima și încrederea, a știut și va ști să fie totdea-una în fruntea națiuneĭ, din a căreia sîn puternic s'a rîdicat;—dar cum că asemenea visurĭ esistă, e fapt; cum că ele însă nu se vor realisa nicĭ-o-dată, o promitem pe conștiința viguroasă a Dieteĭ Bucovineĭ, pe a careia delegațĭ, nicĭ ridicolul ce li se aruncă în față, nicĭ dușmănia guvernuluĭ nu-ĭ va opri de-a nu vorbi de-o-cam-dată poate defectuos, dar totu-șĭ numaĭ românește; de-a simți însă cu atâta maĭ bine și etern românește. Dumnezeul mulțimilor însetate de dreptate a început să adieze cu sufletul seu de foc si prin flamurele noastre. Sus flamura, jos masca!

Dacă acusațiunea ce li s'a făcut prin rândurile de maĭ sus, e nedreaptă, e treaba Domnilor ca prin fapte nu vorbe să dovedească contrariul. (Ni permitem o mică observare: Baronul Petrino, autorul de care ni e vorba aci, aparține,—pre cât avem norocirea să-l cunoaștem—la partida națională română. Altul este baronul Petrino cel federalist. Așa dară asertiunile de aci se trimiseră la adresa schimbată. Urmă la vale încă maĭ ceva de acestea. Dar reservăm însușĭ d-luĭ Petrino, căcĭ el e în drept să replice, și noĭ l'așteptăm. Se înțělege că această mică schimbare de adresă, nu micșorează defeliŭ valoarea obiectivă a acesteĭ critice. și decĭ o continuăm. Red.)

După introductiva poesie (?)' c'o întrebare în parentese, pe care o punem noĭ, vine prefața—în care autorul spune că: silit de împrejurărĭ foarte critice, cari în timpul de față amenință a perde pentru vecie poate limba și caracterul național al poporuluĭ Român din Bucovina, el a hotărât să trimată în public broșura sa. Spune apoĭ, că ființe denaturate din însușĭ sinul națiunei, cutează să râpească odorul limbeĭ părinteștĭ, schimosind-o spre glorificarea lor personală întru atâta, în cât să fie neînțěleasă de ori-cine nu ar cunoaște toate limbele europene. Țěranul—zice dl. critic—se vede de-odată departat de noĭ, țěranul de la care am trebui să învățăm limba, căcĭ el a fost acela, carele a păstrat-o în lupta timpurilor curată și românească. Și ast-feliŭ pěcătuind eĭ (vețĭ vedea cine) ne râpesc limba vorbită de milioane de Românĭ, cărora eĭ ne înstrăinează cu to-

tul și prin aceasta chiar ne râpesc posibitatea uneĭ esistențe naționale».

Cum că eĭ nu au schimonisit ci au deșteptat la viață limba româna și cu ea simțul național, și cum-că a făcut-o spre glorificarea lor personală și (fie zis de noĭ) eternă, asta e prea adevěrat: și nu negăm, nu putem s'o negăm;—cum că însă eĭ ar fi avut intențiunea de a depărta pe țěran de d-ta, d-le critic, asta nu poate fi adevěrat, decât în casul, când d-ta singur veĭ fi voind să te depărtezĭ de el. Pentru-că cine sunt aceĭ eĭ?

Uită și respunsul în capitolele I și II ale cărticeleĭ; primo, egoiștiĭ de filologĭ; secundo: Societatea pentru cultura și literatura poporuluĭ român din Bucovina.

Autorul e nedrept, de nu și ceva maĭ mult de cât nedrept. Zice că filologiĭ și societatea din Bucovina au de principiŭ de-a se departa de limba poporuluĭ,—noĭ și lumea, din contra, pretindem a ști. că tocmaĭ eĭ și ea sunt aceia, carĭ vor să rěmână cu și numaĭ pe lângă popor; —și că poate modul de a rěmânea pe lângă el e defectuos, nu însu-șĭ principiul în sine. Și cum-că filologiĭ și Societatea Bucovineĭ voia să remână pe lângă popor, și cum-că numaĭ modul de a remânea pe lângă el e ceea ce bate la ochĭ, dovedesc însă-șĭ esemplele ce d sa le citează în capitolul III, adecă ca: limbăment, tâmplăment, însușiețiv, meniciune, lepturariu ș. a., creațiunĭ ale bătrânuluĭ Pumnul, care 'n amorul sěu cel nemărginit pentru limbă, în încrederea cea săntă, ce-o avea în puterea creatrice a limbeĭ, nu primea în ea nicĭ vorbele grece: gramatica și istoria, nicĭ vorba greco-slavă: carte de citire. Mi se va spune poate că părerea luĭ Pumnul nu e bună. Dacă nu e bună, aceea însă stă, că cronistice e dreaptă și scusată. După estremul latinitățeĭ, a etimologismuluĭ absolut, inaugurat de bătrânul Petru Maior, care scria construcțiunĭ latine în Românește (estrem. ce pentru deșteptarea noastră din apatia lungă față cu latinismul, era neaparat trebuincios) după rădicarea la potență a aceluia-șĭ estrem de către următorĭ, trebuia neaparat să vină contra luĭ estremul fonetismuluĭ absolut, a iubiriĭ nemărginite a limbeĭ numaĭ româneștĭ

și esclusivitate față cu limba latină și cele surorĭ. Aceste estreme au fost condiționate de însă-șĭ natura lucrului, —nu poțĭ defige mijlocul uneĭ liniĭ, până ce nu veĭ fi aflat punctele eĭ cele estreme. Insu-șĭ dl. critic nu e espresiunea poporuluĭ, cum pretinde a fi, nu represintă cu fidelitate legile ce se manifestă ca domnitoare în limba poporuluĭ de jos, ci se ține, fără de a o ști, însu-șĭ de facțiunea literaților, cari cred a fi găsit calea de mijloc între foneticĭ și etimologĭ—un juste-milieu cum s'ar zice.

Tot în capitolul III, dl. critic imputà delegaților patrioțĭ, cari au vorbit românește în dietă, greșelele, ce după d-sa, eĭ le-au comis în limbă.—Dacă eĭ nu-șĭ știu limba (ceea ce noĭ n'o zicem) —au însă cel puțin patriotismul de a o vorbi așa cum o știu, rĕu ; când alțiĭ, cari se laudă că o știu bine, nu o vorbesc nicĭ rĕu macar, adică n'o vorbesc defeliŭ. Care e maĭ bună dintre aste două? lăsăm ca să judece publicul cetitoriŭ.

In capitolul IV, criticul-îl laudă pe dl. Alexandri și-l face regele poeților, lucru la care aplaudăm și noĭ, până ce vom avea și un împarat al poeților, care adică să-l întreacă pe dumnealuĭ, ceea ce, spus fară compliment, —va fi cam greu, de-și suntem de o natură care nu despeară nicĭ-odată. Abstragem însă autoritatea ce i-o dă criticul în materia de limbistică și în prosă. Prosa d-lui Alexandri nu e nici-odată și nicăirĭ la înălțimea poesieĭ. Proseĭ 'ĭ trebue raționament solid—și 'n prosa d-luĭ Alexandri nu e decât spirit și jocurĭ de cuvinte, ceea ce-ĭ dă un timbru cu totul femenin : căcĭ *spiritul —zice Jean Paul—este raționamentul femeiĭ.* Cât despre aceea, că Foaia ar fi desfigurat ortografia autoruluĭ, se esplică dintr'aceea, că Foaia, ca organul și espresiunea uneĭ sisteme limbistice oare-care, trebuia să-șĭ remână pre cât iĭ dă mâna consecintă cu principiul ce și-l statuase — și subliniem pe cât iĭ dă mâna : pentru că suntem sigurĭ, că la pretențiunea espresă a autoruluĭ de-a i se respecta ortografia, redacțiunea foiĭ ar fi ces de sigur—dupre cum am vĕzut d. e. în unele articole ale d-lor Hurmuzachi, în cari, o al autorilor e respectat de către corectorul Foiĭ, lucru ce m'a făcut a presupune, că poate înșișĭ autoriĭ ar fi pretins această respectare.

In capitolul V. criticul nostru vorbeşte despre germanismiĭ ceĭ strecuraţĭ şi ţesuţĭ în bătătura scrierilor ce se publică în foae; adecă rumegă--o copie*cam infidelă a d-luĭ Maiorescu—ceea ce a zis acesta în Convorbirile Literare despre limba română în ziarele din Austria, (vezĭ Transilvania, organul Asociaţiuneĭ.) Cum că însă asta nu e defeliŭ vina disgraţiaţilor redactorĭ, cari au învĕţat a-şĭ construi cugetările în nemţeşte şi ungureşte, asta e şi maĭ adevĕrat; şi cu atât maĭ bine peutru eĭ, dacă într'o limbă ce o mănuesc cu greu, urmăresc maĭ toţĭ scopurĭ aşa de nalte, aşa de nobile, încât, în focul urmărireĭ, utându-se pe eĭ înşişĭ, strecoară în construcţiunĭ germanisme sau maghiarisme. Eĭ au învĕţat în şcolĭ, în cari criticul nostru n'a învăţat, şi de aceea eĭ au, de nu dreptul, cel puţin scusa de a comite greşelĭ aşa de micĭ şi cari asupra fonduluĭ se tusează. Dac'am fi însă răutăcioşĭ, am putea arăta că şi dl. critic e capabil de germanisme, şi nu ca să dovedim, ci numaĭ ca să-l avisăm uşor, vom scoate două-treĭ; d. e.

1. Vorba îmbucurătoriŭ (pag. 9) e traducere ad literam al nemţesculuĭ erfreulich—şi-l sfidăm pe dl. critic de a o regăsi în limba poporuluĭ sau în vre o carte netipărită în Ardeal orĭ Bucovina.

2. Şi aceasta-i prea lesne a arata (schr lecht zu zeigen) în loc de prea lesne de arătat (pag. 19).

3. Find însă omul silit (pag. 19) in loc de omul însă fiind silit etc. Am fi putut s'o urmăm, dar ne temem de a nu voi sĕ probăm ceea ce nu putem proba, cum că autorul adică ar fi învăţat în şcolĭ nemţeştĭ; apoĭ nicĭ ni place, nicĭ avem timpul de a ne ocupa de secăturĭ şi greşelĭ de virgulă, pe cari timpul şi şcoalele româneştĭ ale viitoruluĭ le vor şterge cu desăvârşire şi din graiŭ şi din scris. Eu din partea mea, sunt maĭ puţin lugubru de cât dl. critic, şi deşĭ ţin la desfiinţarea acelor greşelĭ, totuşĭ nu văd în existenţa lor desnaţionalisarea noastră şi corumperea poporuluĭ român.

In capitolul VII, autorul scoate ochiĭ foiĭ cu câte-va vorbe strecorate în coloanele eĭ, remăşiţe negreşit ale uneĭ forme de guvern, ce esista erĭ, şi există parte încă şi azĭ, rĕmăşite cari se vor şterge neapărat de-odată cu

rădăcina, cu causa lor: feudalismul și absolutismul. Vorbe cu Ilustrate, Serenissim, Reverendissim ș. a. în România deja ar fi ridicole; în Austria nu, căcĭ sunt rĕmășițile justificate ale unor timpĭ abia trecuțĭ.

Tot în capitolul VII, 'ĭ place d-luĭ critic să suridă asupra fundațiuneĭ pumnulene (Fondul ce se crează pentru eternisarea memorieĭ luĭ Pumnul). Voiŭ să obiectez și aicea vre-o doue-treĭ vorbe, nu numaĭ asupra acesteĭ alusiunĭ, ci și asupra aceleia, ce o face în întroducerea (papă-lapte).

Pentru că e vorba de o persoană, mĕ voi adresa și eu de-a dreptul la persoana d-luĭ critic. Persoana asupra căreia avețĭ bunătatea a face alusiunĭ, atât de delicate, domnul meu, a încetat de mult de amaĭ fi numaĭ o persoană simplă. Nu maĭ e muritoriul slab, muritoriul plin de defecte pământeștĭ, nelimpezit încă de eterul opiniuneĭ publicc;—nu! el e personificarea unuĭ principiu, sufletul—nemuritoriŭ neaparat—care a dat consistența și conștiința națională maselor și a făcut din ele o națiune;—mase, care cu toată nobilimea, cu tot clerul, cu toate averile, începură a nu se maĭ înțĕlege pre sine, a nu-șĭ pricepe ființa și natura ce era comună, și care face ca masele să fie, pe neștiute chiar, părțile unuĭ singur întreg. Intru realisarea principiuluĭ seu, omul ce-l personifică, a întrebuințat mijloace, care în detaliu d-tale nu-țĭ plac, pe cari le găseștĭ, ca tot ce e omenesc: necomplecte, defenctoase, să zicem chiar rele.

Combatețĭ atuncĭ mijloacele, domnul meu, combatețile în defectuositatea lor, și nu persoana, individul, principiul sĕu cel bun, cari toate în sine au a face puțin cu vestmântul defunctuos sau ba, cu care o îmbracĭ. Geniul în sdreanță sau în vestminte aurite, tot geniu remâne; ideea sublimă, espresă chiar într'o limbă defectuasă, tot idee sublimă remâne, și principiul cel mare și salutariu, acela-șĭ remâne aplicat prin mijloace greșite chiar. Și dacă combatețĭ formele esterioare ale fonduluĭ, băgațĭ de samă a o face din punct de vedere absolut;—*estetic*, *rece* și *judecător raționalist* al formeĭ, combateți-o cu rigoarea și soriositatea convicțiuneĭ, nu cu pamfletul ridicol și fără preț, care detrage în tot-

deauna maĭ mult autoriuluĭ sĕu, de cât celor persiflaţĭ prin el. Nu rîdeţĭ, Domnilor, de lepturariu; pentru că secaţiunea sa de pe alocurea e oglinda Domnieĭ-Voastre proprie;—Şi dacă e vorba pe masca jos! apoĭ masca jos de la toţĭ şi de la toate, ast-feliŭ încât fiecare să-şĭ vadă în fundul puţinătăţeĭ sale,—Dacă apoĭ lepturariul e exagerat în laude asupra unor oamenĭ, ce nu maĭ sunt, cel puţin aceea, mulţĭ din eĭ, au fost pionierĭ perseveranţĭ aĭ naţionalităţeĭ şi ai Românismuluĭ—pionierĭ, soldaţĭ gregarĭ, *a căror inimă mare plătea poate maĭ mult decât mintea lor, e adeverat!*—care însă de nu erau geniĭ, erau cel puţin oamenĭ de o eruditiune vastă, aşa precum nu există în capetele junilor noştri dandy. Aceĭ oamenĭ, aceĭ istoricĭ, cari au început istoria noastră cu o minciună, după cum zice D. Maiorescu,—de au scris tendenţios şi neadevĕr, scusa cea mare nu o găseştĭ tocmaĭ în tendinţa şi neadevĕrul lor? Trebue cineva să fie maĭ mult de cât clasic, pentru de-a pretinde de la cel persecutat, de la autorul condemnat la ardere de viu, ca părăsit şi scepticisat de durerĭ, să fie în toate drept, în toate nepărtinitoriŭ, ba poate şi filantrop faţă cu inimiciĭ sĕĭ de moarte. Cu toate astea, remânem datorĭ cu respunsul la întrebarea, dacă Şincaĭ, ca un adevĕrat martir, ce-a fost, nu a remas drept şi nepărtinitoriŭ până şi cu inimicĭ. Şincai—chiar dacă n'ar fi atât de mare, cum pretindem noĭ că este, totuşĭ el a fost la înălţimea misiuneĭ sale—la o înălţime cronistice absolută; pentru că dacă criticul ce-l califică de minciunos, ar fi avut bunăvoinţa de-a cerceta istoria istorieĭ, atuncĭ ar fi putut băga de samă, că procesul întru scrierea istorieĭ la ori-ce naţiune, se începe maĭ întâiŭ şi constă din chronografie, cu sau fără tendinţă, din culegerea de prin toate părţile a materialuluĭ.

Dominarea critică asupra acestuia şi câştigarea unuĭ punct de vedere universal, din care să judecăm faptele, e fapta unor timpĭ mult maĭ tărziĭ, de cât aceia, a cărora caracteristică şi espresiune a fost Şincaĭ; deşi nu i se poate disputa că chiar în forma sub care apare, în totalul sĕu domină o singură idee, aceea a Românismuluĭ, carea ca asemenea face din opera sa o operă a

științeĭ, în loc de a rămânea numaĭ o culegere nesistematisată de fapte istorice. Dacă acest mod de a trata istoria e speculativ, sau e empiric și pragmatic, lăsăm la judecata istoricilor noștri competențĭ.—Ne ținem de datorința noastră, a aduce aminte, că nu ne simțim îndestul de capabilĭ, ca să apărăm, cum se cade oamenĭ ca Șincai și ca Pumnul... oamenĭ, cari apoi nicĭ nu au nevoe de apărarea noastră sau a alt-cuiva, pentru de a remânea cum sunt, adică nemuritorĭ și marĭ

Aduc aminte publiculuĭ, că țipetul ce-l face criticul, cum că Societatea, în contra unificăreĭ limbeĭ și a ortografieĭ, se paralisa de sine prin declararea de mult făcută de acea societate, că ortografia și sistema urmată de ea, sunt provisore, până ce se va statua printr'un organ competinte sistema și ortografia, ce va avea a le urmă tot Românul ca obligătoare.

In fine declar, cum că părerile ce le-am emis asupra diferitelor sisteme limbistice, sunt cu totul subiective și nu au pretențiunea de a controla întru cât-va lucrările vre-unuĭ sistem, nefiind filolog de competință, declar eu însumĭ că opiniunile mele sunt cu totul personale și nu merită de a turbura lucrările filologilor noștrĭ—cari, autoritățĭ științifice, lucrează după alte considerante de cât ale mele.

Finesc critica asupra fonduluĭ broșureĭ,—declarând, că aș fi putut arăta autoruluĭ eĭ mult maĭ multe neconsecințe în contra a însěșĭ părerilor, ce le stabilează ;—n'o fac însă, pentru că nu voi ca critica mea să fie meschină și de virgule,—nu din causa, că eu nu le-aș ști pune, ci numaĭ pentru că-mĭ place a crede că literațiĭ noștri știu, numaĭ uită a le pune.

Să vedem acuma forma sub care ni se presintă critica.

Merită broșura numele de critică?

Să vedem.

Când cineva califică pe un om cu epitetul, puțin măgulitoriŭ, de nebun și asta numaĭ din causă: pentru că acel om are nefericirea de a fi de o opiniune contrară celeia a criticuluĭ—ne va ierta lumea, dacă nu vom fi

în stare sĕ numim această procedură: manieră și educațiune bună.

Trebuia apoĭ să maĭ știe, că lovind cu măciuca în demnitatea unuĭ om, înseamnă a uita că măciuca are doue capete— și că adversariul pe care și l'a făcut, are dreptul de a-l califica cu acelea-șĭ epitete dulcĭ și măgulitoare. Prin toată broșura se țesă tendința, de a lovi maĭ cu deosebire într'o persoană, care prea nobilă și prea recunoscută de opiniunea publică, nu-șĭ va pune în minte cu asemenea împunsăturĭ de ac.

Critica D-sale,—și ne permitem mult numind-o astfeliu—dac'ar fi avut consecința putereĭ sale, ar fi putut să remână în limitele demnitățeĭ, chiar nejudecând altfeliu decât din așa numitul punct de vedere vulgar, fără pătrunderea științifică—(lucru, care n'ar fi apărat'o, s'entĕlege de sine, că adevĕrurile sale obiective să nu fie de cât părute, de cât erorĭ subiective),—critica D-sale, pușă pe calea criticeĭ filosofice, ar fi avut meritul adevĕruluĭ absolut;—sub forma însă în care ni se presintă, cu spărturile eĭ de pe icĭ, de pe colea, prin carĭ pătrund razele murdare ale politiceĭ zileĭ, cu aruncătura una peste alta a unor observațiunĭ fără sistemă, nepĕtrunse de un singur principiu,—fie acel principiu usul, fie etimologismul, fie fonetismul, fie combinarea amêndurora, ast-feliŭ .. riscam mult numind'o critică,

Declar, că fără să combat nicĭ pro nicĭ contra celor combătute de dl. critic—n'am vrut de cât să spun, că și critica 'șĭ are limitele sale,—că și ea, nu e doară proprietatea usurpată a așa numitelor geniĭ pierdute cu batjocurile lor cele micĭ, cu sarcasmele lor meschine, a acelor desperados, carĭ cred cum că lumea și știința e a lor tocmaĭ pentru că nu e a lor; ci și critica e a omenirilor carĭ au pătruns, au înțĕles obiectul, așa cum el trebue să fie înțĕles, adică fără scrupule, fără prejudeț subiectiv. Apoĭ părerea mea sinceră, ca să nu zic amicală, ce voĭ a o espune d-luĭ critic, e că nu e acesta mijlocul de a desbăra pre oamenĭ de relele lor obiceiurĭ și de defectele lor cele micĭ sau marĭ. Mijlocul, ce-l întrebuințază D-sa —chiar de-ar fi pentru realisarea unuĭ scop bun—totu-șĭ

nu servește de cât spre a oțărâ maĭ mult sufletele și a le face să persevereze în calea apucată odată.

Și apoĭ exprimându-ĭ această părere a noastră, cine știe dacă n'o facem maĭ mult în interesul juneluĭ nostru critic de cât într'acela al adversarilor sěĭ. Ce ar fi d. e. dacă un spectru, inamic neîmpăcat al golițiuneĭ de ideĭ, fie asta îmbrăcată pănă și în vestmântul cel sânt al versurilor, ar arunca razele sale pětrunzătoare și recĭ în mormântul de versurĭ frumoase ale juneluĭ nostru poet?..

Ce palide și ce disfigurate ar părea ele, când acuma sardanapalisă încă în opiniunea cea încântată a publiculuĭ, și poate tocmaĭ grația aceleĭ foĭ a Societățeĭ umilite, pe care d-sa o blamă, și care poate tocmaĭ din causa umilințeĭ sale n'a deșteptat încă ochiul ager al criticeĭ adevěrate, ce tae fără scrupul și misericordie tot, din fibră în fibră.—Am cetit cum că în America ar fi o fată cu două capete și că un poet ar fi compus o poesie despre ea... Dar poesia era ciudată... Eĭ îĭ lipsea tocmaĭ partea, ce o avea prea mult eroina sa—Oare poesiile juneluĭ literat n'ar avea în ochiĭ criticeĭ adevěrate soartea poemeĭ americane?

Albina Anul V No. 3 și 4. Pesta 1870.

REPERTORIUL NOSTRU TEATRAL.

Fiind că ideea creăreĭ unuĭ teatru național dincoace de Carpațĭ prinde din ce în ce maĭ mult aripĭ și dimensiune, fiind că capacitățĭ tinere însemnate s'au simțit îndemnate de a spune și ele câte-o vorbă în astă privință, cred că-mĭ va fi permis și mie să mĕ întind la vorbă asupra acesteĭ chestiunĭ tot atât frumoase, pre cât și de folositoare.

Frumoasă, da .. dar folositoare ? la ce ?... îmĭ va replica poate o minte maĭ riguroasă întru dejudecarea aparențeĭ acesteĭ instituțiunĭ omeneștĭ, care 'n partea eĭ cea maĭ mare e așa de decăzută și de cuprinsă de gangrenă.

Și într'adevăr, cum că omul nostru, judecând după cele maĭ multe zidirĭ, ce pretind a fi teatre, va ave dreptate să întrebe, cum pot fi folositoare locale și Societățĭ, cari propagă fără conștiință libertinagiul în ideĭ, în simțirĭ și 'n fapte ?—Pentru ca să feresc pe onorabiliĭ cetitorĭ aĭ acestor șire de confundarea teatruluĭ-arte și teatruluĭ-meserie, mi-am luat libertatea de a usa de coloanele ziaruluĭ D-voastră, d-le redactor, se 'nțĕlege, că fără pretențiunea, cum că vorbele mele vor avea tăria aceea, care învinge și convinge.

Care din cotro, cum am maĭ spus, a dat espresiune părerilor sale în privința aceasta,

Un dom colaboratoriŭ al «Familei» a spus d. e. cum că lucrul, ce ni trebue înaintea tuturora, este un loc, din care să ni șoptească geniul național. Sĕ ni șoptească geniul național! Bine!... Dar ce? Pentru ca să șoptească trebue înainte de toate să aibă ce șopti.—O! îmĭ va respunde unul încrezut în literatura noastră dramatică, nu cumva noĭ n'avem repertoriŭ?—Ba repertoriu avem, cine zice că nu? numaĭ ce feliŭ de repertoriŭ? Usez de pacienţa publiculuĭ, pentru de a-ĭ înșira aicea o listă a avereĭ noastre dramatice.

1. Comediile d-luĭ V. Alexandri—pline de spirit, însă pline partea cea maĭ mare și de imoralitate, cele maĭ multe apoĭ prea local scrise, amestecate cu grecește, cu armenește, cu ovreește, cu nemţește, cu rusește, în fine adese-orĭ un galimatias peste putinţă de a fi înţăles de Româniĭ de dincoace de Carpaţĭ.—Cu asta să nu creadă cineva, cum că dl. Alexandri n'a avut talentul de a scrie. O, talentul l'a avut și încă într'o măsură foarte mare, însă modelele și ţintele, pe cari pare a le fi urmărit, sunt foarte turburĭ. Cum că talent, care putea să se manifeste în curăţenie și frumuseţă, a fost în dl. Alexandri, dovedesc piese ca: Cinel-cinel, Craiŭ-nou, Arvinte și Pepelea; ba chiar «Satul luĭ Cremene» al d-sale cu tot «Trifonius Petrinzelus», e maĭ curată și maĭ frumoasă, în fine maĭ oglindă a poporuluĭ românesc, de cât «Lipitorile», în care ovreul vorbește ovreește, Grecul grecește—ast-feliŭ încât te mirĭ, de ce Sêrbul nu vorbește sêrbește?

2. Comediele cele marĭ și pline de spiritul cel maĭ firesc ale d-luĭ M. Milo, cari însă în frivolitate întrec încă și pe ale d-luĭ Alexandri.

3. Comediile fără de spirit și maĭ cu samă fără de legătură ale d-luĭ Pantazĭ Ghica, pline de fraseologie francesă, la vederea cărora te 'ndoeștĭ, de vezĭ caractere orĭ numaĭ păpușĭ,—căcĭ vorba în comediele d-sale nu e mediu, prin care se esprimă cugetărĭ, ci un caos de frase, cari pentru profunditatea înţălesuluĭ din ele, merită a fi puse alăturĭ cu vorbele ţiganuluĭ penrt'o lulea de tutun.

4. In fine piesele cele sporadice, dar escelente ale d-luĭ Ureche, a căror păcat mare e acela, că nu sunt maĭ multe, că nu sunt cât de multe. Afară de asta e «Resvan-Vodă» a d-luĭ Hasdeu—dramă în cele maĭ multe privinţĭ bună;—apoĭ maĭ sunt vr'o două-treĭ încercărĭ ofticoase ale unuĭ domn Dimitrescu, carĭ totuşĭ se pot juca din causa unor merite adese-orĭ îndoioase. La urma urmelor se 'nţělege, că vom trece la piesele, ce nu merită a fi jucate—şi cari sunt:

5. Incercările dramatice-miserabile şi secĭ ale d-luĭ A. Lazarescu. Acest domn Lazarescu a scris 2 volume de poesiĭ şi apoĭ drame ca: Lanuto, Massim pitorele, comedie ca: «Un amor românesc», Boeriĭ şi Ţeraniĭ—şi'n toate aceste volume de poesie şi proză nicĭ o idee, o limbă ce numaĭ românească nu e, în fine o secăciune cumplită, care dacă a scăpat de flagelul criticeĭ, asta a fost numaĭ din causa obscurităţeĭ autoruluĭ lor,—obscuritate care l-ar fi cruţat şi de şirurile acestea, dacă n'aş fi cetit cum că a avut cutezarea de a pune în repetiţiune unul din miserabilile sale producte: «Boieriĭ şi Ţěraniĭ».—Ca în treacăt şi alăturĭ cu dl. Lazarescu cităm dramaturgĭ ca: Halepliu, Mavrodol, St. Mihailean, Carada etc. etc. în infinitum şi din ce în ce maĭ ad absurdum. —De piese originale tot de categoria asta, foeşte apoĭ provincia. Acolo-şĭ duc strălucita lor esistenţă coronate cu hârtie aurită umbrele trecutuluĭ: Mihaiĭ Vitejĭ, Ştefaniĭ-ceĭ-Marĭ, Bogdaniĭ-ceĭ-chiorĭ—apoĭ un repertoriŭ comic minunat d e. Lumea ca nelumea sau domnia asupra stelelor. Balamucul sau înţălepţiĭ şi nebuniĭ, Contra banda de la Giurgiu (respective Galaţĭ, Braila, Turnu)—apoĭ drame ca Tudor cu caucul de doĭ coţĭ, Manole sârbul etc.

6. Venim cu părere de rău la creaturile dramatice ale d-luĭ Bolintinean. O repetăm: cu părere de rěu, căcĭ naţiunea aştepta cu mult maĭ mult de la poetul cel mare şi iubit, de la copilul eĭ cel desmierdat, decât acele drame fără caractere, fără scop, fără legătură, imposibile prin nimicĭnicia lor, ast-feliŭ că autorul lor se pare a fi uitat cum că e compunătoriul plin de geniu şi inimă a «Cântecelor şi a plângerilor»—a «Baladelor»,—sânte o-

glinzĭ de aur ale trecutuluĭ românesc. Dacă am fi să alegem între comediele luí Alexandri și dramele luĭ Bolintineanu—sigur că am trebui să alegem comediile, carĭ cu toată frivolitatea lor, respiră pe fiecare pagină o mulțime de spirit, de caracteristică și de viață palpitândă; pe când dramele d-luĭ Bolidtinean nu au nicĭ un fond de viață, ba încă adese respiră un feliŭ de imoralitate crasă și grețoasă. (Vezĭ d. e. Stefan Vodă cel Berbant.) Cauza cădereĭ celeĭ adâncĭ a d-luĭ Bolintinean în aceste creațiunĭ, pare a fi împrejurarea: cum că a aruncat ochiĭ pe geniala acuilă a Norduluĭ: pe Shakespeare. Intr'adevĕr, când ieĭ în mână opurile sale, care se par așa de rupte, așa de fără legătură în sine, ți-se pare, că nu e nimică maĭ ușor, decât a scrie ca el, ba poate a-l și întrece chiar prin regularitate. Insă poate că n'a existat autor tragic, care să fi domnit cu maĭ multă siguritate asupra materieĭ sale, care să fi țĕsut cu maĭ multă conștiință toate firele opereĭ sale, ca tocmaĭ Shakespeare; căcĭ ruptura sa e numaĭ părută, și unuĭ ochiŭ maĭ clar i se arată îndată unitatea cea plină de simbolism și de profunditate, care domnește în toate creațiunile acestuĭ geniu puternic. Goethe—un geniu – a declarat, cumcă un dramaturg, care cetește pe an maĭ mult de una piesă a luĭ Shakespeare, e un dramaturg ruinat pentru eternitate. Shakespeare nu trebue cetit, ci studiat, și încă ast-feliŭ, ca să poțĭ cunoaște ceea ce-țĭ permit puterile ca să imițĭ după el,—căcĭ după părerea mea, terenul Shakespearian, pe care d. Bolintinean ar fi putut să-l calce maĭ cu succes, ar fi fost acela al abstracțiuneĭ absolute, cum sunt d. e. Visul uneĭ nopțĭ de vară, Basmul de iarnă, Ceea ce vrețĭ etc.—ear nu terenul cel grav și teribil cu materia luĭ cea esactă, și cu pretențiunea cea mare de a fi înainte de toate adevĕrat.

Sub 6 voiŭ cita piese, cari merită într'adevĕr să se represinte, pentru că au poesie, sunt lucrate cu conștiință multă și cu talent mult, deșĭ adevĕrul nu e tocmaĭ păzit pretutindenea. Acestea-s: drama «Rienzĭ» a luĭ Bodnărescu, dramatisare destul de nimerită a romanului luĭ Bulwer cu aceea-șĭ numire, și drama: «Grigore Vodă a luĭ Deparațian»—o genială aruncătură pe hârtie, ruptă

în țesătura eĭ, ne adevěrată și neverisimile pe alocurea; însă, în orĭ ce cas, maĭ bună decât multe traducerĭ din francesă, carĭ au avut onoare de a batjocuri scena română.

Va să zică, de vom face o socoteală conștiincioasă a avereĭ nostre proprie dramatice, vom vede, că-s puține piesele acelea, cari prin existența lor nu prostituă teatrul Național—și adese-orĭ într'un mod precât de corupt pe atât și de barbar și de necult. (Vezĭ comediĭ originale ale d-luĭ I. Caragialy.)

De aceea eu găsesc, că cea maĭ bună idee de a începe cu teatrul național, e aceea ce a pus'o pe tapet d-nul Lepădat: Un almanac pe fie-care an, care să conție numaĭ lucrărĭ dramatice, se 'nțělege că bune. D-nul lepădat și junimea română din Paris în genere au ocasiunea de a vedea jucând artiștii ceĭ maĭ mari aĭ Europeĭ și jucâudu-se piesele cele maĭ bune, carĭ astă-zĭ cel puțin dau tact și ton întregeĭ Europe dramatice. Théatre français, Odeon, Gymnase—eată nume, a căror nume trece departe afară din marginile Franciei, însoțit de prejudiciul frumos al uneĭ valorĭ atât estetice, cât și etice. Subsemnatul nu are înaintea ochilor seĭ, decât teatrul de curte al Vieneĭ, care și el, de când cu demisiunea luĭ Laube e într'o decadență vědită, și cu toate aceste aerul cel curat, poetic, plin de minte și inimă care-l respiri într'o instituțiune clasică, îțĭ insuflă desgustul cel maĭ mare pentru tot libertinagiul de spirit și de inimă, care înflorește într'o uriciune crasă și nespovedită pe toate celelalte teatre.

Se 'nțělege, că înjghebând repertoriul cât îl avem, culegând actorĭ de categoria celora, cari i-am văzut râzind și la lumina zileĭ de tot ce-ĭ frumos și bun, se înțelege că ast-fel am putea să deschidem un teatru chiar de azĭ, fără ca națiunea să contribue ca atare un ban macar, pentru că masa poporuluĭ aleargă cu banul din urmă chiar, pentru a vedea representându-se înaintea sa necuviințĭ, pe cari eu, să am o putere, le-aș pune sub privigherea tribunaluluĭ corecțional... dar oare dacă națiunea ca atare sě simte dispusă, ca să contribue pentru înființarea unuĭ teatru național, ea să cadă în acelea-șĭ

greşelĭ, în care a căzut lumea toată? Oare noĭ să nu învěţăm din greşelile altora? Să nu ne folosim de împrejurarea cea în sine favorabilă, cum că simţul poporuluĭ nostru e încă vergin şi necorupt de veninul farselor şi a operelor francese şi nemţeştĭ?—Din contra... să ne folosim de împrejurarea asta aşa de favorabilă într'un timp, în care atmosfera Europeĭ întregĭ e infectată de corupţiune şi de frivolitate, ca tocmaĭ într'un asemenea timp noĭ să dedăm publicul nostru, folosindu-ne de neexperienţa luĭ, cu creaţiunile geniilor poterice, cu simţeminte marĭ, nobile, frumoase, cu ideĭ sănătoase şi morale.

Dar îmĭ va replica cineva, cum că publicul nu va înţělege acele creaţiunĭ ale geniilor poterice. Intr'o privinţă va avea dreptate; pentru că drept vorbind, direcţiunea asta nobilă a sceneĭ înaugurate în România cu succes de d-nul Pascali prin piese de Scribe şi Sardou, această direcţiune pentru Româniĭ din Austria va remâne timp maĭ îndelungat poate neînţeleasă. Causa e foarte simplă. Intăiu piesele acelea sunt espunerea unor obiceiurĭ şi a uneĭ vieţĭ publice foarte desvoltate, pre care, la Româniĭ din Austria în genere maĭ nu le găseştĭ, a doua e: cum că autoriĭ representaţĭ, înainte de toate nu sunt naţionalĭ. Prin aceasta nu voiŭ să zic, cum că naţionalĭ româneştĭ, ci naţionalĭ în genere, autorĭ adecă de aceea, cari înţělegând spiritul naţiuneĭ lor, să rădice prin şi cu acest spirit pe public la înălţimea niveluluĭ lor propriu. In orĭ ce cas autorul trebue să scrie pentru publicul, ce-l are;—deşĭ nu zic, şi încă cu tot din adinsul nu voiŭ să zic, ca el să se coboare până la publicul luĭ... Această manoperă minunată de-a rědica pe public la sine şi de-a fi cu toate aceste înţěles în toate de el, a priceput'o într'adevěr prea puţinĭ—ci Germaniĭ şi Francejiĭ n'a înţěles'o defeliŭ. Modele în această privinţă sunt dramaturgiĭ Spaniolĭ, Shakespeare, şi un autor norvegian, Românilor poate prea puţin cunoscut dramaturgul Björnstjerne Björnson. Dar un dramaturg e, care întrunind mărime şi frumuseţă, curăţenie şi pietate adevěrat creştină, se rădică cu totul din cercurile cele esclusive numaĭ ale unor clase ale societaţeĭ până la ab-

stracțiunea cea mare și puternică a poporului. Pe popor în luptele sale, în simțirea sa, în acțiunea sa, pe popor în puterea sa demonică și uriașă, în înțelepciunea sa, în sufletul său cel profund știe al pune pe scenă Victor Hugo și numaĭ el. Adorator al poporuluĭ și a libertățeĭ el le reflectă pe amândouĕ în contururĭ marĭ, gigantice, pe cari adese-orĭ puterile numaĭ omeneștĭ a unuĭ actor nicĭ că le pot urmări cu espresiune. Pe acest bard al libertățiĭ il recomandam cu multă seriositate junimeĭ, ce va vrea să se încerce în drame naționale-române.

Dar se prea poate, cum că junimea noastră să se escuse cu lipsa și sărăcia. Cine vre să se scuse cu lipsa și cu sărăcia, acela în mine cel puțin nu și-a dat peste omul seu, dacă cunoaște limba germană se înțălege. Operele d. e. fie-care în parte coastă 10 cr. (Philipp Reclam jun. Universal-Bibliothek) cine însă va vre să studieze piese teatrale clasice în cohesiunea lor cea organică, acela va face maĭ bine să cumpere broșurele din: Classische Theater-Bibliothek aller Nationen. (Stuttgart, Expedition der Freya.) Adevĕrat cum că aceste broșure coastă câte 18 cr.; însă presintă folosul acela, cum că fie-care din piese e precesă de o întroducere în genere bine scrisă, care espune clar cohesiunea internă și valoarea estetică și etică a pieseĭ. In genere noĭ nu suntem pentru traducerĭ ci pentru compunerĭ originale; numaĭ aceea voim, ca piesele de nu vor avea valoare estetică mare, cea etică însă să fie absolută. Ni place noue și gluma maĭ bruscă, numaĭ ea să fie morală, să nu fie croită pe spetele a ce e bun. Ni place nouă și caracterul vulgar, numaĭ corupt să nu fie, onest, drept, și bun cu litera evangheliĭ, eată cum voim noĭ să fie caracterul vulgar din drame naționale. Dacă cine-va să simte anume dispus să trateze materie tragice, orĭ comice din poporul țĕran iĭ recomandăm de model pentru cea întăiŭ sublima dramă a luĭ Friederic Hebbel: «Maria Magdalena», pentru cea de a doua comediile cele poporale ale poetuluĭ danes Holberg. Nu să le imiteze nu să le traducă, ci numaĭ să le aibă de măsurariu, pentru ce va scrie în acest gen. Sunt bine venițĭ autoriĭ aceia, cari chiar cu talent maĭ însămnat și-a dat silință

onestă de a scrie solid și sănătos fără jignirea moralei și a cuviinței—adese-orĭ încă autorĭ de aceștia sunt maĭ de preferat de cât de aceia, cari strălucesc prin luxul cel bogat al fantasieĭ, prin verva cea plină și strălucită a spirituluĭ ; tot așa precum adese orĭ e maĭ de preferat apa cea vie, curată, proaspătă. cari constitue o condițiune neapărată a vieței înaintea chiar a parfumatelor vinurĭ ale orientuluĭ.

Repet dar, cum că studiul cel serios al dramaturgilor *naționalĭ*, acela numaĭ poate să ne aducă, ca să conpunem un repertoriŭ național român, care nu numaĭ să *placă*, ci să și *folosească*, ba înainte de toate să folosească. Al doilea moment în crearea teatruluĭ național, sunt actoriĭ. Dacă repertoriul e sufletul unuĭ teatru, actorii sunt corpul luĭ, sunt materia, în care se întrupează repertoriul. Dacă națiunea română se va simți dispusă de a contribui într'adevĕr și din toată inima pentru un teatru, care să-ĭ facă onoare, ea va crea stipendie pentru actorĭ și actrițe, cum că în alegerea acestor stipendiștĭ procedura urmează din însă-șĭ natura arteĭ, ca să fie alta decât la conferirea stipendiilor pentru specialitățĭ, asta se înțălege de sine, și nu cred c'aș ave nevoe s'o dovedesc. Care însă e acea procedură îmĭ reserv cu buna voința d-stră, de a o desvolta altă dată în coloanele stimatuluĭ Domnieĭ voastre ziar.

Ca un postscript voiŭ adauge un consiliu *esențial*, acela adecă de a nu imita autorĭ din limbĭ oculte, cari n'au făcut calea în jurul lumeĭ, d. e. rușĭ, maghiarĭ, serbĭ din causa simplă, cum că aceștia au înadevĕr câte ceva original care place ; însă elementul etic din ei e infectat. Astfel de autorĭ plinĭ de spirit și originalitate, cari cu toate aceste sunt reĭ, avem și noĭ în sfera literatureĭ dramatice. Să maĭ citām încă odată pe d-niĭ Alexandri și Milo ? O declarăm, cum că după celea ce am spus, nu trebue nimenĭ să-șĭ facă o idee mică despre aceștĭ literarĭ românĭ; căcĭ o idee *rea* care-ĭ a noastră nu e încă o idee mică. Din contra cine vra să studieze caracteristica, fisionomia psichologica, originalitatea poporuluĭ românesc, pe acela îl consiliăm cu tot dinadinsul să studieze comediile d-luĭ Alexandri.

Familia No. 3, Pesta 1870.

FÂNTÂNA BLANDUZIEI.

In sinul naţiunilor civilizate există foarte mulţi care cred că organizaţia socială şi cea politică nu e conformă cu preceptele uneĭ raţiunĭ normale, nicĭ cu resultatele date de ştiinţele experimentale, fiizice şi naturale şi că o asemenea situaţiune nu poate fi continuată în mod stăruitor şi consecuent în direcţiunea apucată. Cu toate că învĕţătura şi civilizaţiunea se respândesc aproape în toate ţările europene şi transatlantice, că descoperirĭ nouă pe terenul industrial sporesc condiţiunile bunuluĭ traiŭ, omenirea e maĭ nemulţemită de cât orĭ şi când.

Dacă ne vom uita în Germania, stat de o importanţă politică rădicată în linia ântâia, vom observa că nicĭ legile escepţionale, nicĭ puterea discreţionară a organelor poliţieneştĭ, nicĭ chiar starea de asediu, nu pot suprima cu desevârşire acea mişcare care roade din temelie stâlpiĭ edificiuluĭ social. Afară de acea un rĕu ascuns care nu se poate esplica cu toată lămurirea cerută, împinge miĭ şi ear miĭ de indivizĭ să-şĭ părăsească patria şi să treacă valurile măriĭ, un fel de hemorragie a corpuluĭ naţional, ce se împotriveşte orĭ-căreĭ încercărĭ de vindecare.

In Rusia administraţia a pierdut sentimentul solidarităţiĭ publice, funcţionariĭ nu gândesc nicĭ la interesele ţăriĭ, nicĭ la ale poporuluĭ, ci numaĭ la ale lor propriĭ; toate mijloacele sunt bune pentru eĭ: chiar venalitatea şi traficarea dreptăţiĭ. Oameniĭ învăţaţĭ caută o armă desperată în nihilism. Oameniĭ de stat recurg la lea-

curĭ stranii: unul vede binele în introducerea regimuluĭ parlamentar, altul neavênd nădejde decât în asiatism, reclamă întărirea dispotismuluĭ ereditar; un altul crede cu stăruința în eficacitatea unuĭ tratament derivativ și propagă resboiul în contra Germanieĭ, Austrieĭ, Turcieĭ, în contra tuturor dacă trebue. Și pe când se discută asemenea remediĭ, militarismul și mizeria cresc.

In Franța oratorĭ popularĭ cer împărțirea bunurilor. Clasa a patra se pregătește a pune mâna pe puterea statuluĭ și a alunga din funcțiĭ și sinecure burghezia care de la 1789 singură deține puterea. Vechile partizĭ vor să resiste dar fără speranță și fără unitate, prin comploturĭ clericale, monarchice și militare.

In Italia mizeria agrară e mare, Salahoriĭ lanurilor de orez din Lombardia și din singurătățile mlăștinoase ale Romagneĭ, decimațĭ de frigurĭ și de pellagră, emigrează în stolurĭ, iar dacă remân în țara lor, vând pentru cinzecĭ de banĭ pe zi munca lor.

In Anglia s'ar părea la ântâia vedere că soliditatea e maĭ mare. Dar privită maĭ aproape, se va vedea că siguranța edificiuluĭ social e din ce în ce maĭ compromisă E adevĕrat că biserica, aristocrația de naștere și plutocrația sunt organizate în mod puternic și aŭ o idee exactă de interesele lor.

Burghezia se pleacă sub legile scrise și nescrise; se preface cu fățărnicie c'ar fi evlavioasă și se 'nchină la titlurĭ, jură că nu e convenabil decât ceea ce satisface pe ceĭ zece miĭ de aristocrațĭ și afirmă că e vulgar de a contraria privilegiile lor. Dar muncitorul și fermierul remăn înafară de această conjurație ipocrită; aceștia înființează societățĭ de liberĭ cugetătorĭ și de republicanĭ, arată pumniĭ regalitățiĭ și aristocrațieĭ și cine știe a citi în ochiĭ proletaruluĭ englez, vede că furtuna va fi amenințătoare. Cât despre Irlanda, mișcările sângeroase întâmplate acolo sunt cunoscute.

In Austria saŭ Austro-Ungaria zecĭ de naționalitățĭ se luptă unele cu altele și caută a'șĭ face reciproc rĕul cel maĭ mare posibil. In fie ce provincie, adesea în fie ce sat majoritățile chiar relative caută a nimici minoritățile acestea, neputênd resista, se prefac a se supune,

dar cu turbarea în inimă și dorind chiar destrucțiunea imperiuluĭ ca mijloc unic pentru a eși dintr'o situațiune nesuferită.

In sfârșit toate țările, puternice saŭ slabe, aŭ câte-o plagă nevindecată și cred a afla, dacă nu scăparea, cel puțin ușurare, sacrificând miliarde în fie ce an militarismuluĭ, cu o spaimă ș'o anxietate care crește din ce în ce.

Lupta între guverne și popoare, mânia partidelor politice una în contra alteia, frământarea diferitelor clase sociale e fără îndoială forma uneĭ boale generale a epociĭ. Ea se află în toate țările de și în fie-care are un alt nume.

Dar o formă și maĭ gravă a acesteĭ boale e cea sufletească, e nemulțămirea adâncă și melancolia, independente de legăturĭ naționale sau de altele, neprivind granițele politice și situațiunea socială și care umplu cu toate astea sufletul orĭ-căruĭ om care e la nivelul civilisațieĭ contemporane. Fie cine simte un fel de iritare, pe care o atribue la miĭ de cauze accidentale, maĭ totdea-una eronate, dacă nu caută justificarea eĭ cu ajutorul analizeĭ. El e împins a critica cu asprime dacă nu condamnă toate manifestațiile viețeĭ sociale. Uniĭ numesc acest rěu nervositate, alțiĭ pesimism, alțiĭ scepticism. Dar orĭ câtnumirile și designațiunea ar varia, ele acopěr totușĭ unul și acelaș rěu

Din nefericire neajunsurile politice și economice ale statelor europene n'au remas fără o inriurire determinată asupra artelor și literatureĭ. Ast-fel ca un fel de adăpost împrotiva realitățiĭ s'a născut în Germania romantismul, care descria veacul de mijloc cu colorĭ atât de strălucite precum de sigur în realitate nu le-a putut avea, și tot pentru a scăpa de un prezent insuficient, cu ideea că orĭ ce altă stare de lucrurĭ trebue să fie maĭ bună decât cea existentă, s'a născut școala romantică în Franța, fiică a școaleĭ romantice germane și a disprețuluĭ byronian pentru lume.

In timpul din urmă apoĭ franceziĭ, în literatură și în arte, aŭ admis un sistem, numit naturalist, care circumscrie terenul artelor în prezent și la realitate, respinge

întoarcerea trecutuluĭ și orĭ-ce aspirație spre viitor, spre un ideal maĭ bun.

Dar și naturalismul reprezintă poate tablourĭ de fericire și părţile frumoase ale vieţiĭ? Nu. C'un esclusivism care i se impută el se leagă numaĭ de părţile cele maĭ urâte și maĭ lipsite de mângăiere ale civilisaţieĭ, se silește a arăta pretutindinea corupția, suferința, lipsa consistenţeĭ morale, omul murind într'o societate în agonie. Cât despre arta modernă, chiar dacă nu se poate opri de-a recunoaște frumuseța ș'a o copia, căuta a o mânji, amestecând idea că forma nobilă și pură servă pentru scopurĭ puțin înalte și cari o profanează. Corpul e batjocorit în maiestatea frumeseţeĭ prin trăsăturĭ de sensualitate și de libertinaj, cari nu lipsesc în maĭ nicĭ unul din tablourile contimporane.

Cât despre filosofie, pessimismul e la modă: Schopenhauer e Dumnezeu, Hartmann profetul săŭ. Pozitivismul luĭ Auguste Comte nu face nicĭ un progres; filosofiĭ francezĭ nu maĭ studiază decât psycho-physiologie, filosofia engleză numaĭ merită numele de metafizică și se ocupă de chestiĭ practice de ordine secundară, nu de soluţiunea unor probleme universale. Numaĭ Germania are o metafizică vie, dar și aceea e întunecoasă și desperată.

Nu noĭ vom contesta meritele estraordinare ale mareluĭ filosof german. In adevăr el a risipit prin criticele luĭ energice dominațiunea aceluĭ filozofism, compus din o goală și stearpă frazeologie pe care Hegel o întrodusese și care a stăpânit spiritele în curs de un sfert de secol. Dar afară de acest merit aŭ înlăturat prin critica luĭ și alte sisteme ce exercitaŭ o dominațiune maĭ restrinsă la unele universitățĭ, precum acelea ale luĭ Schelling, Fichte, Schleiermacher etc. Era necesar să se purifice atmosfera științifică de miasmele uneĭ frazeologiĭ în care cuvinte abstracte lipsite de cuprins și neînsemnând aproape nimic, pretindeaŭ a resolva problemele universuluĭ. Insă tocmaĭ această critică meritoasă a frazeologieĭ deșerte a descoperit și contradicțiunea constantă între ideile noastre și formele civilizațieĭ, ne-aŭ descoperit necesitatea de a trăi în mijlocul unor insti-

tuțiunĭ ce ni se par mincinoase și ne-a făcut pesimiștĭ. In acest conflict pierdem adeseorĭ bucuria de a trăi și dorința de a lupta; acesta e isvorul releĭ dispozițiĭ care muncește pe oamenĭ culțĭ din maĭ toate țările.

Arta antică însă, precum și cea latină din veacul de mijloc erau lipsite de amărăciune și de desgust eraŭ un refugiŭ în contra grijelor și durerilor. Literatura și artele suut chemate dar să sanifice inteligențele de această boală psichologică a scepticismuluĭ, și de aceea în amintirea aceleĭ arte, care putea face asemenea minunĭ, am pus acesteĭ foĭ numele *Făntăna Blanduzieĭ*, numele isvoruluĭ ce răsărea de sub un stejar în vecinătatea orașuluĭ Tibur, isvor care intinerea și inspira și despre care Horațiu spune (in piesa d-luĭ Alexandri:)

Făntăna Blanduzie! veĭ deveni tu încă
Celebră 'ntre izvoare, când voiu cănta stejarul
Ce 'nfinge rădăcina-ĭ adânc în alba stâncă,
Din care eșĭ vioae și vie ca nectarul.

Dacă în autoriĭ anticităţiĭ plinĭ de adevĕr, de eleganță, de ideĭ nemerite și cari vor remâne pururea tinerĭ, găsim un remediu în contra regresuluĭ intelectual, nu vom uita că și in timpurile noastre esistă un asemea isvor pururea reîntineritor, poesia populară, atât cea de la noĭ cât aceea popoarelor ce ne încunjură. De acea am dat și acesteĭ literaturĭ un loc larg în coloanele noastre.

Pentru ca foaea să intereseze pe toțĭ cititoriĭ, i-am dat varietatea necesară și sperăm că concursul unuĭ public bine voitor nu ne va lipsi.

Făntăna Blanduzieĭ No. 1, 4 Decembre 1888.

DIFERITE ACTE

C O N S U L T A Ț I E

Subsemnații medici examinând astăzĭ pe Dl. Eminescu suntem de părere că:

1). Să se ducă într'o localitate apropietă de oraș și anume în Tataraș spre a putea fi controlat cât se poate maĭ des de un medic.

2). Să se facă maĭ întâĭ un tratament local și după acesta să se reînceapă tratamentul anti-syphilitic.

Dr. Otremba, Dr. Bottez, Dr. Filipescu, Dr. Negel, Dr. Riegler.

Iași în 14 Iulie 1887.

LISTA DE SUBSCRIPȚIE.

Sub-semnațiĭ elevĭ și eleve aĭ școaleĭ de pictură din Iașĭ, voind să venim în ajutorul destinsuluĭ poet **Mihail Eminescu**, îndrăsnim, a aminti țĕreĭ că este de datoria eĭ, ca-în semn de recunoștință pentru prețioasa avere intelectuală ce-ĭ lasă, să-ĭ formeze un fond pentru a-șĭ înlesni mijloacele de traĭ. In acest scop subsemnațiĭ am împărțit 500 de liste pentru subscripțiunĭ, care aducând câte 20 leĭ una, în total ar face suma de 10,000 leĭ. Ca să poată însă contribui țara întreagă, fie-care persoană, este rugată să bine-voească a nu subscrie maĭ mult de 10 banĭ.

Elena Varlam, Louise Veitzecker, Maria Mihailescu, Cornélie S. Emilian, Grigore Scorpan, Ioan Ciucă, Ștefan Thoma.

EMINESCU

Earna trecută, poetul nostru M. Eminescu căzuse greu bolnav de picioare. Epitropia Ospitaluluĭ Sf. Spiridon, vĕzêndu-l lipsit de mijloacele necesare, l-a trimes la spitalul din Têrgu-Neamț. Aflându-se aceasta, toate ziarele noastre fără deosebire de coloare politică, precum și multă lume orășănească pretinsă «cultă», manifestară necontenit compătimirea și îngrijirea lor pentru marele poet. Indemnurĭ, care de care maĭ patriotice-naționale, nu lipseau. Uniĭ tinerĭ studențĭ universitarĭ de aice, și eĭ foarte hotărițĭ să vie in ajutorul D-luĭ Eminescu, anunțaseră *urbi et orbi* că vor da o representație teatrală în beneficiul acestui geniu. Se adresară chiar cătră el și primiră consimțirea luĭ, ceea ce se anunțase imediat prin toate ziarele. Se maĭ glăsuia, că d-lor nu se vor mulțumi numaĭ cu Iașiĭ, ci vor da representațiĭ teatrale și prin județe Publicul vĕzênd atâta ardoare din partea tinerilor inițiatorĭ îĭ aplaudă. Se vede însă, că o comedie nu trebue aplaudată înainte de representație, căcĭ —cu toate aplausele publiculuĭ,—concursul teatralic buciumat în toate părțile cu atâta hotărâre, a rĕmas baltă Eminescu, lăsat fără sprijin, era nevoit, ca de la Neamț să se ducă la Botoșanĭ punêndu-se sub îngrijirea surorei sale Henrieta, care, fiind și ea bolnavă, abia dacă dispuse de mijloacele cele maĭ restrânse pentru viața eĭ.

Cu toate aceste d-ra Hanrieta Eminescu îl primi și s-a dedat cu sacrificiile cele maĭ marĭ pentru îngrijirea fratelui seu. Din nefericire boala luĭ Eminescu are nevoe de un tratament foarte îndelungat și foarte costisitor. Rețetele zilnic se urcau până la 25 leĭ.

In luna Martie a. c. prin iniţiativa d-reĭ Cornelia S. Emilian elevă la şcoala artelor frumoase de aice, s'a înjghebat un comitet din eleviĭ aceleĭ şcolĭ cu scop de a deschide liste de subscrierĭ pentru formarea unuĭ capital, care să procure mareluĭ nostru poet mijloacele necesare pentru căutarea sănătăţiĭ sale. Faţă cu indiferentismul orăşenilor «culţĭ» s'a hotărât, ca la subscrierĭ să nu se primească de cât numaĭ 10 banĭ de persoană. 500 liste au fost împărţite în toată ţara. Pe cât publicul aplauda pe ceĭ cu concursul *teatralic* pe atâta lua în rîs pe ceĭ cu subscrierile de 10 banĭ. Ba chiar mulţĭ redactorĭ refuzară să anunţe sau să îndemne subscrierile.

Cu toate aceste, subscrierile de 10 banĭ urmară înainte şi au făcut cu putinţă, ca în luna Mai şi Iunie să se trimeată luĭ Eminescu 400 leĭ, cu care mediciĭ din Botoşanĭ au fost în stare să-l trateze. De mare ajutor au fost aceştĭ banĭ, căcĭ au permis d-luĭ Dr. Issac de acolo să aplice un tratament special, mulţumită căruia starea sănătăţiĭ poetuluĭ s'a îmbunătăţit în modul cel maĭ vădit, căcĭ astăzĭ Eminescu este tot atât de senin cum a fost înainte de boala cea grea de acuma 4 anĭ în urmă. Tot aceste snbscripţiĭ de câte 10 banĭ au făcut cu putinţă, ca în urma insistenţeĭ d-neĭ şi d-luĭ St. Emilian poetul să fie adus la Iaşĭ pentru a-l supune unuĭ consult medical foarte riguros. De mare ajutor au fost pentru Eminescu şi ceĭ 400 leĭ trimeşĭ luĭ de către d. W. Humpel de aice.

In 13 Iulie, Eminescu însoţit de sora sa şi de d Grigore Focşa doctorand de aice, a sosit în oraşul nostru cu trenul accelerat de la ora 1 p. m. primit fiind la gară de doĭ vecht amicĭ aĭ săĭ, cariĭ 'la condus la casele d-luĭ prof. Stefan Emilian unde sara poetul a fost găzduit. A doua zi la ora 11 a. m. a avut loc în casele d-luĭ St. Emilian un consult, la care au luat parte d-niĭ medici:

Dr. Filipescu, medic primar al oraşuluĭ Iaşĭ.

Col. Dr. Otremba, medic şef al corpuluĭ al IV-lea de armată.

Dr. Riegler, profesor la facultatea de medicină.

Dr. C. Bottez, » » » » »

Dr. Negel, » » » » »

Deşi maĭ mulţĭ din aceştĭ d-ni medicĭ aveau să plece din Iaşĭ încă în 13 Iulie, totuşĭ şi-au amânat plecarea pentru a putea asista pe poetul nostru.

In urma uneĭ cercetărĭ minuţioase la care l-au supus pe Eminescu, medicii au ajuns la convingerea, că sănătatea lui nu e de loc alterată şi că trebue a-l supune unuĭ tratament radical numaĭ în ce priveşte boala lui cea negligeată, care se manifestase la picioare.

Conclusiunea consultuluĭ a fost: Să se trimeată pe Eminescu la băi la Hall cu care ocaziune va putea fi supus unuĭ consult de specialiştĭ din Viena şi anume de cătră medicii: *Dr. Neuman*, *Dr. Nathnagel* şi *Dr. Meinert*. După terminarea băilor sau poate chiar în acelaş timp trebui a i se face luĭ Eminescu un tratament radical.

Ivindu-se decĭ necesitatea de a trimete pe Eminescu la Viena şi de acolo la Hall, d-ra Cornelia S. Emilian casiera comitetuluĭ format de elevii şi elevele şcoaleĭ artelor frumoase convocase pe d-niĭ W. Humpel, Miron Pompiliu prof. şi Anton S. Savul inginer, tustreĭ vechĭ amicĭ aĭ luĭ Eminescu, cărora le a espus situaţia banilor încasaţĭ de d-sa.

Până în 14 Iulie s'a încasat:

Din listele de subscripţiĭ		1882 35
In 14 Iulie, d. W. Humpel a maĭ oferit		485 —
Totalul veniturilor		2367 35
S'a trimes luĭ Eminescu la Botoşanĭ din listele de subscripţiĭ	400 —	
Cheltuelĭ diverse:		
Aducerea luĭ Eminescu la Iaşĭ etc.	159. 50	
Totalul cheltuelilor		559 50
Banĭ disponibilĭ		2,367 35

Găsindu-se că această sumă este deocamdată de ajuns pentru a trimete pe Eminescu la Viena întovărăşit de dl. doctorand Grigorie Focşa, d-ra Cornelia S. Emilian a şi luat măsurile necesare pentru schimbul banilor.

A doua zi în 15 Iulie dimineață, Eminescu, împreună cu dl. doctorand, Grigorie Focșa a și plecat la Viena, unde la gara de Nord îl aștepta d-niĭ D-rĭ Ciurea și Boghean.

Find că încă nu s'au întors de cât abia ¼ din listele împărțite în țară, facem un nou apel către toțĭ să grăbească să vie în ajutorul mareluĭ poet, căcĭ suma disponibilă nu va ajunge pentru toată durata tratamentuluĭ riguros la care Eminescu trebue să fie supus.

Terminând trebue să adresăm mulțumirile noastre ca publiciștĭ și admirătorĭ aĭ poetuluĭ Eminescu, întăĭ d-reĭ cornelia S. Emilian și colegilor și colegelor d-sale, pentru zelul cu care caută să realiseze subscripțiile; d-lor medicĭ precum și familieĭ Emilian și Humpel cărora se datorește de asemene recunoștința tuturor.

Liberalul, 18 Iulie 1887.

Jassy Septembrie 1887.

Subsemnații elevĭ și eleve ai școaleĭ de pictură, roagă pe D-niĭ N. Culian, Wilhelm Humpel, D. Arhir, Miron Pompiliu, Anton Savul, să bine voiască a se întruni în comisiune, în 7 Septembre la $7^1/_2$ oare sara, în casele D-luĭ Ștefan Emilian pentru luarea socotelilor de baniĭ adunațĭ cu listele de subscripție pentru Mihail Eminescu.

Convinșĭ fiind că nu vețĭ refusa această sarcină, vĕ rugăm să bine voițĭ a subscrie în astă invitațiune.

I. Ciucă, Cornélie S. Emilian, Gr. Scorpan, L. A. Weitzsecker, E. Varlam, M. Mihailescu.

Văzut N. Culianu, W. Humpel, Ant. Sc. Savul, M. Pompiliu, C. Arhir.

PROCES-VERBAL

Sub-semnațiĭ întrunindune astăzĭ 7 Septembre oarele 8 seara la Dl. Emilian, conform convocațiuneĭ ce ni s'au făcut de Comitetul pentru venirea în ajutor a poetuluĭ Eminescu prin 500 liste de subscripțiune, spre luarea socotelilor D-reĭ Cornelia Emilian, casiera Comitetuluĭ, care urmează a se retrage din comitet pentru studie în străinătate și a se însărcina cu casieratul pe un alt membru din comitet, neputânduse termina definitiv în această seară toată operațiunea, am amânat a doua întrunire pentru ziua de Mercurĭ 9 curent oarele 7 seara, pentru când rugăm și pe ceilalțĭ onorabilĭ D-nĭ membrĭ numițĭ în această comisiune cari nu s'au prezentat în astă seară și carĭ sunt D-niĭ Culianu și Humpel a ne asocia.

C. Arhir, M. Pompiliu, A. S. Savul, Ioan N. Roman, W. Humpel, văzut N. Culianu.

EMINESCU

D-ra Cornelia S. Emilian, căreia în cea maĭ mare parte se datoreşte lăudabila iniţiativă de a se veni în ajutorul mareluĭ nostru poet Mihail Eminescu, prin liste de subscripţiune; din causa studielor ce are a face în streinătate ne maĭ putând face parte din comitetul înfiinţat pentru acest scop, a convocat pe d-niĭ: N. Culian, W. Humpel, M. Pompiliu, C. Arhiri, Ant. Sc. Savul şi Ioan N. Roman, cărora dêndu-le pe samă gestiunea financiară a banilor încasaţĭ, şi a întrebuinţăreĭ lor, s'a încheiat un proces-verbal prin care se însercinează ca casieră în locul d-reĭ Emilian pe d-ra L. A. Weitzseker. Ţinem a aduce cu această ocasiune elogiurile noastre d-reĭ Emilian, care a fost inspirată în mod atât de fericit de ideea de a se veni în ajutorul mareluĭ şi nenorocituluĭ nostru poet Eminescu.

Din amintitul proces-verbal extragem partea referitoare la gestiunea bănească şi care lămureşte situaţiunea în care se află lăudabila iniţiativă a elevilor şcoaleĭ de bele-arte locale:

LISTE

500 Liste au fost împărţite în ţară.

59 Liste s'a înapoiat de la diferite destinaţiunĭ, complectate, împreună cu sumele lor.

441 Liste au remas neînapoiate, şi care şi unele şi altele s'a specificat detaliat pe numere şi persoane cărora sunt încredinţate, în anexatul aci tablou, Lit. A.

GESTIUNEA BĂNEASCĂ

Lei	Bani	
1,352	60	Incasațĭ de d-ra Emilian cu listele înapoeate complectate, care se lămuresc în tabloul Lit. B.
827	70	Acompturĭ încasate din listele care sunt necomplectate și neînapoiate, după cum se lămurește asemenea prin tabloul Lit. A. citat maĭ sus, cu indicațiune de la cine anume s'a încasat aceste acompturĭ, pentru a se putea intimpina cheltuelĭ urgente, cu întreținerea în străinătate la băĭ, a d-luĭ Eminescu, și pentru care după cum ne-au încredințat d-ra casieră, fie-care din persoanele care au dat acele acompturĭ, posedează chitanțele d-sale în regulă.
		Iar pentru retragerea lor rugăm pe noua casieră d-ra Weitzseker ce a înlocuit pe d-ra Emilian, a avea aceasta în vedere de aproape, la răfueala ce va urma să se facă, odată cu înapoerea listelor, de la aceste persoane, împreună cu restul de banĭ, ce va fi maĭ având adunațĭ până atunce, încredințînd toate acele chitanțe sau familieĭ d-reĭ Emilian, sau a le conserva anulate între cele-lalte acte, ce a dat naștere această lucrare.
485	—	Incasațĭ, venitul produs de concertul dat pentru acest scop de Pensionatul Humpel.
6	05	Incasațĭ procentele capitaluluĭ de leĭ 980 pe timpul cât a fost la casa de Economie de pe str. Bănceĭ.
2,671	35	Este totalul banilor primițĭ până astăzĭ, pe acte văzute și verificate de susbsemnațiĭ.

Din care deducându-se cheltuelile câte s'a făcut până astăzĭ cu dl. Eminescu, adecă: ajutoare date lui pentru existența sa zilnică, și medicamentele ce i-a necesitat, ducerea sa la băĭ, timpul cât a stat în străinătate, în-

toarcerea sa în țară, și diverse alte cheltuelĭ cum: plata scrisorilor de recomandațiune cu care s'au trimis în țară listile, porto banilor și a listelor înapoiate, care toate sunt sprijinite pe chitanțele postale în regulă, și pe chitanțele d luĭ Focșa, care a însoțit în tot timpul pe dl. Eminescu, și căruia au fost încredințațĭ baniĭ, după o espresă autorisațiune a comitetuluĭ; toate aceste aseminea s'au verificat amănunțit de noĭ, și s'au format în Dosar șnuruit și sigilat cu sigiliul d-reĭ Casieră, iar deosebit sunt trecute detailat în anexatul aci Tablou Lit. C. ce s'au încheet cu totalul de:

2,661 81 Cari după cum am zis maĭ sus deducânduse din totalul veniturilor resultă în casă:

9 54 Acest escendent împreună cu un esemplar de acest proces-verbal, însoțit de toate actele enumerate până aicĭ, s'au încredințat nouiĭ casieră d-ra Weitzseker iar un exemplar însoțit numaĭ de borderourĭ se va pastra de d-ra Emilian, semnate aceste procese-verbale pentru primire și predare, iar de subsemnațiĭ ca membri acesteĭ dărĭ de samă.

Am predat, Casieră: *C. S. Emilian.*

Am primit, Casieră: *L. A. Weitzseker.*

Membri: *N. Culianu, W. Humpel, C. Arhiri. M. Pompiliu, Ant. Sc. Savul, Ioan N. Roman.*

Ar fi de dorit ca amiciĭ și admiratoriĭ luĭ Eminescu, cari au primit liste luându-șĭ sarcina de a le acoperi cu nume, să grăbească a le înainta d-șoareĭ Weitzseker, casiera amintituluĭ comitet, maĭ cu samă că starea poetuluĭ reclamă grabnice ajutorurĭ.

Liberalul No. 204, 20 Septembre 1887.

Iubite prietene,

. . . .

Intr'o zi frumoasă de primavară, pe când pomiĭ prind să înflorească, se respândise în Botoşanĭ vestea, că poetul Eminescu s'a întors de la Monastirea Neamţuluĭ şi că e pe deplin sănătos.

Fie-care se grăbea sâ-l vadă. L'am văzut şi eu pentru întăea oară într'un colţ de stradă, strângând cu multă căldură mâna luĭ Scipione Bădescu.

Iera voinic şi vioiŭ. Fără barbă, fără musteţĭ, părea foarte tânăr şi parcă nu-mĭ venea a crede, că acesta e omul, că acestă e poetul, care a suferit atâta.

Respundea zimbind şi fuma cu multă poftă un capăt de ţigară.

Purta îmbrăcăminte de om nevoeş. Strae groase de şiac—deşĭ era cald—în cap o pălărie naltă neagră şi veche.

Poetul râdea! era sănătos, vesel mulţămit. Câte-o dată se primbla pe stradă, întovărăşit de biata luĭ soră, care-l iubea atât de mult. Dânsa era bolnavă de picioare şi mergea foarte anevoe sprijinindu-se de el...

Din când în când se opreau în faţa vre-uneĭ prăvăliĭ şi rugau să li se aducă un scaun. Poposeau.

Dânsa era ca şi el de naltă, cu faţa searbădă, bolnăvicioasă, ochiĭ eĭ de o adâncă suferinţă cătau trist, dar dulce—era dulce şi privirea şi zimbetul eĭ...

Une orĭ îl stăpânea o adâncă melancolie. Călca încet şi rar; capul mereu lăsat în jos.

Iĭ plăcea să rătacească prin locurĭ părăsite, să nu-l însoţească nimenĭ Se furişa în singurătatea aleelor din grădina Vârnav.*) Se oprea în loc şi asculta cântecul paserilor... apoĭ se pleca de culegea cărăbuşĭ, iĭ punea pe palmă şi stătea cu mîna 'ntinsă, până ce eĭ îşĭ luau sborul, în vreme ce deasupra luĭ tremurau liniştit florile albe, pe cari el atât de mult le iubise, şi cădeau molcom peste dânsul, cădeau lacrimele primăvereĭ...

Intr'o zi ploioasă de toamnă, poetul—îmbrăcat într'un palton terfelit şi cu aceeaşĭ pălărie în cap, cu care venise de la monastirea Neamţuluĭ—se învîrtea de jur îm-

*) Grădina publică din Botoşanĭ. N. R.

prejurul *caseĭ de economie*. Iera foarte neliniştit. Trebuia să intre înlăuntru pentru a primi, pare-mi-se, oare-care sumă de banĭ.

A stat mult în ploae. De câte-va orĭ a dat să între... De câte-va orĭ s'a întors de la uşă...

Nu mult după aceia auziĭ, că poetul a plecat la Bucureştĭ, de unde nu s'a maĭ întors...

. . . .

. . . .

Câte-va lunĭ de la moartea poetuluĭ, într'o dimineaţă pe strada teatruluĭ din Botoşanĭ, se scoteau în vânzare câte-va lucrurĭ: o canapea, vre-o două sofe şi niscaiva cărţĭ. Iera mobilierul luĭ Eminescu. Nefericita luĭ soră murise şi ea, şi acuma aceste câteva lucrurĭ, toate vechi toate hârbuite, grăiau lumeĭ de serăcia, de mizeria în care au trăit ceĭ, care le-au avut...

Şi canapeua şi sofele erau de culoare roşie:

Noaptea potolit şi vânăt arde focul în cămin
Dintr'un colţ pe-o *sofă roşă* eu în faţa luĭ privesc
Pân'ce mintea îmĭ adoarme, pân'ce genile-mĭ clipesc
Lumînarea-ĭ stînsă'n casă, somnu-ĭ cald, molatec, lin.

. . . .

Pincio (*I. Păun*).

Lumea Nouă, 22 Ianuarie 1895.

Botoșanĭ 10 Noemvrie 1887.

*Mult stimate amice.**).

Boala îndelungată de care am suferit, m'a împiedicat de la ținerea uneĭ corespondențĭ regulate. Acum, fiind întru câtva maĭ restabilit, vin a vĕ ruga să v'aduceţĭ aminte de mine, de lipsa aproape absolută de mijloace de subsistenţă, în care mă aflu.

Dacă vĕ este cu putinţă de-a-mĭ veni în ajutor, vê rog a o face cât de curând, căcĭ cea maĭ neagră mizerie mĕ ameninţă.

In aşteptarea unuĭ respuns remân al D-voastră,

devotat amic

M. Eminescu.

*). Cătră D. V. G. Morțun.

INMORMÎNTAREA.

După cu am amintit în numĕrul trecut, Eminescu a murit după multe suferinţĭ în casa de sănătate a doctoruluĭ Suţu. Chiar a doua zi, Vinerĭ după dorinţa d-luĭ Maiorescu, s'a făcut autopsia la spitalul Brâncovenesc şi s'a constatat între altele că creerul luĭ Eminescu, cu toate că se găsea în stare de înmuire (ramoliţie), totuşĭ a avut o greutate de 1400 de grame, o greutate maĭ mare chiar de cât creerul luĭ Schiller.

Sâmbătă după amează corpul reposatuluĭ a fost espus în biserica Sf. Gheorghe, fiind aşezat pe un catafalc simplu împodobit cu ramurĭ verzĭ. Figura era cu desăvărşire schimbată. Jur împrejur se vedeaŭ maĭ multe

coroane și anume: din partea preseĭ, din partea amicilor, din partea ziaruluĭ *Constituționalul* din partea societățeĭ studenților universitarĭ *Unirea*, din partea Academieĭ române. Lângă sfeșnicul de la catafalc erau depuse *Poiesiile* poetuluĭ, *Convorbirĭ literare* și *Fântâna Blandusieĭ*.

Pe la oarele 4 și jum. d. a. s'a început slujba de înmormântare. Publicul venise în numĕr destul de mare. Aŭ fost de față d-niĭ Lascar Catargiu, T. Rosetti, M. Cogălniceanu, T. Maiorescu, N. Mandrea, Colonel Algiu, D. Laurian, St. Mihăilescu și o mulțime de ziariștĭ și studențĭ. Corul, condus de d. C. Bărcănescu, a mișcat foarte mult pe asistențĭ când a cântat poesia reposatuluĭ *Maĭ am un singur dor*, pe care o publicăm și noi maĭ la vale.

După terminarea serviciuluĭ divin d. Gr. Ventura de la *Adevĕrul*, a pronuntat un discurs făcând elogiul luĭ Eminescu ca poet și ca ziarist.

Pe la orele 6 sicriul a fost ridicat din biserică și pus într'un car funebru, simplu, îmbrăcat întreg în negru și tras de doĭ caĭ. Cortejul, avĕnd în frunţe un singur preot, se pune apoĭ în mișcare luând drumul prin strada Colțeĭ la universitate. Aci d. D. **Laurian**, cu lacremile în ochĭ pronunță următorul discurs:

Prietenĭ, confrațĭ și tinerime,

E dureroasă datoria pe care ne-o îndeplinim astăzĭ; și e cu atât maĭ dureroasă, cu cât nu ducem la groapă numaĭ pe un om, ducem la groapă o glorie națională. Eminescu n'a fost numaĭ un confrate de talent în presă, n'a fost numaĭ un prieten statornic la zile grele, Eminescu a fost un rod genial al țăriĭ, un poet care spînteca noriĭ cu gândul și găsea dincolo de stele forme nouĭ pentru cugetarea românească.

L'am cunoscut pe Eminescu și la bine, și la rĕŭ; maĭ mult la rĕŭ, decât la bine; cu binele rare orĭ se întâlnea sĕrmanul. Fire de poet, el nesocotea miseria. Nicĭ odată nu l'am vĕzut îngrijindu-se de ceea ce turmentă restul oamenilor. Adăpost, foc în sobă, hrană regulată,

la dênsul eraŭ niște accidente. Ba încă atuncĭ, când neajunsurile păreaŭ că'l birue gândul luĭ Eminescu lua sbor de vultur, iar trupul luĭ tremurând și nemâncat, uita de frig și de foame, pentru a petrece în lumea fantasieĭ. *Sĕrmanul Dionisie* este o copie din viața luĭ Eminescu. Și când te gândeștĭ că omul ăsta, în luptă zilnică cu mizeria, a împodobil cu atâtea nestimate literatura românească, nu știĭ ce să admirĭ maĭ întâiŭ, disprețul filosofuluĭ, care nesocotește nimicurile viețeĭ, orĭ avînturile îndrăsnețe ale poetuluĭ care te răpesc în alte lumĭ.

Academia Română și tinerimea universitară, una cu judecata rece a criticeĭ, ceal-altă cu avîntul inimeĭ au depus coroane de neuitare pe secriul poetuluĭ. Aceste coroane vorbesc în destul cine a fost Eminescu.

Iară noĭ, confrațiĭ luĭ din presă, care l'am văzut zi și noapte, lucrând cu voe bună, înflăcarându-se pentru o idee, pasionându-se în luptele condeiuluĭ. — știm ce polemist energic, cu forme propriĭ ale cugetăriĭ, era Eminescu.

Cariera sa de jurnalist este afirmată la *Timpul*. Aci începu cam sfiicios, maĭ mult melancolic, înfățișându-ne cu fantasia sa *icoane vechĭ și icoane nouĭ* din viața Statuluĭ român. Incetul cu încetul însă, Eminescu intră în arena luptelor de partid și aci se distinse prin vigoarea condeiuluĭ.

Tot ce scria dênsul, isvora dintr'o adîncă convincțiune. Nimic nu era fals, nimic nu era formă goală orĭ ipocrizie la acest uvrier al cugetăriĭ. Pentru nimic în lume nu s'ar fi prefăcut Eminescu. Era franc în ură ca și în iubire.

Și în aceste lupte ale condeiuluĭ, nu ne-a lăsat numaĭ amintirile unuĭ stilist eminent, ce se încălzea în polemică și concentra într'o imagine nouă o bogăție de ideĭ, — Eminescu ne-a maĭ lăsat unele teoriĭ, ce poartă pecetea creeruluĭ luĭ.

Eșit din popor, era pasionat de talpa caseĭ româneștĭ; iar ideea națională la dênsul, era imaginea cea maĭ sfântă a cugetăriĭ. Adversar al *păturelor suprapuse*, Emi-

nescu ţinea c'o dragoste din cele maĭ înflăcărate la *pătura românească* a statuluĭ român.

El găsea un frate în orĭ-ce român. Poate că creşterea luĭ la Cernăuţĭ, la Blaj şi la Viena, în cercul Ardelenilor, contribuise mult la desvăluirea acestuĭ sentiment, care la Eminescu luase expresiunĭ energice. Nu tot aşa privea pe strein.

Cât despre ţărănime, Eminescu era un entusiast. Iar faţă cu nedreptăţile ce le vedea prin unele localităţĭ, el devenea socialist. Simţirea luĭ de poet se impresiona repede şi din graiul săŭ eşiaŭ accente de revoltă.

Aşa l'am cunoscut pe Eminescu în luptele condeiuluĭ. Şi era modest, retras de lume, mulţumit cu puţin. Dacă ar fi fost tulburat de vr'o ambiţiune zadarnică, Eminescu avea într'însul mute resorturĭ care să legimiteze ambiţiunna. El era filosof şi poet. Trăia maĭ mult cu dînsul şi în lumea gândirilor. Sgomotul lumiĭ reale rare orĭ îl putea răpi

Traiul luĭ şi munca luĭ i-aŭ slăbit însă puterile de resistenţă faţă cu neajunsurile, pe care el le despreţuia. Intr'o zi a căzut biruit. Prieteniĭ luĭ l'aŭ putut scăpa atuncĭ. Cu ce bucurie am salutat atuncĭ întoarcerea luĭ Eminescu la viaţă.

Dar legile firiĭ sunt neîmblânzite. Acum nu maĭ avem dinaintea noastră decât un cadavru în care a trăit o comoară de gândirĭ. Materia îşĭ urmează prefacerea sa în nesfărşit. Prieteniĭ luĭ Eminescu n'aŭ vrut să se despartă de poet, până nu i-aŭ vĕzut şi creeriĭ şi inima. Ce organism puternic avusese Eminescu!

Acum fiinţa vie, care purta numele poetuluĭ, nu maĭ există. Cine ştie mâne ce amestecătură chimică se va face din cărnurile în descompunere ale aceluia care ne-a dat atâtea satire nervoase, care ne-a fermecat cu *Mortua est* şi ne-a entusiasmat cu *Epigoniĭ*, şi ţĕrîna care 'l va copleşi?

Materie! urmează transformările tale! Din procesul de distrucţiune este scăpat *ceva*, pe care nicĭ groapa nu'l va înghiţi, nicĭ intemperiele nu'l vor nimici. Acel *ceva* este quintesenţa cugetărilor luĭ Eminescu, prinsă în poeziele luĭ şi fixată de tipar, care bravează legile

prefacerii. In această quintesență veĭ trăi veșnic în neamŭl românesc, iubite prietine. Și generația tînără care înconjură cu atâta jale carul tĕŭ de moarte este chezășia nemurireĭ tale.

Te-aĭ stins prea de vreme, prietine. Dar te-aĭ stins, după ce aĭ revărsat valurĭ de lumină în cugetarea românească. In această lumină va sta veșnic la pomenire.

După d. Laurian, un tênăr student anume **Calmusky** zice, cu o voce tremurândă :

Făclie de veghe pe umezĭ morminte,
Un sunet de clopot în oarele sfinte,
Un vis, ce îșĭ îmoae aripa 'n amar
Ast-fel trecut-aĭ de-al lumeĭ hotar...

Aĭ trecut hotarul lumeĭ, blând luceafĕr, înecat de amărăciunile eĭ, sdrobit de mizeriĭ și de suferințĭ. Cu cât durerea 'țĭ era maĭ mare, cu atât te înălțaĭ maĭ mult ; cu cât cerca să te repună, cu atât accentele tale triste pătrundeaŭ inimele maĭ adânc ; cu cât aĭ fost maĭ nenorocit și maĭ desgustat de viață, cu atâta aparĭ maĭ mare în cadrul rece al morțeĭ.

Să lăsăm să curgă durerea în valurĭ, să scăldăm cu lacrimĭ mormêntul luĭ Eminescu ; să nu încercăm nicĭ să le oprim, nicĭ să le punem stavilĭ, căcĭ va fi cu neputință ; moartea luĭ, întristata luĭ viață, vor fi un isvor viŭ și veșnic de durere și de lacrimĭ.

Noĭ, tinerimea universitară, care simțiam și plângeam împreună cu dînsul, citindu'l și recitindu'l care învĕțam de la el a ne aprofunda în meditare și a ne înălța în gândire, rĕmânem astăzĭ de piatră, când vedem figura cea maĭ măreață a poezieĭ noastre, fără suflare și rece, întinsă în acest sicriŭ ; și avem drept să zicem, cum zicea el când-va :

A fi ? Nebunie și tristă și goală,
Urechea te minte și ochiul te 'nșeală....

Acum scapĭ de lumea, de care eraĭ așa de desgustat, găseștĭ mult căutata ta pace, în liniștea și odihna de

vecĭ. Ţi s'a împlinit ultima dorinţă, ţi-a fost ascultat singurul dor ce maĭ aveaĭ: Crengele teiuluĭ 'şi scutură plângând floarea pe fruntea ta uscată, obosită de durerĭ şi de lume. Nu te va maĭ necăji nimenĭ, veĭ fi în pace, cât timpul va toarce la caerul săŭ; luceferiĭ 'ţĭ vor face pe plac, să privească mormêntul tăŭ, fără de noroc şi fără de prietenĭ, iar freamêtul frunzelor se va îngâna cu cântarea buciumuluĭ în amurgul sereĭ la căpătâiul tăŭ.

Şi noĭ care te-am iubit şi te-am preţuit atât de mult, 'ţĭ vom desmerda cu lacrimĭ multă vreme mormêntul tăŭ, şi'l vom corona cu florĭ de teiŭ, pronunţând numele Eminescu, care conţine în el aşa de mult, cât o lume întreagă.

Te-aĭ dus!

De-asupra cripteĭ negre a sfîntuluĭ mormênt
Se scutură salcămiĭ de toamnă şi de vînt,
Şi bat încet din ramurĭ, îngână glasul tăŭ...
Mereŭ se vor tot bate, tu veĭ dormi mereŭ!....

Iar când ne uităm la această buză, pe care par'că a încremenit un ultim surîs de dispreţ către trecut şi de nepăsare către viitor, când privim această cutie uşoară unde când-va se închidea o gândire aşa de arzêtoare, în care se topeaŭ miĭ de patemĭ şi din care se năşteaŭ note ce aveaŭ să sgudue miĭ de inimĭ şi când ne gândim că peste câte-va minute vom auzi uruind bulgăriĭ de ţĕrână, ce vor cădea peste sicriul seŭ, fără să vreĭ 'ĭ repeţĭ versurile:

Poţĭ zidi o lume 'ntreagă, poţĭ s'o sfarmĭ, orĭ-ce aĭ spune
Peste toate o lopată de ţerînă se depune.
Mâna care-a dorit sceptrul universuluĭ, şi gândurĭ
Ce-aŭ cuprins tot universul, încap bine în patru scândurĭ.

Eminescu a fost un luceafăr, care, ca sĕ mă servesc de o idee a luĭ, s'a suit încet pe cer, exista până ce noĭ nu'l zărisem, şi astă-zĭ, de şi apus, îl vedem şi 'l vom vedea mereŭ.

Intr'o poezie zicea că e scris să trecem prin lume, «ca

visul uneĭ umbre și umbra unuĭ vis». O, da! Aĭ fost un vis ce aĭ trecut așa de iute, însă în scurta ta trecere aĭ lăsat atâta farmec și aĭ rĕspândit raze așa de multe și de strălucitoare, în cât ele aŭ orbit maĭ pe toțĭ, carĭ aŭ trăit și s'aŭ adăpat din isvoarele literatureĭ noastre, și maĭ 'nainte de tine, și odată cu tine; iar umbra acestuĭ vis e așa de mare, în cât veacurĭ multe se va simți plutind și influințând asupra celor ce te vor studia și te vor slăvi.

De la universitate cortegiul apucă Calea Victorieĭ, Calea Rahoveĭ, câmpia Filaretuluĭ și la oarele 7 jumătate ajunse la cimitirul Șerban Vodă.

Aci patru studențĭ aĭ școaleĭ Normale duseră sicriul până la mormênt.

In fața mormêntuluĭ deschis d. **dr Neagoe**, amic din tinerețe și coleg de școală cu poetul, cu o voace înecată in lacrimĭ rosti acest discurs:

«Advenite! nam et hic Dii sunt!»
Soților de jale!

E mic numĕrul acelor cari ne găsim azĭ aci, în jurul măreților rĕmășițe ale luĭ Eminescu, dar mare este jalea și durerea pe care azĭ o simte toată suflarea românească mare și nemărginită precum a fost sufletul acestuĭ nemuritor — Unde numaĭ resună vorba dulce românească, unde se citește slova românească, azĭ este o jale înfrîngătoare, căcĭ am perdut — din ceĭ maĭ bunĭ unul.

E oțelită inima românuluĭ, oțelită din negre veacurĭ de suferințe, ca și care alt popor în lume greŭ va maĭ fi suferit, oțelită, dar tâmpită nu este

Nu este tâmpită pentru că ne-am conservat cu dragoste, dulceață și firea limbeĭ, nu este tâmpită pentru că ne-am conservat simțirea falnică națională, nu este tâmpită fiind-că sufletul nostru românesc a fost și va fi tot-d'auna numaĭ românesc. «Sint ut sint, aut non sint»!

Și care este cauza de noĭ, mica insulă latină din rĕsărit, încă n'am perit? Inconjurată de streinĭ și duș-

manĭ, aceştia nu ne-aŭ cruţat, ci năpădind în casele noastre, pe pământul nostru, în biserica noastră, se opinteaŭ cu nesecate puterĭ ca să ne cotropească. Cauza este, că din când în când D-zeu ne trimitea câte o făclie de vecĭnică lumină, care ne lumina calea întunecată, ne încălzea inimele amorţite de atâta groază de suferinţă, şi la falnica lumină care, precum a zis un amic al repausatuluĭ «*spinteca nemărginirea*», noĭ românii, din toate unghiurile, ne simţeam mândri şi fericiţĭ că ne-am născut românĭ.

O ast-fel de făclie Dumnezeească înmormântăm noĭ azĭ aci.

«Advenite! nam et hic Dii sunt»!

Dar înmormântăm trupul, sufletul nu!

Sufletul luĭ Eminescu rĕmâne vecĭnic între noĭ, rĕmâne ca se fie chiar şi străinilor o vecĭnică mărturie doveditoare a destoiniciei românilor din răsărit, remăne ca să încălzească şi întărească inima bătrînuluĭ şi se rîdice sufletul şi inima tineretuluĭ.

Pentru ideale şi nu pentru materie, trăeşte tineretul nobil şi sănătos. Şi că tineretul român încă urmează acesteĭ devize străvechĭ, dovadă este numĕrul care se găseşte aci în jurul luĭ Eminescu, care între tineriĭ neamuluĭ săŭ a fost cel maĭ înalt preot al aceste mărete devize. Dar Eminescu maĭ avea încă o măreaţă deviză, în cadrul căreia a trăit toată viaţa sa. El zicea: «românul trăeşte în lume pentru neamul săŭ şi nu individual pentru sine, căcĭ de-ar fi trăit româniĭ ast-fel, de mult n'ar maĭ fi!»

Trăind după legea aceasta, amarul vieţiĭ nu l'a putut răni nicĭ-odată, foamea şi miseria nu l'aŭ putut învovoia, ci din potrivă l'aŭ oţălit.

Aşa ai trăit tu Eminescule!

De 27 de anĭ de cât te cunosc, tu aĭ despreţuit viaţa materială precum aĭ despreţuit şi prea desele tale neajunsurĭ, par'că ştiaĭ — tu cel maĭ modest dintre toţĭ — că în lume n'aĭ altă misiune decât a representa idea măririĭ neamuluĭ tăŭ

Tu în pruncie — n'aĭ fost prunc, tu în junie, — n-aĭ

fost june, aĭ fost neschimbat în viață, precum este ideea în veacurĭ.

Atuncĭ ce durere aĭ putut tu simți în viață ?

Ce durere aĭ putut simți în ultimile clipite, când sufletul vede că trupul îl părăsește ?

Nicĭ una ?

Ba da ! una aĭ simțit'o Eminescule ! Aĭ simțit în ultimele clipite o strașnică durere : — durerea d'a nu maĭ putea munci pentru mărirea neamuluĭ tăŭ ; durerea d'a fi oprit ca să maĭ semenĭ în lume, în românime, florile nemărginit de frumoase ale Dumnezeiesculuĭ tăŭ geniŭ, ca și care altul — cu greŭ se va naște.

Dar să'țĭ fie mângăiate umbrele.... aibe pace și liniște cenușa ta, căcĭ aceia ce tu ne aĭ lăsat nouă ajunge ca să rodească bogată roadă.

Chizeșie îĭ este gloata tinerituluĭ din jurul mormântuluĭ tĕŭ, care prin jalea luĭ îțĭ spune, că e sănătos sîmburile în neamul românesc. Și odată, când poporul tăŭ va fi ajuns la liniștea mult dorită, liniște în care se clădesc templele zeilor, atuncĭ românii din toate unghiurile vor veni aci la sfântul tăŭ mormênt, ca să ți'l încununeze și să se închine mărețelor tale umbre, atuncĭ 'țĭ vor face înmormêntarea care ți se cuvine ție, pentru că i-aĭ învățat a străbate prin atâta străinătate.

Sicriul fu apoĭ scoborît în mormênt, lăsând celor de față o puternică și tristă amintire. Este de notat că o parte din *ultimul dor* al poetuluĭ s'a realisat : mormêntul se află lângă un teiŭ și un brad.

No. 24, Făntăna Blanduzieĭ 25 Iunie 1889.

Memoriu asupra luĭ Eminescu

Am promis că vom publica un memoriu asupra luĭ Eminescu. Acum venim să ne împlinim promisiunea şi putem să asigurăm pe onor cititorĭ că cele ce înaintăm în privinţa luĭ Eminescu sunt culese din isvoarele cele maĭ sigure. Mult avem de a mulţămi în această privinţă fratelui luĭ Eminescu, d-luĭ căpitan Mateĭ Eminovicĭ, care cu o bună voinţă îndatoritoare ne-a dat toate lămuririle de care am putut avea nevoe. Nu voim să zicem că ceea ce scrim noĭ despre Eminescu este o operă complectă şi bună, dar această scriere poate servi ca material pentru acela care s'ar apuca să vorbească maĭ pe larg despre Eminescu. Iată ce avem noĭ de zis:

Mihaĭ Eminescu era fiul căminaruluĭ George Eminovicĭ şi al d-neĭ Raluca (Rariţa), născută Iuraşca, a vĕzut lumina în satul Dumbrăvenĭ, judeţul Botoşanĭ la anul 1848, luna Noemvrie 8, în ziua de sfinţiĭ Arhanghelĭ, pentru care i s'a şi dat numele de Mihaĭ din botez. Tatăl sĕu era nepot de fiu al unuĭ invalid ofiţer de cavalerie din armata luĭ Carol al XII, regele Suedieĭ, care ofiţer scapase din catastrofa de la Pultava şi se stabilise în oraşul Suceava (Bucovina) pe lângă familia Mustaţă. După îndemnul unuĭ membru din familia Mustaţă, ofiţerul s'a căsătorit cu o română din Suceava, şi avu un singur fiu pe bunicul reposatuluĭ Mihaĭ. Acesta căsătorindu-se şi el la rândul sĕu tot în Suceava, a avut doĭ fiĭ, pe George Eminovicĭ, tatăl luĭ Eminescu, născut la 1812 şi un alt fiu Stefan, mort de holeră.

Unul dintre fiiĭ luĭ Mustaţă, anume Ion, ajunse prin avere şi poate şi prin meritile sale, la rangul de baron, şi stabilindu-se în Botoşanĭ, zidi biserica Vovidenia din

acest oraș, (cea maĭ bogată și maĭ frumoasă dintre toate) și luă în arendă moșia Dumbrăvenĭ de la un boier Velit anume Balș.

Incepând baronul Ion Mustață a exploata Dumbrăvenii, 'șĭ aduse din Suceava ca scriitoraș pe G. Eminovicĭ, care terminase școala acolo la un anume, dascălul Ioniță. In urmă baronul intrând în neînțălegere cu Balș, a plecat din Dumbrăvenĭ, iar G. Eminovicĭ a trecut în serviciul luĭ Balș și ajunse cu timpul, sub Constantin Balș Dumbrăveanu poreclit Tăbăltoc (era scurt și gros), administratorul moșieĭ.

La anul 1840 G. Eminovicĭ s'a căsătorit cu cea d'a patra fată a stolniculuĭ Vasile Iurașcă din satul Ioldeștĭ (locul unde a fost bătălia între Stefan cel Mare și Petru Aron Vodă), iar la anul 1841 a fost înaintat la gradul de *căminar*. Iată textul decretuluĭ:

Cu mila luĭ Dumnezeu.

Noĭ

Mihail Grigore Sturza, Voevod, Domn al Țěreĭ Moldoveĭ

Dumnealuĭ sulgeruluĭ Gheorghe Eminovicĭ.

Luând în bagare de seamă slujbele ce a săvârșit patrieĭ în diferite vremĭ, dar maĭ ales sub vremelniceasca cârmuire, noĭ găsim de cuviință a'ĭ face cuvenita rěsplătire și dar după prerogativa ce avem, iată prin acest al nostru domnesc decret îĭ hărăzim rangul de *căminar*, dându'ĭ dreptate a se iscăli și a se face cunoscut cu acest rang, pentru care poruncim sfatuluĭ ca să'l treacă prin acturile cârmuireĭ cu rangul de *căminar*.

Semnat, *M. G. Sturza V. V.*

L. S.

No. 1325.

1841, Maiŭ 12 zile,

Când a fost făcut *sulger* G. Eminovicĭ nimene din familia acestuia nu știe.

Căminarul a avut 5 feciorĭ și 2 fete. Cel maĭ mare a fost Șerban, care era doctor în medicină de la Universitatea din Erlangen și a murit la 1874. Al doilea a fost Nicu, care a studiat Dreptul și maĭ pe urmă s'a făcut agricultor. Acesta s'a sinucis la 1884. Al treilea Gheorghe era locotenent în armata romînă și a murit de oftică la 1873. După Gheorghe a urmat Mihaĭ și după acesta Mateĭ, care este în vîrstă de 34 de anĭ și actualminte căpitan de dorobanțĭ în Mizil. Dintre fete cea maĭ mare este Aglaia și a doua Enrieta: cea dintăĭ a fost măritată după un profesor din Cernăuțĭ Ion Drogli, (astăzĭ este văduvă) iar a doua Enrieta este domnișoară și trăește pe lângă mătușile sale de pe mamă Fevronia și Olimpiada de la Mânăstirea Agafton, județul Botoșanĭ. (Aceasta din urmă este starița mânăstireĭ).

După moartea luĭ Constantin Balș de Carboncă, G. Eminovicĭ a intrat în discordie cu Hurmuzachi, camardinerul luĭ Balș, și eșind de la moșia Dorneștiĭ din județul Dorohoiŭ și maĭ pe urmă, cu ajutorul de 1000 galbenĭ datĭ de maica Fevronia Jurașca a cumparat de vecĭ jumatate din moșia Ipoteștĭ, adică vr'o 400 de fălcĭ, în județul Botoșanĭ.

Din venitul aceste moșiĭ G. Eminovicĭ a întreținut copiiĭ la școală, urmând maĭ toțĭ școalele din străinătate.

Mihail Eminescu și-a început studiile în Cernăuțĭ în vêrstă de șese anĭ, unde chiar după al treilea an, la îndemnul reposatuluĭ profesor Aron Pumnul, 'și a schimbat numele din Eminovicĭ în Eminescu. Aci merită să relevăm pentru a putea să ne dăm seamă de caracterul luĭ Eminescu, că pe când băiatul Mihaĭ era în clasa II-a primară, a fugit din Cernăuțĭ și s'a dus pe jos până la Ipoteștĭ, cale de 120 chilometri, lucru care a pus pe gândurĭ pe părințiĭ luĭ. In urmă dânsul fu dus din nou la Cernăuțĭ și acolo a urmat apoĭ la școală neîntrerupt până când a terminat clasa III-a gimnasială.

Tatăl luĭ Mihaĭ, după îndemnul unora și altora, convingânduse și dânsul pe deplin că este băiatul inteligent, după terminarea celor 3 clase gimnasiale l'a luat acasă

și l'a făcut funcționar la comitetul permanent din Botoșanĭ.

In calitate de funcționar, prin hărnicia și concepturile sale atrase atențiunea tututor oamenilor cu greutate din județul Botoșanĭ. Dar un talent ca Mihaĭ nu putea rĕmânea îngropat între actele plictisitoare și puțin instructive ale unuĭ județ maĭ cu seamă pe vremurile acelea. Sosind în timpul vacanțiilor fratele cel maĭ mare Șerban care pe atuncĭ era student în anul II la universitatea din Erlangen, mustră pe tatăl sĕu că a făcut funcționar dintr'un om cu perspectivă foarte frumoasă. Vorbele luĭ nu fură spuse în pustiu, și Mihaĭ fu trimis în anul 1864 în Ardeal. Aci a studiat în Sibiu și în Blaj. 'Mĭ pare rĕu că n'am putut afla maĭ amănunțit cum, în ce clase și cât timp a urmat gimnasiul în Ardeal. Destul că după un timp poate de vr'o treĭ anĭ, tatăl luĭ Eminiscu se pomenește că gropul cu baniĭ, ce îĭ trimitea lunar, se întoarce înapoĭ, fiind că fiul sĕu nu maĭ era la școală. Mihaĭ intrase ca în pământ.

După vr'o doĭ anĭ și jumatate Mihaĭ fu găsit ca sufler în trupa reposatuluĭ Pascaly, care pe atuncĭ se afla în Botoșanĭ. Mihaĭ maĭ fusesă sufler și în trupa artistuluĭ Caragiale. După multe stăruințe bătrânul Eminovicĭ isbutește să înduplece pe tînărul actor ca să meargă până la Ipoteștĭ. Apucat acĭ, Eminescu n'a maĭ putut scăpa ca să se întoarcă la postul său; dânsul a fost sechestrat formal, ținut numaĭ în cămașe și în ismene până ce a plecat trupa luĭ Pascaly din Botoșanĭ. Morala și multele mustrărĭ ce se descărcau necontenit de la toțĭ aĭ familieĭ, l'au determinat în fine pe Mihaĭ să renunțe la viața de actor și să declare că dorește să studieze filosofia.

In toamna anului 1869, dênsul după ce se văzu asigurat în traiul luĭ, obțiind 18 galhenĭ pe lună de la tata-seu precum și toate cele-l'alte trebuincioase, plecă la Viena și se înscrise la facultatea de filosofiie. In anul 1870, în al doilea an de studiŭ în Viena, a apărut poesia sa *Epigoniĭ*, care a făcut mare sgomot în cercurile literare româneștĭ. In timpul acesta Eminescu a maĭ scris

şi alte poesiĭ, pe care le-a publicat în *Convorbirĭ Literare* atrăgând tot maĭ mult asupra sa atenţiunea oamenilor de valoare. In 1871 însă s'a îmbolnăvit greu la Viena şi de aceea fu luat de fratele sĕu Şerban, care tocmaĭ terminase studiul, şi dus acasă la Ipoteştĭ; unde după o cură maĭ îndelungată şi îngrijit de aproape de fratele seu, s'a restabilit pe deplin. Acum Mihaĭ n'a voit să maĭ meargă la Viena, ci a stăruit după consiliile altora ca să meargă la Jena, pentru care scop pe lângă suma lunară de banĭ, ce primea de acasă, 'şĭ a maĭ asigurat şi un ajutor din partea societăţeĭ «Junimea», probabil prin dl. Pogor. La Jena n'a stat de cât un an adică până în vara anuluĭ 1872 când s'a dus la Berlin unde d'asemenea a stat un an şi apoĭ iar a dispărut fără ca familia să'ĭ ştie de urmă.

La 1874 fiind Ministru al instrucţiuneĭ publice d. Maiorescu, fu numit maĭ întâĭ revisor şi apoĭ director al bibliotecei din Iaşĭ, ocupând în acelaş timp şi o catedră de profesor la Liceul nou. Schimbându-se guvernul la 1876, căzu şi Eminescu victima relelor deprinderĭ cu care s'au obicinuit oamenii noştri conducătorĭ în trebile administrative. Eminescu fu îndepărtat din slujbă fără nicĭ un motiv, ceea ce îl făcu să s'arunce pe tărâmul plin de neajunsurĭ şi amărăciunĭ al politiceĭ. A intrat ca redactor la ziarul conservator *Timpul*, unde în curênd pana luĭ a ajuns să insufle respect şi teamă adversarilor. De la 1878 şi până în ultimile zile, dênsul 'a suferit foarte mult din cauza unor bube ce-ĭ eşiseră pe picioare. A căutat în maĭ multe rândurĭ să se tămăduească dar fără vr'un folos maĭ îndelungat şi sigur.

In anul 1883 fiind înaugurarea statueĭ luĭ Ştefan cel Mare la Iaşĭ, s'a dus şi Eminescu acolo şi a compus cu această ocasiune cunoscuta sa doină poporală:

De la Nistru pên' la Tisa
Tot Românul plânsu mĭ-s'a
Că nu maĭ poate strĕbate
D'atâta strĕinătate

. . . .

Această poesie când a fost citită în societatea «Junimea»

a produs adevĕrate tunete de aplause și o mare mulțime dintre membriĭ să grăbiră să felicite pe poet. Curând însă după publicarea acesteĭ poesiĭ, după ce s'a reîntors în Bucureștĭ, poate a maĭ trecut vr'o lună de zile, și Eminescu fu isbit de cruda boală care în anul acesta i-a fost atât de fatală. In fața stăreĭ nenorocite în care se găsea marele poet, d. Maiorescu a luat în 1883 inițiativa pentru strîngerea uneĭ sume cu care Eminescu să poată fi întreținut în institutul de alienațĭ din Döbling, lângă Viena. La Döbling nu peste mult s'a vindecat și apoĭ a întreprins o călătorie prin Italia. Când s'a reîntors în țară se găsea într'o stare destul de bună. Soarta n'a voit însă ca buna stare să-ĭ fie de lungă durată căcĭ maĭ tărziu s'a îmbolnăvit iar, încât nimenea nu credea că va maĭ putea scăpa. Cu toate acestea a scăpat și anul trecut se făcuse bine de tot. Cu ocasiunea boaleĭ d'a doua, neobosită a fost în a colecta ajutoare pentru Eminescu, Doamna Cornelia Emilian. A treia cădere în boală, de astă iarnă, i-a adus sfîrșitul sbuciumateĭ sale viețĭ.

Fântâna Blanduziei No. 27, din 1889.

SFIRȘIT

TABLA DE MATERIE

NOTA

Influența Austriacă este luată din Convorbiri Literare No. 5, 1876

Incă odată recensiunea logiceî Maiorescu luată din Convorbiri Literare 1877.

AVIS

Scopul nostru este de a da la lumină o colecţie de cărţĭ a *1 leŭ volumul* şi de a pune astfel în mînele tuturor, scrierile autorilor contimporanĭ, înlocuind preţurile cele exorbitante, cu un preţ moderat de tot. Aceste volume în format potrivit, ca să poată ţinea loc în orĭce bibliotecă, vor apărea regulat căte două în fiecare lună.

FRAŢII ŞARAGA.
librari-editori.

VOLUMELE APĂRUTE:

No.	1	*Elena Sevastos*	Poveştĭ.
»	2	*N. A. Bogdan*	Poveştĭ şi anecdote.
»	3	*Mihail Canianu*	Poesiĭ populare (Doine)).
»	4	*N. Gane*	Poesiĭ.
»	5	*Log. Cost. Konaki*	Poesiĭ vol. I.
»	6	Idem	» » II.
»	7	*Mihail Eminescu*	Poesiĭ complecte.
»	8	*Sofia Nădejde*	Nuvele.
»	9	*A. Vlăhuţă*	Nuvele.
»	10	*Henriette* şi *Mihail Eminescu*	Scrisorĭ.
»	11	*Ar. Densuşianu*	Cercetărĭ Literare vol. I.
»	12	Idem	Idem » II.
»	13	*N. Gane*	Domniţa Ruxandra.
»	14	*N. Beldiceanu*	Poesiĭ.
»	15	*Elena Sevastos*	Anecdote poporane.
»	16	*A. Steuerman* (De la Iaşĭ)	Antologie.
»	17	» »	Crestomatie.
»	18	*N. Iorga*	Schiţe din literatura romînă vol. I.

No. 19 *N. A. Bogdan* Şi nouă şi vechĭ.
» 20 *I. L. Caragiale* Teatru vol. I.
» 21 Idem » » II.
» 22 *N. Iorga* Schiţe din literatura romînă vol. II.
» 23 *Matilda Cugler-Poni* Poesiĭ.
» 24 *Grigore N. Lazu* 451 poesiĭ—traducerĭ şi imitaţiunĭ—vol. I.
» 25 » Idem » vol. II.
» 26 *Carmen Sylva* Poveştile Peleşuluĭ.
» 27 *V. Conta* Incercărĭ de metafizică.
» 28 *Mihail Eminescu* Nuvele.
» 29 *Victor Onişor*, Doine şi strigăturĭ din Ardeal vol. I.
» 30 *V. Conta*, Teoria fatalismuluĭ.
» 31 » Teoria ondulaţiuniĭ vol. I.
» 32 *D. Bolintineanu* Poesiĭ vol. I.
» 33 *D. Petrino* Poeme.
» 34 *Cavaler C. Stamati*, Musa Românească vol. I.
» 35 » » » » vol. II.
» 36 *Ed. Gruber* Stil şi Gândire.
» 37 *V. Conta* Teoria ondulaţiuniĭ vol. II.
38. M. Eminescu *Diverse*
39. Carol Scrob, *De-ale Inimeĭ, Poesiĭ vol. I.*

Orĭ-ce număr, de la 3 exemplare în sus se trimite *franco* contra valoareĭ prin mandat poştal sau timbre poştale.

Depositul general pentru Bucureştĭ, la Librăria: **I. A. ŞARAGA**, Str. Fîntîniĭ 21 alăturea de Liceul Sf. Sava.